

XVIII. ÉVFOLYAM.

1935. I-IV

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG (MAGYAR NÉPROKONSÁGI
EGYESÜLET) FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐSÉG:

18
1935
PEKÁR GYULA
FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ
SZERKESZTŐ

BÁN ALADÁR
FELELŐS SZERKESZTŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST ORSZÁGHÁZA, XI
SZERKESZTÉSÉRT ÉS A KIADÁSÉRT FELELŐS: DR. BÁN ALADÁR

Ajándék újonnan belépő tagjainknak

A Turáni Társaság a belépő új tagoknak kedvezményül ingyen osztja ki az alábbi kiadványokat:

1. Szentgály: Szibéria és az ottani viszonyok (számos képpel).
2. Horváth: A modern Kelet.
3. Paikert: A turáni eszme.
4. Isirkoff: Bulgária (50 műmelléklettel).

A „TURÁN“ XVIII. (1935). évfolyamának tartalma:

<i>Bán Aladár: A százéves Kalevala</i>	1—8
<i>Dr. Cholnoky Jenő: Julianus barát</i>	8—15
<i>Dr. Virányi Elemér: A finn-ugor néprokonság eszméje az irodalomban</i>	15—21
<i>Dr. Germanus Gyula: A törökök szerepe az iszlámban</i>	22—30
<i>Bán Aladár: Rákóczi (Költemény)</i>	30—31
<i>Vályi Nagy Géza: Turáni altató (Költemény)</i> ..	31—32
<i>Otto Manninen: Örök hatalom (Költemény), finnből fordította: Faragó József</i>	33—34
<i>Dr. Vitéz Nagy Iván: Művelődési kapcsolataink Finn- és Észtországgal</i>	35—42
<i>Bán Aladár: Három nagy halottunk</i>	42—46

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Bán Aladár: A Kantelatar magyar fordítása. — Dr. Mezey István: Magyar-japáni kapcsolatok 1935-ben. — Magyar Dezsóné: A finn nőmozgalom. — Dr. Lukinich Frigyes: A négyszázéves észt könyv</i>	47—55
<i>Irodalom</i>	56—64
<i>Hírek</i>	65—74
<i>Társasági ügyek</i>	75—79
<i>Résumé</i>	80

Felkérjük t. tagtársainkat, hogy hátralékos tagdíjaikat mielőbb beküldeni sziveskedjenek, hogy emiatt a Társaság működésében fennakadás ne történjék.

M. Folyóirat 1935/18

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG (MAGYAR NÉPROKONSÁGI EGYESÜLET)
FOLYÓIRATA

XVIII. ÉVF.

1935.

1—4. SZÁM

A százéves Kalevala.*

Írta: Bán Aladár.

A Turáni Társaság tagjai s a velük együtt érző honfitársak mindenkor nagyrabecsüléssel és szeretettel ülik meg azokat a kimagasló alkalmakat, amelyek egy-egy rokonnemzet életében ünnepet jelentenek. Ilyen alkalom a Kalevala-jubileumi év (1935), amelyet finn testvéreink népük hatalmas szellemi alkotásának, nemzeti époszuknak tiszteletére szentelnek.

Február hó 28-ika vezette be ezt a jubileumi évet annak emlékére, hogy *Lönnrot Illés*, a finnek Homérosza 1835-ben, tehát 100 évvel ezelőtt, erről a napról keltezte a Kalevala első kiadásának előszavát, de maga a könyv csak később került könyvtárosi forgalomba. Első része ez év karácsonyán, a második pedig 1836 március elején. Hogy a svédnyelvű finn értelmiség köreiből kezdetben nem nagy kelendőségnek örvendett, mutatja az, hogy ebből a kiadásból 10 év alatt alig 500 példány kelt el. Csupán az írók és a tudósok körében keltett méltó feltűnést először hazájában, majd a negyvenes években már külföldön is. Finnországban a világhírű nyelvész, *Castren* volt az első, aki 1836-ban fölismerte a költemény nagy jelentőségét a költészet és tudomány szempontjából, sőt ő volt annak első fordítója svéd nyelvre 1841-ben. Azon külföldi tudósok közül, kik a finn népszellem e remek alkotásával mindjárt kezdetben foglalkoztak, egyike volt a legelsőeknek a német nemzeti tudomány szellemóriása: *Grimm Jakab*, aki 1845-ben többi közt e szavakat mondá a berlini tudományos akadémia ülésén: „Ebben az elbeszélő költeményben a finn nyelvnek bámulatos gazdagsága tárul elénk s a tiszta epika egyszerű, de annál hatásosabb előadásban jelenik meg, s a mythosnak, a költői képeknek és kifejezéseknek eddig nem ismert kincsesháza tárul föl.“ *Müller Miksa*, aki a múlt század közepétől a *turáni* elnevezést és fogalmat bevitte az irodalomba, a Kalevalát a homéroszi époszokkal helyezi egy sorba, és *Steinthal*, a hírneves német nyelvész, aki a Kalevalának már második, bővített kiadását is ismerte, csupán öt költeménynek adja meg a valódi hősköltemény, az epeoepia nagy nevét s ezek: az *Iliász* és az *Odüsszeia*, a *Niebelungenlied*, a *Roland-ének* és a *Kalevala*.

De mondjunk valamit arról a kiváló férfúról, akinek a nevéhez fűződik a most ünnepelt nagyszerű alkotás létrejötte. Ez *Lönnrot Illés* gyógyszerész, majd vidéki orvos s végül a finn nyelv tanára volt a helsinki egyetemen. 1802—1884-ig terjedő hosszú élete a napi hivatás lelkiismeretes betöltése és a finn néphagyományok megmentésének és rendezésének munkájában telt el. *Lönnrot* svéd neve mellett is tősgyökeres finn volt, akinek ősei szegény zselléremberek voltak, atyja pedig földhözragadt falusi szabó *Sammatti* nevű községben, ahol ma is áll a

* Előadás a Turáni Társ. 1935. III. 26-i Kalevala-ünnepén.

(1) Turán

szegényes faházikó, melyben e küldetésszerű nagyember tölté gyermekkorának nélkülözésekkel telt éveit. Egész életében szerény és kevéssel beérő ember maradt, kinek igénytelensége, szorgalma és kedves humora mindenkinek szívét megnyerte. Bár ilymódon magánélete is példakép ragyoghat nemzete előtt, de mégis igazi nagy emberré az a ritka, úgyszólván apostoli lelkület avatta őt, amely abban nyilvánult, hogy kora ifjúságától kezdve lankadatlanul, úgyszólván szenvedélyesen szerette népét és annak ősi hagyományait. Bár előtte is többen foglalkoztak a finn folklórkincsek gyűjtésével s némelyek már a XVIII. században működött Porthan óta felismerték azok mérhetetlen jelentőségét, de ő volt az első a tekintetben, hogy e hagyományoknak döntő jelentőséget tulajdonított nemzete művelődésében. Az általa tíz hosszú és fáradságos vándorúton följegyzett népverseket, az úgynevezett runókat, a régebbi gyűjtemények anyagával kiegészítve, összefüggő elbeszélő költeménnyé fűzte egybe s így megvalósította a jeles régi finn tudósnak, Gottlundnak 1817-ben írt e jósihletű szavait: „Ha összegyűjtenék a régi finn népdalokat s azokból rendszeres egészet alkotnának, az új Homérosz, Osszián vagy Niebelungenlied lehetne, s a finn nemzeti érzés dicsőséggel és fénnel ébredhetne önálló létre.”

Az éposz első kiadásának kézírata, mint említők, 1835 február 28-án készült el s 32 énekben 12.078 sort tartalmazott, míg a második, az újabb gyűjtések eredményeivel kiegészített s 1849-ben megjelent kiadás 50 runóból áll 22.795 sorral, s így majdnem mégegyszer akkora, mint az első kiadás. Mikor ma a Kalevaláról beszélünk, mindig ezt a második, bővebb formát értjük.

Hiú törekvés volna a Kalevala tartalmát könnyen érthető alakban és teljes egészében előadni, mert e költeménynek leggyöngébb oldala a szerkezet. Már az említett német tudós, Steinthal megállapította, hogy a világ époszai szerkezetre nézve három csoportba oszthatók: vannak tökéletes szerkezetűek, amelyekben minden részlet szorosan egybefügg, ilyenek a homéroszi költemények; vannak továbbá olyanok, amelyeknek részei lazán függenek össze, de az egyetlen, kiemelkedő főhős személye mégis egységes képet varázsol elénk, ilyen a Niebelungenlied és a Kalevipoeg; végül a harmadik csoportba azok tartoznak, amelyek tulajdonképpen keretes elbeszélések és csupán a nyelv, a verselés, meg az összes részekben átvonuló azonos népiesség kapcsolja őket össze. Ilyen kaleidoszkópszerűleg egybeállított mozaikmű a Kalevala. Épp ezért a dicsőítés mellett mindjárt az első években felhangzottak a kifogások is, amelyek azóta időnként meg-megújulnak az esztétikusok ajkán s rámutatnak a költemény szerkezetének gyöngeségére s több, feltűnő ellenmondására. Kisebb jelentőségű ellenmondásokra még Homérosznál is akadunk, de a Kalevalában levő ellenmondások némelyike, mint ezt már Krohn Gyula megállapította, valóban súlyos. Így, teszem, Väinämöinenről, az éposz legkimagaslóbb alakjáról azt olvassuk az első runóban, hogy Ilmatartól, a lég halhatatlan tündérétől született s az V. runóban Väinämöinen mégis anyja sírjához megy vigaszt keresni szerelmi bánatában, a XLVII. runóban pedig találkozik a levegő tündérével, tehát anyjával, aki teljesen idegennek tekinti őt és jótanáccsal látja el. Még furcsább helyzet áll elő a szépségéről híres Kullervo-epizódban. Ebben el van mondva két testvér véres viszálya. Untamo kiirtja testvérének, Kalervónak egész nemzetségét, kivéve egy leányt, aki elmenekül s később Kullervót, az epizód főhősét szüli. Kullervo mégis később feltalálja atyját, akinek semmi baja sincs. Így tehát az apai vérbosszú oka megszűnik, ám Kullervo mégis harcba indul és bosszút áll Untamón oly bűnért, amely meg sem történt.

Amde ezek az ellenmondások nem a néptől származnak. A népnek eszeágában sem volt az egyes énekeket hosszú egységes elbeszéléssé összefűzni, amint ezt nem is tehetné, mivel az énekek különböző vidékeken jöttek létre. Az ellenmondások az egybefűző Lönnrot munkájának a következményei, aki annyira ragaszkodott a különböző vidékekről származó és tulajdonkép össze nem tartozó népelemek tartalmi sérthetlenségéhez, hogy nem volt lelke azok megváltoztatásához, mert attól tartott, hogy így letörölné azok népies szépségének hímporát. S ebben igaza is volt, mert kisebb a szerkezet gyarlóságából eredő hátrány, mint a népköltés csodás szépségeinek megrontásából eredhető kár. Ily változtatáshoz egy Arany János tehetsége kellett volna, aki Ilosvai gyarló énekeknek hiányosságait a népköltésből merített mély költői érzékkel tüntette el.

A Kalevala világosságának ezenkívül nem kis mértékben árt az, hogy a Pohjola, azaz Északhon és Kalevala, azaz Hősök hona között folyó harc főokának, az úgynevezett szampónak mibenlétét a költeményből magából nem lehet megállapítani. Mibenlétének magyarázata voltaképpen folklórfeladat s esztétikai szempontból sem járul hozzá a költemény világosságának emeléséhez, mert bármit jelentett is eredetileg ez a rejtélyes szó, megfejtésével nem lehet eloszlatni azt a homályt, amely miatta az époszban létrejött. Az igazság ugyanis az, hogy maguk a népelemek is különféleképp értelmezték ezt a szót. Innen van, hogy a tudósok egész sor magyarázatot eszeltek ki rá; magyarázták varázsdobnak, templomnak, pogány istenségnek, őshonnak, sárkánynak, csodamalomnak s Vikár Béla a magyar hib-hob bűbájos szóból akarta megfejteni. 1933-ban a nemrég elhunyt jeles tudós, *Setälä Emil*, egész könyvet írt „*Sammon arvoitus*”, „a Szampo rejtelve” címen, kiderítvén, hogy ez a képzett szó, amelynek eredeti alakja sammas (töve: sampaa), tulajdonképpen oszlopot, dúcot avagy *tengelyt* jelent, amely a világot tartja, s ha ez kidől helyéből, megszűnik az élet rendje és lehetősége. E tengely végén aranyszeg van s ez a szeg tulajdonkép az *északcsillag*, melynek neve finnül Pohjanneula vagy Pohjannaula, tudniillik észak tije vagy szege, s ez a tengelynek foka, vagyis befejezése és megrögzítője, agya. Ez a világtengely-fogalom számos nép folklórájában maig megtalálható s keletről származott, ahol évezredes multra tekinthet vissza. Ez az eredeti jelentés azonban a néptudatban elhomályosult, csupán annyi maradt meg belőle, hogy a szampo valami szerfözlött értékes tárgy, aminek megléte áldást hoz, hiánya pedig nyomorúságot jelent. Amint *Julius* és *Kaarle Krohn* fejtegetéseiből kiderült, ebben a fogalomban több népköltési motívum olvadt egybe, amelyeknek elkülönítése ma már lehetetlen. Legerősebb e motívumok közül a magyar népmesékben is előforduló csodamalom képzete, amelyet a Kalevala a X. énekben így fejez ki:

Ilmari kovács ím itten
 Szerkeszté a szampót szépen:
 Lisztmalmot az egyik részen,
 Sómalmot a másodikon,
 Pénzmalmot a harmadikon.
 Új szampója öröl bezzeg,
 A tarkatetős ím berreg;
 Egy hombárral este tájba,
 Eggyel öröl eleségre,
 Mással öröl nyereségre,
 Harmadikkal háztartásra.

(Vikár ford.)

Megkíséreljük *igen röviden* elmondani, mi is van a Kalevalában tulajdonképen. Tartalmát két főrésze: a főcselekményre és az epizódokra oszthatjuk. A főcselekmény Väinämöinen és a szampo körül forog s 33 éneket foglal magában. Ebben el van mondva a világ keletkezése, Väinämöinen születése a levegő tündéréától, Ilmatartól és az aggon született Väinämöinennek, a víz és az ének istenének házasodási tervei, illetve leányszerző kalandjai. Először Joukahainen, lapp énekesnek hűgát, a gyönyörű Ainót akarja elvenni, kit bátyja váltságdíjúl ígért oda az agg énekistennek, mivel az dalversenyben legyőzte őt, ám a leány nem akar a fiatal szívű agghoz menni és sírva a tengerpartra megy s a habokba vész. Erre Väinämöinen Északon úrasszonyának, a boszorka Louhinak világszép leányát akarja megkérni. Elmegy Pohjolába, azaz Északonba, de a leány kikoszarazza s inkább a közben odahívott ifjú Ilmarinennak, az „örökkövácsnak” nyújtja kezét, mivel ez elkészítette a boldogságot és szerencsét árasztó csodaszerkezetet, a szampót. Ilmarinen ifjú feleségét azonban kapzsisága és zsarnoksága miatt Kullervo, a róla nevezett epizód főhőse, vadállatokkal bosszúból széttépeti. Ekkor Ilmarinen, Väinämöinen és a hozzájuk csatlakozott harmadik hős: Lemminkäinen ismét Északonba mennek, hogy a fiatalabbik leány kezét kérjék meg. Ez azonban egyikhez sem akar hozzámenni, s ezért a három hős visszarábolja a szampót, hajóra teszi s kíséretükkel együtt hazaindul. Louhi varázsharcosaival utánuk röpül a tengeren, hogy a szampót visszavegye. Nagy harc keletkezik, melyben a csodaszerkezet darabokra zúzódik s csak néhány töredéke vetődik Suomi partjaira, de ez is elég, hogy örök boldogságot és szerencsét áraszson az országra. Väinämöinen, miután az uralmat átadta a terjedő kereszténységnek, rézcsonakon a kéklő messzeségbe távozik, de búcsúzáskor megjósolja, hogy lesz még idő, midőn visszavárogják őt, a boldogító ősköltészet, dalművészet örök mesterét...

Ehhez a főcselekményhez számos epizód csatlakozik szorosabban vagy lazábban. E mellékesemények közül főképp Lemminkäinen szerelmi története és az említett Kullervo-történet magaslik ki, mely utóbbiról Setälä Emil mutatta ki, hogy a Hamlet-mondával egyeredetű.*

A tartalomnak egyik főérdekessége az eseményekhez fűződő ráolvasó igék, a loitsuronók, melyekben az ősi pogány elemek a kereszténység eszméivel keverednek. Nyujtson fogalmat ezek szépségéről egy kis részlet. Väinämöinen csónakot ácsol s munkaközben fejszéjével súlyos sebet ejt a térdén s a vér ömlését nem tudja elállítani. Most a vérzáráshoz értő öreg táltoshoz megy s ez

Keni Väinämöinent már most,
Gyógyítja a rosszuljártot.
Fölemelé szóra száját,
Megereszté mondókáját:
„Én nem mozgok én hússommal,
Teremtőmnek húsa mozgat,
Én nem forgok én erőmmel,
Alkotóm ereje forgat,
Én nem szólok ennen számmal,
Szólok Isten szája által;
Én nekem ha édes a szám,
Isten szája édesebb ám,
Én kezem ha szép is, bezzeg,
Teremtőm kezei szebbek...”

* L. Setälä: Hamlet alakja a finn népköltésben. Turán, 1927.

Itt következik a seb bekötözése:

„Kötésül Teremtőnk selyme,
Födésül Teremtőnk leple
Tökéletes térd fejire,
E hibátlan ujj hegyire!
Őrizd immár, ékes Isten,
Óvjad, oh bizony teremtő,
Hogy baja nyomot se hagyjon,
Sebe sohase sajogjon!”

Väinämöinen meggyógyul és hálát ad az Istennek:

Ott vagyon kelte minden kegynek,
Erős oltalmak erednek
Mindig csak a magos mennyből
Mindenható Isten mellől...
Isten intézi a pályát,
Teremtőnk a vég szabályát,
Nem hatalma semmi hősnek,
Ereje bármily erősnek!

(Vikár ford.)

A Kalevala költői értéke tehát nem a részletek arányos összefűzésében, vagyis a szerkezetben rejlik, hanem a részeknek alaki és tartalmi szépségeiben s az egész művön zavartalanul átvonuló ősfinn hangulatban és a régi népelet üde, eleven rajzában. Olyanféle hatást tesz ránk ez a költemény, mint szebbnél-szebb, tarkahímes népi kézimunkák gyűjteménye, amelynek friss, derűs színei utolérhetetlenül hangulatos harmóniába olvadnak. Ez a szépség babonázta meg mindjárt kezdetben a világ legjelesebb esztétikusait, akiknek sorában ma is első helyen áll a finn Julius Krohn, költői nevén Suonio, ki 1885-ben megjelent jeles művében, a Finn Irodalom Történetében egész kötetet szentel ez éposz fejtegetésének.

A Kalevala szépségei között első helyen áll élénk leíró ereje, amely tulajdonság igen értékes minden költői műfajban, de kiváltkép az époszban, amelynek a költészet birodalmában ugyanaz a szerep jut, mint a festészetnek és a szobrászatnak a képzőművészetben. Ha ebben a tekintetben a finn époszt összehasonlítjuk más népek hasonló műveivel, a verseny az előbbi javára dől el. Így, természetesen, az Osszián dalaiban mintegy sűrű köd borul mindenre, a személyek testetlen árnyak, mint a görög Hadesban. Az Eddában alig van leírás, majdnem kizárólag csak párbeszéd. Az egyébként oly kiváló Niebelungenlied szintén messze marad a finn éposz remek leíróművészete mögött. Csupán a homéroszi költemények ragyogó, eleven színekkel festett világa állja meg a versenyt a Kalevala mellett.

Az előadás a Kalevalában valóban epikai. Nincs benne semmi kapkodás, semmi drámai hézagosság. Az elbeszélés nyugodt, mély folyamhoz hasonlatosan hömpölyög tova, nem törődve azzal, hogy a kevésbbé fejlett ízlésű olvasó unalmasnak találhatja a hosszúra nyúlt, de mindig tartalmas előadást. A finn népénekesekek nagy művészek voltak s valóban műértő hallgatóságuk lehetett. Szinte magunk előtt látjuk a régi szálfélpület tágas termét, melynek falmenti padjain az áhítatosan figyelő hallgatók némán ülnek, míg a két népénekese egymással szemben letelepedve, kéz a kézben kannel, azaz citerakíséret mellett órák hosszatt éneklő zümmögő dalait az ősök tetteiről, a tündérek és varázslók bűvös hatalmáról.

E művészien részletező előadás alapján hozták létre a nagy finn képzőművészek, első helyen Gallén-Kallela Akszel, nagyszerű alkotásait, melyek az egyetemes művészettörténetben külön helyet biztosítanak a finn népies iránynak.

A naív époszok sorában első helyen áll a Kalevala egy tekintetben. Ez a megindítóan mély érzelmesség. Ebben egyedül az ind Ramajana volna melléje állítható. Az indogermán népszellem a gyöngéd érzelmeségnek aránylag csekély teret juttat a hősköltészetben. Homérosznál úgyszólván kivételkép emlegetik az oly érzelmes jelenetet, aminő Hektor és Andromaché búcsútálalkozása. A Kalevala azonban telve van a szebbnél-szebb, szívreható és lélekemelő családi történetekkel és gyöngéd jelenetekkel, amelyek a szerelemnek, a barátságának, az anyai szeretetnek, a szülőföldhöz való ragaszkodásnak mindmegannyi fölmagasztalásai. Ilyenek például: Väinämöinen szerelme Aino iránt, Kullervo és Lemminkäinen viszonya édesanyjához, de mindannyi fölött áll Lemminkäinen anyja, aki az alvilágba is leszáll fia után s annak földarabolt testét összerakosgatja s anyai szeretetének mindenható erejével új életre kelti. Ezt a jelenetet ábrázolja Gallén-Kallela egyik legsikerültebb festménye. — Föltűnő nemes vonása a kalevalai hősöknek, mint általában a turáni népekéinek, a *humanizmus*. A finn népköltésben sehol sem találkozunk oly kegyetlen, barbár jelenetekkel, mint az indogermán költészetben. Így a germán hősmundákban előfordul az úgynevezett „sas-rajzolás“, mely abban állt, hogy az élő hadifogoly bordáit kitépvé, azokat hátán egybekötötték, mintha szárnya lenne, az elesett ellenség vérért megitták, húsát felfalták. Homérosznál a görögök az elesett ellenség testét meghurcolták a sárban és pizokban vagy a farkasok és keselyűk elé vetették.

A gyöngédség megnyilatkozása az is, hogy a finn hősök a szeretett nőket, különösen a fiatal leányokat szebbnél-szebb nevekkal, virágok és madarak elnevezéseivel illetik éppúgy, mint a magyar népdalok. Altalában a finn népversekben a természet tárgyai érző, beszélő lények, e körbe tartozik a „csónak panasza“ nevű gyönyörű kalevalai epizód, amelynek ábrázolását Gallén-Kallela vásznán láthatjuk, mely most finn követünk, Talas Onni miniszter úr tulajdona.

S minde szépségekhez vegyük hozzá a nyelv ritka gazdagságát és a verselés kifinomult tökélyét. A finn nyelvnek magánhangzókban való bősége s azok elhelyezésének játszi változatossága páratlan s a finnt a világ legszebb nyelveinek sorába iktatja. Csakis ilyen nyelven keletkezhetett oly finom tökéletességű vers, mint a runometrum, azaz runomitta, amint a kalevalai verssört Porthan óta nevezik. A runoversnek legrégebb és legfontosabb tulajdonsága a paralelizmus, vagyis a párhuzamos gondolatritmus, amelyben a verssört tartalmát a következő sor megismétli, de más szavakkal. Ez a tulajdonság a Szentírás és a Rigvéda énekein kívül sehol sem található oly bőségben, mint a finn, az észti és a vogulosztjáki népköltésben. Nem kevésbé fontos esztétikai eszköz a finn és észti versnek a tökéletesen kifejlett kezdőrim és mássalhangzórim, amelyet jeles Kalevala-fordítónk, Vikár Béla mesterien alkalmaz. Am minden versnek leglényegesebb tulajdonsága a hangbeli ritmus. A finn runosor alapjában 8 szótagú trocheusi leejtésű sor, amely némelykor 7 vagy 9, sőt 10 szótagból is állhat.

A sormetszet nem mindig a középen van s így az ütem-beosztás szintén változatossá lesz. Találón jellemzik ezt az eredeti verssört Krohn Gyulának e szavai: „Ez a verssört kiváltképen alkalmas a finn nyelv egész zengzetességének érvényesítésére. Ebben ugyanis a szavaknak rendes, beszédbeli hangsúlya és a verslábak iktusa ritkán esik egybe.

Ilyképen az iktus és a nyelv hangsúlya majd találkozik, majd elváltak egymástól, küzdelmükben annál világosabban mutatva együvértartozásukat. Olyanok, mint két szerelmes, kik összevesznek s ismét megbékélnek, ilykép tevén nyilvánvalóvá szövetségük természetét, mely ment minden kényszertől." Ez a verssor leghatalmasabb bizonyítéka a finn népköltészet régi alaki fejlettségének.

Hogy némi fogalma legyen az olvasónak e verssor tökéletes ritmusról, idézem a Kalevala első 10 sorát:

Mieleni minun tekevi,
 Aivoni aiattelevi,
 Lähteäni laulamahan,
 Saa'ani sanelemahan,
 Sukuvirttä suoltamahan,
 Lajivirttä laulamahan —
 Sanat suussani sulavat,
 Puhe'et putoelevat.
 Kielelleni kerkiäivät,
 Hampahilleni hajoovat.

Nem mellőzhetjük azt a kérdést, hogy mily hatást tett a népszellem e csodás alkotása a finn nemzetre, sőt az egész művelt világra. Ez utóbbira nézve legszebb feleletet adtak a mult hó 28-án Helszinkiben lefolyt Kalevala-jubilcumi ünnepek, amelyeken úgyszólván a világ minden művelt nemzete képviselve volt. A különböző népek küldöttei egytől-egyig a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak a finn népköltés hatásáról, amely folyton növekszik s azt eredményezi, hogy mind többen és többen foglalkoznak ez éposz átültetésével. Ma már alig van művelt nemzet, amelynek nyelvén ne volna olvasható a Kalevala. Tízennyolc nyelvre van lefordítva a Kalevala, némelyikre több ízben is. Nálunk, magyaroknál, már 1871-ben megjelent a teljes Kalevala *Barna Ferdinánd* fordításában. Nem mondhatjuk, hogy silány munka volt, de az eredetinek népies szépségétől távol maradt. Egészen más újabb Kalevala-fordításunk, melyet Vikár Béla kitűnő tagtársunk, a Turán folyóirat egykori szerkesztője készített és amely 1909-ben látott napvilágot az Akadémia kiadásában. Ez a fordítás — bátran állíthatjuk — mind hűségre, mind szépségre nézve első helyen áll, mivel nemcsak a verselés tökélye, hanem a magyar nyelv természete is legközelebb áll a finn eredetihez. Ez a jeles fordítás most új, díszes kiadásban jelent meg Gallen-Kallela remek illusztrációival ékesítve.

Ha már idegen és rokon népekre ily nagy hatást tesz a Kalevala, amelyet az említett 100. évi örömnünpre írt cikkében a finnek ma élő legjelesebb lírikusa: *Antero Koskenniemi* találóan nevez kansanrunousepos-nak, azaz népköltési éposznak, természetesen még fokozottabb mértékben hat a finn népre. Hatása a művészet, a költészet, a tudomány, sőt a nevelés és a közélet terén is szembeszökő. Sajátságos, hogy a finnekéi először nem az irodalom, hanem a képzőművészet mezején jelentkezett ez. Abban az időben ugyanis, midőn e nagyszerű alkotás napvilágot látott, finn műirodalom még alig létezett. A nép nem olvasott, a művelt osztály nyelve pedig kizárólag a svéd volt. A festők már 1851 óta foglalkoztak kalevalai tárgyak feldolgozásával; legnagyobb volt e téren a többször említett Gallen-Kallela Akszel, akinek működéséről a Turán is közölt egy magvas cikket Toroczka-Wigand Ede tollából. A zenében elég hivatkoznunk Sibelius, Launis és Kuula nagyszerű kompozícióira. A szobrászatban szintén jeles kalevalai tehetségek merülnek fel, mint, teszem, a magyarul is beszélő Alpo Sailo, akinek egyik szobra, a nagy magyar-

barát írónak, Antti Jalavának portréja termünket díszíti. A költészetben, mióta a finn nyelv diadalra jutott, a jeles költők egész sora mutatja a Kalevala hatását Kivi Elek Kullervójának megjelenése óta. A világgraszoló finn folklórtudomány pedig éppenséggel a Kalevalával való foglalkozásnak köszöni létét; legkimagaslóbb nevek e téren: Julius és Kaarle Krohn, Setälä Emil, Antti Aarne, Väinö Salminen és Uno Harva.

Nem hallgathatók el ez alkalommal egy bennem rég fölmerült gondolatot. A finn nép költői dicsősége nincs lezárva a Kalevalával, sem a kisebb népversek, dalok és balladák gyűjteményével, a Kanteletárral. A Finn Irodalmi Társaság kézirati gyűjteményeiben ugyanis még óriás mennyiségű régi népköltési följegyzés van fölhalmozva, számbelileg 60.000 ősrégi eredetű népénekváltozat és egyéb folklórtermék, körülbelül másfélmillió sorban. Ez a hatalmas anyag a jelen jubileumi év alatt a finn nemzet áldozatkészségéből 30 vaskos kötetben, 24.000 oldallal meg fog jelenni. Ez lesz a világon a legnagyobb és legértékesebb ilyenmű kiadvány. S így lehetővé lesz, hogy azokból egy tehetséges és nemzeti lelkesedéstől áthatott költő egy, esetleg több új époszt vagy hosszabb elbeszélő költeményt alkosson, amelyek némely tekintetben fölrhetik, sőt tán felül is múlhatják a Kalevalát. Adja Isten, hogy a finn népnek e távolban lebegő újabb dicsőségét mielőbb megérhessük!

Julianus barát.

Írta: dr. Cholnoky Jenő.

Szerfölött kevés az, ami írásban megmaradt Julianusnak, ennek a rettenthetetlen hősnek korszakalkotó utazásáról. Julianus barát megtalálta a magyarak rokonait valahol a mai baskirok földjén. Pontosabban megmondani, hogy hol, nagyon nehéz, mert azt az írásbeli jelentést, amely beszámol útjáról, nem ő maga írta, hanem szóbeli jelentése alapján Richardus szerzetes, természetesen erősen megrövidítve s valószínűleg helyenkint hibásan is.

Julianus domokosrendi szerzetes volt s Richardus alighanem a rend magyarországi elöljárója. A római pápához intézett, levélszerű jelentése a vatikáni könyvtárban van, a Liber Censuum Camerae Apostolicae című kézírathoz mellékelve (445. számú levél). A levelet Dessericzky József Innocens kegyesrendi szerzetes fedezte föl, vagy legalább is először tette közzé 1748-ban.¹ Innen vette át Fejér György a Codex Diplomaticus Hungariae IV. kötetébe.² Innen és talán az eredetivel való összehasonlítás alapján még kiadta Endlicher 1849-ben, majd Theiner 1859-ben. Ezt az utóbbit tartja Szabó Károly³ a legjobbnak s ennek alapján készítette a levél magyar fordítását. Sajnos, nem egészen érthető mindenütt s ideje volna, hogy az eredeti levélnek újabb, tökéletes másolata és ennek hű, magyarosan magyar fordítása is, kellő jegyzetekkel elkészüljön. Nem bocsátkozhatunk a szöveg részletes magyarázatába, csakis a földrajzilag fontos tudósítások ismertetése a cél, hogy Julianus utazásának korszakalkotó, nagy jelentőségét bizonyíthassuk.

¹ Josephi Innocentii Desericii de initiis ac majoribus Hungarorum. Tom. I. Budae, 1748.

² Vol. I., 50—57. lap.

³ Magyarország történetének forrásai. I. köt., II. füzet, Pest, 1861.

Már II. András király idejében, tehát 1235 előtt küldtek hittérítőket hazánkból Kelet felé. Richardus levele azt mondja, hogy „a régiek írásából” tudták, hogy messze Keleten még maradtak magyarok, de hogy hol, azt egyáltalában nem tudhattuk. Hivatkozik Richardus a Gesta Hungarorumra is, mindjárt levelének elején s ez valószínűleg Béla király Névtelen Jegyzőjének könyvére vonatkozik. De később a „régiek írásai”-ra hivatkozik. Véleményem szerint csak a tudós barát hivatkozik „írások”-ra, valószínű, hogy akkor még a szájhagyományok sokkal, de sokkal többet beszéltek, mint a megmaradt írások. Persze Richardus levelében nem hivatkozhatott a szóbeszédre, hanem csakis írásokra, mert csak így volt kellő tekintélye az intézkedésnek.

A római pápa előtt mindenesetre a hittérítést kellett kiemelni, mint fő célt, de a királyoknak alighanem az volt a kiküldetéssel fő törekvésük, hogy pontos hírt halljanak a Keleten maradt magyarokról s a mongolokról szállingózó rémhírek hatása alatt esetleg szövetségest keressenek bennük.

II. András király idejében Ottó barát még három társával volt Keleten s találkozott ott olyanokkal, akik megmondták, merre vannak a magyarok, de oda már a kereskedőnek öltözött Ottó sem juthatott el a veszedelmek miatt, hanem a hírral visszajött Magyarországra és sajnos, megérkezése után egy hét múlva meghalt s így írásbeli jelentést nem tehetett.

Nagyon különös dolog ez. Ha Ottó csakugyan hírt hallott a magyarokról s megtudta, hogy azok merre laknak, akkor egészen érthetetlen, hogy miért nem ment Julianus rendtársaival Lengyelországon és Oroszországon át a mai Baskiria felé, hisz ez sokkal bátorságosabb és csak fele olyan hosszú út volt, mint amelyen Julianus ment. Valószínű, hogy Ottó mé gaz utat sem tudta elmondani, amelyiken járt s egész utazásának csak az az egyetlen biztos eredménye lett köztudomású, hogy *vannak* magyarok ott Keleten.

Julianus és társai tehát semminemű útbaigazítást nem kaphattak elődeiktől, hanem csakis a szájhagyományok alapján indultak útra. A „Gesta Hungarorum” szintén nem adhatott kellő útbaigazítást, hisz a magyarok őshazájáról rendkívül fogyatékos leírást ad.⁴ Az a legérdekesebb, hogy főlemlíti a Góg és Magóg népeket, már pedig ez csak a mezopotámiai eredetű hagyományok alapján kerülhetett ismeretkörébe, s mivel a mezopotámiai népek falat építettek a Góg és Magóg népek ellen, kétségtelen, hogy a Kaukázusra történik itt hivatkozás. A Kaukázus keleti végénél volt az a nevezetes kapu, amelyet védeni kellett a puszták népei ellen, mint ahogy a kínai fal védelmezte Kínát.

Ez a tény is annak a felfogásnak ad igazat, hogy a magyarok őshazáját a Kaukázus északi lába előtt, az Azóvi-tenger és a Káspi-tó közt kell keresnünk.

Ez a felfogása egyébként ma már legkitűnőbb nyelvészeinknek és történészeinknek is.⁵

Julianus utazása ezt a felfogást fényesen igazolja. Nem indultak ők Lengyel- és Oroszországon át egyenesen az Ural felé, a mai baskirok földje felé, mint ahogyan az ember gondolná, ha Ottó barát jelentését már ismerték volna. Nem arra mentek, tehát mit sem tudhattak a mai

⁴ Remek összeállításban megtaláljuk a Magna Hungáriára vonatkozó, összes adatokat Gombocz Zoltán: A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány című munkájában (Nyelvtudományi Közlemények, XLVI. köt., 1. füzet, 1923).

⁵ L. Hóman Bálint részletes fejtegetéseit a Hóman—Szekfü-féle „Magyarország története”-ben, továbbá Gombocz Zoltán idézett értekezésében.

baskir területen volt rokonainkról, hanem csakis a szájhagyományok alapján indultak arrafelé, amerre tudták, hogy ott volt a magyarok őshazája. Egészen határozottan, minden tétovázás nélkül az Azóvi-tenger és a Káspi-tó közt fekvő területre mentek, még pedig, hogy a szárazföldi utazás veszedelmeit elkerüljék, hajón Bizanciumból egyenesen a Kercsi-szoroshoz, az Azóvi-tenger bejárájához. Richardus jelentésének idevágó részlete (Szabó K. fordításában) ekként hangzik::

„... társaik áldását véve, szerzetes-öltözeteket világgal váltva föl s szakállukat és hajukat pogánymódra növelve, Asszán Bolgárországán és Románián keresztül, Magyarország mostani királyának, Bélának kíséretével és költségén Konstantinápolyig jutottak. Itt tengerre szállván, harminchárom nap mulva azon földre, melyet Szikhiának neveznek, Matrinka nevű városba jutának; kiknek fejedelme és népe magát kereszténynek vallja; betűik és papjaik görögök.“ ... „Innen... megindulván, a pusztán, hol sem embert, sem házat nem találtak, tizenhárom nap átkelének. S ott azon földre jutának, melyet Alániának neveznek, hol kereszténynek és pogányok egyenesen tanyáznak. Ahány falu, annyi fejedelem, kik közül egyik sem tekinti magát a másik alattvalójának; ott folyton harcban van fejedelem fejedelem ellen, falu falu ellen...“

„Ezen helyről a barátok nem kaphattak útitársakat a tatároktól való félelem miatt, kiket szomszédoknak mondanak vala; miért is kettejük visszatérvén, csak a másik kettő maradt ott. S azon a földön a legnagyobb szükségben hat hónapig időztek...“

„Végre ezek némely pogányok társaságában útra kelve, a pusztasivatagján harminchét nap folyton menének...“

„Átkelvén a pusztán minden út vagy ösvény nélkül, harminchetedik nap a szaracénok földjére, melyet Velának neveznek, Bundaz városába érének...“

Az odautazásnak ez a rövid, velős leírása. Kihagytam azokat a részleteket, amelyek nem az útra, hanem az utasok külözlözéseire és egyéb, az útvonal megállapításában nem lényeges körülményekre vonatkoznak.

Az idézet első része tehát határozottan elmondja, hogy Asszán Bolgárországán és Románián keresztül mentek Konstantinápolyig. Asszán, az aldunai bolgárok királya, IV. Béla magyar király sógora volt s róla nevezte el Richardus ezt a Bolgárországot megkülönböztetésül Nagy-Bolgárországtól, a Volga mentén.

Romániának nevezi Richardus azt a medencét, amelyet ma Kelet-Ruméliának is, a törökök Rumilinek neveznek. Rum-lli annyi mint a rómaiak országa s kétségtelen, hogy a törökök a Románia szót fordították Rumilinek s ebből lett a Rumelia. Erről még Julianus idejében természetesen szó sem lehetett. Hogy miért nevezték a hajdani Trákiát, illetőleg ennek a Marica-folyó vízterületére jutó részét Romániának, az most nem érdekel bennüket.

Ezen az országon, tehát valószínűleg a mai Plovdiv és Drinápoly városokon keresztül jutottak Konstantinápolyba. Kétségtelen, hogy azért mentek ide a magyar királytól melléjük rendelt kísérettel és a király költségén, mert a magyar királynak itt jó összeköttetései voltak s itt hajót lehetett szerezni, hogy azzal utazzanak a Fekete-tengeren át az Azóvi-tenger bejáratához.

Szikhiának nevezték a bizanciumi írók is a Kaukázus nyugati végének különösen déli oldalán fekvő területet, az ellaposodó hegység nyugati végének halmaival együtt.⁶ Idejutottak Julianusék, még pedig Matrika

⁶ Szabó Károly (id. m., 91. old., jegyzet) és Gombocz Zoltán szerint is (id. m., 5. old.).

városába. Ez a város Szabó K. és Gombocz megállapítása szerint a mai Tamán, tehát a Kercsi-szoros keleti partján, a lagunák közt fekvő város volt. Jól védhető helyzete és a Kercsi-szorosban csomósodó hajóutak csomópontjában nevezetes kikötőhely lehetett. Itt a fejedelem szívesen fogadta őket, mert hisz keresztény volt, s a jövevények Bizanciumból bizonyosan jó ajánlatokat hoztak magukkal. Ezért ötven napig itt jó dolguk volt.

A legfontosabb tudnivalónk ezután következik. Tamánból (Matriká-ból) nem mentek északkeletre, a Don és Volga közére, általában a Don vidékére, mint ahogy a „Gesta Hungarorum“ rövid jegyzete szerint vártuk volna, hanem keletre utaztak, a Káspi-tó partja felé! A Gesta Hungarorum szerint őshazánk „mögött“ van a Thanais (Don) folyó, tehát „DentMagyar“) a mai Doni-kozák-tartomány helyén volt. Ha tehát csakugyan a Gesta útbaigazítása szerint mentek volna az őshazát keresni, akkor erre felé kellett volna utazniok. De nem erre mentek, hanem Kelet felé, sőt délkelet felé, a Káspi-tó felé.

Tamánból kiindulva, lakatlan pusztán keltek át tizenhárom nap alatt. Ha egy napra 20 km. utat számítunk, akkor 13 nap alatt 260 km. utat tettek volna meg s az csakugyan megfelel a földrajzi tényeknek. Ekkora utat kellett megtenniök, hogy Tamánból a Kubán-folyó deltájának lagunáin s a folyótól északra fekvő, ma is lakatlan pusztaságon keresztül átkeljenek a mai Usztyabinszkaja tájára, a sűrűben lakott területek szélére.

Ott kezdődött „Alánia“, vagyis az alánok földje. Julianus jelentésének megbízhatóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a leírás, amelyet Julianus Alániáról adott. A fejtelenséget, a falu falu ellen való örökös marakodást már 850 évvel ezelőtt Ammianus Marcellinus is megemlítette. A Kaukázus néptöredékeinek az orosz pacifikálás előtt pontosan ugyanez volt a jellemző állapota. A temérdek kaukázusi néptöredékek mindig állig fegyverben jártak és örökös harcot vívtak egymás ellen a hegyvidék völgyeiben. Az egyenetlenkedés mindenesetre onnan származott, hogy úgyszólván minden falunak másnyelvű, másszokású lakossága volt, ezért nem lehetett őket közös uralom alatt, konszolidált államformában egyesíteni.

De ez az életmód és társadalmi állapot csakis közvetlenül a hegység lábánál és az előtte elterülő dombvidéken volt lehetséges, mert csak itt művelték a földet. Julianus jelentéséből kétségtelenül kitűnik, hogy ezek földművelők voltak; ezt kétségtelenül igazolja a következő rész: „Aratás idején egy-egy falu valamennyi férfia együtt megy a mezőre, együtt arat mind s az egész tartomány hosszában és széltében ezt művelik. S akármi dolguk van a falun kívül, akár fahordás, akár más, mind fegyveresen együtt mennek...“ Fahordásról csak ott lehet szó, ahol erdők is vannak, tehát egészen közel kellett lenniök a hegységhez.

Ezeket a földművelésre és erdőlésre alkalmas területeken kívül kezdődtek a füves puszták s széles sávban húzódnak át ezek az Azóvi-tengertől a Kaspi-tóig, a Terek-folyó deltájáig. Ezen sátoros pásztorok laktak s a földműves falvak lakói nagyon félték tőlük.

Ezen a vidéken hat hónapig maradtak. Mi lehetett ennek az oka?

Semmi más, mint hogy keresték a magyarokat. Itt keresték, de persze nem találták meg őket. Az ősmagyarok hazája innen, a Kaukázus lábától egészen a Káma-folyóig terjedt föl, vagy a hazájukból kiszorított magyarok északi csoportja nyomult egész a Káma vidékéig s ott megtelepedhetett. Ezt nem lehet tudni, de kétségtelen, hogy a Káma vidékén találta

meg Julianus elszakadt véreinket, még pedig a Kámába ömlő, Ufa melletti elfolyó Bjelaja-folyó mellett.⁷

Az alániai nyomorúság és kőborlás után végre útnak tudtak indulni észak felé, azt hiszem, meglehetősen csalódottan. Két társuk még Alániából visszatért hazánkba, csak Julianus és Bernhardus maradtak ott, de Bernhardus a pusztán való átkelés után meghalt; tehát Julianus egyedül maradt.⁸

Richardus levele alapján lehetetlen azt az utat követni, amelyen haladtak. Harminchét napig keltek át a pusztán („a pusztasivatagján”) s elértek a „szaracének” (kétségtelenül a mohamedánusok) földjére. A leírásból következtetve gyalog mentek, bár ezt határozottan nem mondják meg, de mégis majdnem kétségtelen. Julianus nagy fáradtsággal támogatta a beteg Bernhardust, tehát csak lassan mehettek. Ha naponként 10 km-t számítunk, akkor 37 nap alatt odajuthattak, ahol a Don legjobban megközelíti a Volgát. Csakugyan itt kezdődik a földművelés, itt lehetett Vela vagy Veda ország és a Bundam vagy Bundaz város. Lehetetlen ennek helyét meghatározni s nem igen lehet őket egyik mai településsel sem azonosítani.⁹

Talán maga Julianus sem tudta volna pontosan elmondani, hogy merre jártak, csak az látszik kétségtelennek, hogy érintették Bolgari várost, Nagy-Bolgárország fővárosát a Volga mellett, közel a Kámával való egyesülése alatt. Innen keletre a Bjelaja mentén megtalálta a magyarokat.

Híradásának teljes mértékben hitelt kell adnunk, mert a részletek olyanok, hogy azokat hamisítani nem lehetett és annak nem is lett volna értelme!¹⁰ Sőt a leírt eseményeket más forrásokból pontosan bizonyíthatjuk s ezek alapján tudjuk, hogy Julianus 1236-ban járt a magyaroknál a Bjelaja vidékén. Hisz hazatérte után újra kiküldték őt, hogy komoly térítő munkához fogjon és a királynak a mongolok előnyomulásáról pontos híreket hozzon. Akkorára azonban már a mongolok (tatárok) elpusztították vagy szétkergették őket.

Ez a rész bennünket csak annyiban érdekel most, hogy Julianus a Volga, Káma vidékén civilizált viszonyokat talált. Odamehetett akárki bátorsággal s ha megvoltak hozzá az anyagi eszközei, minden nagyobb veszedelem nélkül, mint kereskedő vagy mint hittérítő járhatott a vidéken. Kirabolhatták volna esetleg, de ez ma Chikagóban könnyebben meg-

⁷ L. Pauler Gyula kitűnő értekezését „A baskir-magyar rokonságról” a Budapesti Szemle 103. kötetének 337—56. oldalain.

⁸ Érdekes, hogy Gombocz id. m.-ban Bernhardust és Richardust, de Juliánt irl sokkal helyesebbnek tartom Julianust írni, németes csonkítás nélkül, mert a magyar rendesen nominativusban veszi át az idegen szavakat. Persze túloznunk nem szabad, csak ott tisztogassunk, ahol nem erőszakolt a dolog.

⁹ Gombocz Z. i. m.-ban, a 6. oldal jegyzetében megmondja, hogy „mindezzel ideig sem a Vela tartománynevet, sem a Bunda városnevet nem sikerült identifkálni”.

¹⁰ Legelőször Vámbéry Ármin támadta meg (1882 februárius 20-án tartott akadémiai felolvasásában) Julianus hitelességét s 1895-ben „A magyarság keletkezésé és gyarapodása” c. munkájában támadását igen durván megismételte. Könnyelmű és célzatos állításait Pauler Gyula id. m.-ban, a Budapesti Szemlemben már helyreigazította, de Gombocz Zoltán még keményebben visszautasítja. Hisz Rubruquis határozottan kijelenti, hogy tudósítását a Nagy-Magyarországon járt dominikusoktól vette! — Ugyancsak megtámadta Julianus hitelességét Mészáros Gyula Magna Ungaria (A baskir-magyar kérdés, Budapest, 1910) című könyvében, ezt meg Nagy Géza utasította vissza: Nagy-Magyarország (Ethnographia, XXII. évf., 1911, 1., 2. és 3. füzet) című igen alapos és érdekes dolgozatában. A magyar-baskir nyelvrokonságról mondtak nem állják meg helyüket.

eshetik, s abban az időben mindenütt a világon veszélyes volt sok pénzzel utazni.

Julianus barát félévi tartózkodása a Kaukázus északi lábánál elterülő síkságok mentén, meg az a tény, hogy Konstantinápolyon át egyenesen ideutazott, kétséget kizáróan bizonyítja, hogy ő úgy tudta, hogy a magyarok őshazája itt volt. Ez a tudat még akkor elevenen élhetett a szóbeli hagyományokban, sőt talán írásokban is megvolt, hisz a külföldi leírások elég gyakran beszélnek a magyarok eredetéről s a hunokkal való rokonságáról. A Névtelen Jegyző Gesta Hungarorumja talán nem ismerte, vagy nem eléggé értékelte ezeket a hagyományokat és írásokat s nagyon röviden végez a kérdéssel. Minden ismert kútfőnk nagyon zavarosan és nagyon röviden végez ezzel a minket annyira érdeklő kérdéssel. De ha az ott mondtak szerint indult volna Julianus, mindenesetre valahol Podólián, Kieven keresztül kereste volna az utat, hisz arra sokkal hamarabb célhoz jutott volna. Hisz Kiev sokkal közelebb van Budához, mint Konstantinápoly. Keresztény országokon keresztül mehetett volna s költségei kitartottak volna egészen a Volgáig.

Tehát nem a Gesta útmutatása szerint, hanem vagy a szájhagyományok, vagy azóta elveszett „írások” szerint indultak az Azóvi-tenger és Kaspi-tó közt elterülő síkságokon s félesztendeig kutattak ott nagy nyomorgások közben. Ez az egyik fontos tudnivaló, amelyet Julianus utazásából tanulhatunk s ezt tartom egyik legfőbb bizonyítéknak arra nézve, hogy csakugyan itt volt a magyarok őshazája. S ha a kabard nyelv és a magyar nyelv török elemei közt levő rokonságot boldogult Bálint Gábor olyan fanatikus hittel bizonyíttatta, talán annyiban igaz volt, hogy a ma ott élő kabardok török nyelve a legközelebbi rokonságban lehetett azzal a török nyelvvel, amelyik beolvadt a mi finn-ugor nyelvünkbe. Ehhez a kérdéshez nem szólhatok, mert nem vagyok nyelvész és a kérdést igen kitűnő nyelvészeink, különösen Németh Gyula, már alaposan tanulmányozták s megdönthetetlen eredményekre is jutottak. Csak boldogult Bálint Gábor fanatizmusának szinte megrázóan tragikus hatása alatt keresek igazolást számára.

Julianus utazásának másik, még sokkal nevezetesebb jelentősége abban áll, hogy ő törte át a ptolemaioszi drótsövényeket a földrajzi kutatások számára. Ptolemaiosz földrajzi adatai a Kaspi-tavon és a tőba folyó Rha- (Volga-) folyón túl nem terjedtek. Ott terült el, a Volgán túl „Scythia intra Imaum” félelmetes ország. Hagy mit mindent képzeltek oda, elég csak a Herefordi-térkép szörnyűségeire tekintenünk. Istenfélő embernek ott nincs mit keresnie, mert ott fantasztikus szörnyetegek laknak, emberevők és óriások, törpék és négykezűek, stb.

Csak Julianus útja mutatta meg, hogy ott is emberek laknak. Az arab utazók még ekkor nem hoztak hírt erről a vidékről. Edrisi térképe (1514) sem mond sokat erről a vidékről, s ezek az adatok sem kerülhettek még akkor a keresztény népek kezébe. A legnagyobb arab utazó, Ibn Batula sokkal későbbben járt a Volga mentén (csak a XIV. század derekán), tehát föltétlenül Julianus baráté az érdem, hogy a római pápának tett jelentésében a képzelt szörnyetegek helyett civilizált társadalomról hozott hírt. Ennek a híradásnak lehet köszönni, hogy a pápa követeket mert küldeni Keletre.

Julianus utazása után szakadt ránk a rettenetes tatárjárás. Utána ismét fenyegették a mongolok a nagynehezen helyreállított Lengyel-, Német- és Magyarországot. Ennek megelőzésére küldte ki IV. Innocentius pápa Piano de Carpino ferenczerendi szerzetes Batu kánhoz. Csehországon át utazott, ott csatlakozott hozzá még két barát: Benedek és István, s így mentek együtt Kievbe, majd a Volga mellett Szuraiba, Batu

kán főhadiszállására. Ezen az úton mehetett volna Julianus barát is, ha a Gesta gyér útmutatását akarta volna követni. Piano de Carpino minden veszedelem nélkül ment át ezen az úton, 10 évvel Julianus után! Batu kán nem adott érdemleges választ a pápa levelére, hanem elküldte őket, szigorú fedezet alatt Karakórumba, a Mongol-birodalom székhelyére. Karakórum az Orhon-folyó forrásvidékén van; az Orhon a Szelengába, ez meg a Bajkál-tóba ömlik. A hely tehát igazán Azsia szívében van, a legjobban eldugott helyen s mintegy 2000 m magasan a tenger szintje fölött, ezért nagyon gonosz éghajlata van. Nyáron, nappal igen forró, télen pedig kegyetlenül hideg. Ide kellett utaznia szegény Piano de Carpinónak! Még pedig turáni módon, lóháton, vágatval Három és fél hónapig tartott ez az európaiaknak teljesen szokatlan nyargalás s amellett a legigénytelenebb éjjeli szállások és táplálkozás jutottak osztályrészül. A középkori barátok fanatizmusa kellett hozzá, hogy össze nem roppant idegzettel érkeztek meg.

Karakórumban éppen akkor tették meg Kujukot nagykánná, s így rengeteg küldöttség érkezett a város környékére. Valószínűleg ez volt az oka, hogy nagyon röviden felelt a kán a pápa levelére, de négy hónapig vendégül tartotta őket. 1247 tavaszán érkeztek vissza Batu kán udvarába s ősszel Lyonba.

Piano de Carpino megfigyeléseiről kitűnő jelentést adott s leírta mindazt a sok érdekes dolgot, amit látott és átélt. Leírása mintegy megtörte a jeget, lehetett errefelé járni, bejutni egészen Azsia szívébe. Hivatkozik Julianus útjára, tehát ismerte a jelentést!

Még jelentősebb volt Wilhelm van Ruysbrock utazása (1252-ben indult), IX., vagy Szent Lajos, francia király megbízásából. Ez a derék minorita-barát a Fekete-tengeren át ment a Volga vidékére, Batu kán volgaparti székhelyére, mert ezt így gyorsabban és könnyebben el lehetett érni. Innen ő is Karakórumba utazott s megbotránkozva írja, hogy a világhódító kánnak a palotája igen hitvány épület, a st.-denisi Déneskolostor sokkal többet ér. Még jobb megfigyelő volt, mint Carpino, valószínűleg sokkal tudósabb, műveltebb is volt nála, mert érdekelt mindenféle dolog, amit csak hallomásból tudott meg. Ő hozott például először hírt a kínaiak nagyszerű országáról, nagy műveltségéről.

A Julianus barátal megindított áttörést betetőzte Marco Polo utazása. Minden idők egyik legnagyobb fölfedező utazója ő, mert az európai tudomány számára ő fedezte föl az Európánál nagyobb népességű s akkor lényegesen műveltebb Kínát és Japánt. Csak Kolumbus, Magellán és James Cook hasonlíthatók hozzá ismereteink kibővítésének terjedelme és jelentősége tekintetében. Marco Polo színes leírása buzdította Kolumbust, hogy keletről nyugatra utazva keresse föl Zipangut (Japánt), az aranytoronyok és aranytetők országát. Fölfedezték Amerikát s ezzel a középkorból átlépünk az újkorba!

S ez a korszakalkotó nagy esemény olyan, mint a lavina. Kicsi kővel indul meg s hegyomlás lehet belőle.¹¹ A megindító a mi szerény Julianus barátunk. Megfelelkezünk róla, mint arról a közvitézről, aki élete kockázatásával ugrik a drótsövényhez s átvágja azt, hogy a roham megindulhasson. Julianus útjának megtételéhez sokkal nagyobb bátorság és elszántság kellett, mint az utána következő Carpino, Rubruquis vagy Marco Polo útjához. De hát mi magyarok nem igen szoktuk megbecsülni nagyjainkat, életükben sem, haláluk után sem. Hivalkodó szobrot állí-

¹¹ Ez a hasonlat közkeletű ugyan, de nem igaz. A lavinák nem így keletkeznek, hanem rendszeren nagy tömegű hó vagy szikla veszti el egyensúlyát egyszerre s lecsúszik a völgybe.

tunk olyan tűnékeny nagyságoknak, akikről 100 esztendő múlva tán senki sem fogja tudni, hogy kik voltak, ellenben legnagyobbjainkról legtöbbször megfelelkezünk. Ha Julianus barát német lett volna, milyen irodalma lenne utazásának s milyen hivalkodva emlegetnék, mint Ázsia megismerésének legfontosabb úttörőjét! Julianus barát a magyar király küldötte volt, magyar ember volt, tehát az osztrák és a német történetírók agyonhallgatják. Már pedig, ha a bécsi tudósok hallgatnak róla, akkor nekünk sem illik vele foglalkozni.

Julianus barát alakja a mult homályából úgy emelkedik ki előttem, mintha óriás volna, de alakját a köd elhomályosítja. Látom ott a pusztákon járni, rajongó hittel, mint keresztény hittérítőt és mint magyar hazafit! Nem rettentí őt vissza sem a sivatag forrósága, sem a gyilkos éhség és szomjúság, nem fél sem pogánytól, sem „szaracén“-től, nem ijed meg a rablóktól, sem a nagyuraktól, csak megy száz és száz kilométereket, hogy megtalálja a testvéreket, eljusson oda, ahova királya küldte!

Ha szobrász volnék, régen megmintáztam volna az ő alakját. Milyen nagyszerűen illenék a sok díszruhás szobor közé az ő toprongyos, viharverte, napégette alakja, arcán a magyar ember nemes vonásai, szemében a fanatikus hit tüze, amint siető lépésekkel megy a kitűzött cél felé s vonszolja magával hősi halált halt, beteg társát, Bernátot, mutatva neki a célt, hogy bátorságot, kitaratást öntsön belé...

Nem, ez nagyon szép volna! Ilyen nem kell nekünk! Mi a magyart úgy ábrázoljuk, ahogyan Szent Gellért szobra előtt látható, valami őskorszakbeli, fókaszzerű szörnyetegnek, valami diluviális Hany-Istóknak. Mi a mieink dicsőségéről, érdemeiről könnyen megfelelkezünk; ránk igazán illik a közmondás, hogy „nemo profeta in sua patria“!...

A finn-ugor néprokonság eszméje az irodalomban.

Írta : dr. Virányi Elemér.

Mind a nagyobb, mind a kisebb nemzetek művelődéstörténetében vannak korszakok, midőn a kulturális öntudat jelentkezése figyelmet ébreszt a nemzet eredete és őstörténete iránt. Az eredet vizsgálatából kiderül, hogy a legtöbb népnek vannak rokonai. A tudósok, írók és művészek kezdeményezése, sugallása és közreműködése következtében ilyen módon kifejlődik — a nemzeti együvértartozás érzésén kívül — a faji azonosság vagy néprokonsági szolidaritás tágabbkörű érzése.

Az irodalom és a művészet hivatása, hogy valamely nép sajátos lelkiületének, érzelmvilágának és akarati eredőjének leghűbb kifejezője legyen. Érthető tehát, hogy a költők, írók, általában a művészek a nemzeti érzésen kívül a néprokonsági eszme esztétikai kiaknázására is törekednek. Értekezésünk célja nagy vonásokban megmutatni, miképen nyilatkozik meg a néprokonsági eszme a finn, az észti és a magyar irodalomban s megemlékezni azokról, akik ennek az eszmének zászlóvivői voltak. Anyaggyűjtés szempontjából értekezésünk nem tart igényt a teljességre s tartózkodunk magasabb esztétikai szempontok fölvetésétől, valamint a bíráló értékeléstől is. Csupán figyelmet óhajtunk kelteni, új csapást akarunk mutatni, amelyen haladva, a finn-észti-magyar kulturális

kapcsolatok terén nem éppen érdektelen jelenségekre hívhatjuk fel a figyelmet.

A néprokonsági eszme Európában a romantika idején kerül felszínre, a nemzeti eszme előretörésének egyik mellékhatásaként. Megszületik a pánszlávizmus, a pángermánizmus, valamint a neolatin népek testvérségének eszméje. S már a XVIII. század végén jelentkezik a finnugor népek együvértartozásának gondolata — igaz, nem minden ellenmondás nélkül — éppen a magyar irodalomban. A XIX. század folyamán ez a gondolat mindhárom testvérnépnél nem egy író t ihlet költői alkotásokra. Északi testvéreinket a magyar állami önállóság, a nemzeti öntudat és a műveltség fejlettebb foka lelkesíti. Nálunk elterjed „az ezertő országának“ romantikus szemlélete s érdeklődést kelt az orosz uralom alatt senyvedő, elnyomott kis észt nép sorsa is.

Hatalmas lendülettel csapnak magasba a néprokonság érzelemhullámai a világháború végén a három legműveltebb fgr. nemzet irodalmában. Egyrészt a függetlenné vált Észt- és Finnország ihletik a magyar költőket alkalmi versek írására, másrészt az 1918/19-es események következtében reánk szakadt kegyetlen sorscsapások és veszteségek késztetik a finn és észt írókat, hogy a részvét és testvéri együttérzés vigasztaló szavaival forduljanak felénk. A néprokonság eszméjének irodalmi megnyilatkozásait tehát immár másfél százada nyomozhatjuk fgr. vonatkozásban. Érdekes azonban megjegyezni, hogy az ezeresztendősi állami léttel bíró magyarságnál a nemzeti érzés mindig össze volt kötve a néprokonsági gondolattal. A honfoglalás óta az Európába szakadt magyarság sohasem felejtí és sohasem szégyenli, hogy keletről jött nyugatra. *Beöthy Zsolt* szemléletes rajzát, a volgai lovast, nem lehet soha letörölni a nemzeti emlékezés márványtáblájáról. A magyarság tudja, hogy nem tartozik bele az európai népek faji egységébe, tudja, hogy az ő fajtája máshonnan eredt, mint Európa többi nemzete. Már a középkori magyar és külföldi krónikások említik, hogy a magyarság törökfajú nép, sőt a magyarokat a húnok utódainak tartják. Így alakult a hún-magyar, illetve török-magyar rokonság gondolata s megmarad élő hagyományként, néhol még a népköltészetben is (pl. az erdélyi székelyek *Csaba-királyfi mondája*), nem beszélve arról, hogy a krónikások útján műirodalmunk megbont-hatatlan és dönthetetlen bástyája lett. A hun-magyar-török kapcsolatok megvilágítása bennünket azért érdekel, mert részint mint szájhagyomány, részint mint műirodalmi motívum nálunk fontos mellékágot jelent a néprokonsági eszme kialakulásában.

A török-magyar azonosság gondolatával szemben a XVIII. század végén, nemzeti újjászületésünk korában egyre erősebben és határozottabban új eredetelmélet jelentkezik Magyarországon a fgr. nemzetek nyelvi rokonságának alapján. Az új néprokonsági gondolat különösen az akkori magyar értelmiség — tudósok, írók, költők — körében meglehetősen gyorsan elterjed. *Sajnovics János* jezsuita professzor híres műve (1770), mely a lapp és a magyar nyelv egy töről való származását hirdette, nemcsak a nyelvtudományi kutatásokat mozdítja elő, hanem költőinket is megihleti. A néprokonsági eszmének ekkori térfoglalását magyarázza az a körülmény is, hogy II. József abszolutisztikus uralma idején ez az eszme hozzájárult a nemzeti öntudat izmosításához. Ezt igazolja az, hogy már a magyar regényirodalom első eredeti alkotásában is találkozunk a néprokonsági eszmével. *Dugonics András* első híres regénye: *Etelka* (1788) egyúttal az „első eredeti magyar román“; ebben már szerepel a finn-magyar rokonság gondolata. A regénynek *Jolánka c. folytatása* (1803) részben szintén északi testvéreink hónapok játszódik

s még behatóbban tárgyalja a finn-magyar rokonságot, éppen úgy, mint Etelka Karjelben (1794) c. színdarabja. A magyar mitológiát, őstörténelmet, a rokonnépek viszonyait Dugonics Szittya történetek c. művében (1806—1808), természetesen romantikus túlzásokkal.

Dugonicsal egyidőben a néprokonsági eszméért lelkesedő írók voltak *Étédi Sós Márton* és *Perecsényi Nagy László*. Az utóbbi különösen az észtek iránt érdeklődött, amit igazol regénye: Szakadár esthonnyai fejedelem bujdosása (1802). Az említett művek esztétikai értéke meglehetősen csekély. De érdemük, hogy a maguk idejében nem kis mértékben járultak hozzá az ébredő magyar szellemi élet fejlesztéséhez. Felhívták a figyelmet arra, hogy a nyugat felé irányuló kultúrkapcsolatokon kívül a magyarságnak nem szabad megfeledkezni keleti származásáról, valamint északra került nyelvrokonairól sem.

A XIX. század elején nagy lendülettel fejlődő magyar műirodalomból hiányzanak ugyan a néprokonsági eszmét tárgyaló értékesebb alkotások, de írónk műveiből szilárd nemzeti és néprokonsági öntudatot olvashatunk ki, valamint annak hangsúlyozását, hogy a magyarság keleti eredetű. Helyel-közzel a magyar költők kelet ébredező népei nevében létjogosultságot követelnek nyugat büszke, de fáradt nemzeteitől. Kölcsey nyugodt méltósággal mondja: „Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke fámnak!” Berzsenyi klasszikus költeménye, „A magyarokhoz”, eszünkbe juttatja azokat az idöket, midön Attila vezetésével „elődeink” győzelemre indultak a világ ellen.

Igaz ugyan, hogy néha-néha éppen Kölcsey, Berzsenyi és más költőink, pl. *Vörösmarty*, költészetében meg-megjelenik a reménytelenség sötét árnyalata: az egyedülálló magyarság kilátástalan sorsán való aggodás is. Szállóige lesz, hogy a „magyar testvértelen ága nemének”. Érdekes, hogy az irodalmi romanticizmus ebben a korban ismét visszafordul a régi hagyomány, a hún-magyar rokonság kiaknázása felé. Ezt a fordulást jelzi — a Dugonics és Sajnovics megjelölte fgr. irány után — *Aranyosrákosi Székely Sándor* kis eposza: A székelyek Erdélyben (1823). Ennek a néprokonsági felfogásnak vonalába esik az egész hun-magyar hagyomány műirodalmi kidolgozása, amit a XIX. század közepén Arany János vállalt magára. Noha a hún-trilógia nem is készült el, Buda halála (1864) és a trilógia egyes töredékei irodalmunk remekei közé tartoznak. A hun-magyar rokonság egyik legjelesebb irodalmi kiépítője *Gárdonyi Géza* volt. „A láthatatlan ember” című regényének megírásával szinte önkéntelenül is folytatta Arany félbehagyott munkáját. Legújabban *Pekár Gyula* áldozott a hun-magyar rokonság eszméjének Attila című hatalmas regényével.

A hun tradíció felbukkanása mellett szívósan megmarad és tovább erősödik a fgr. néprokonság gondolata is. 1835 a Kalevala megjelenésének éve. Nemzetébresztő hatása Finn- és Észtországbán ismeretes. Kevesen tudják, hogy hatása Magyarországra is elért. A Kalevala megjelenésével nagyobb lendületre kap a fgr. nyelvtudományi kutatás. Hazánk-fia, *Reguly Antal*, a modern fgr. nyelvtudomány megalapítója, éppen Finnországban és Észtországbán időzik, midön a Kalevala megjelenik. Az éposz elterjedése nyomában jelentkező munkakedv hullámai elsodorják az Ural-hegységig, hogy felkeresse az összes fgr. népeket, megtanulja nyelvüket és összegyűjtse szellemi életükre vonatkozó hagyományaikát. 1860 után idehaza *Barna Ferdinánd* hozzáfog a Kalevala-fordítás elkészítéséhez a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Az abszolútizmus korában ugyanis a magyar tudósok tiszteletreméltó gyülekezete a néprokonsági gondolattól is várja nemzeti megerősödésünket. *Fábián*

István szintén a Kalevalát fordítja, *Hunfalvy Pál* a Kalevala olvasásában gyönyörködik s így szerez erőt, kitartást az elnyomatás nehéz éveiben. Fel is utazik északra s útleírása német és magyar nyelven jelent meg. (Reise in den Ostseeprovinzen Russlands, Leipzig, 1874; Utazás a Balt-tenger vidékén, Budapest, 1875.) A fgr. tanulmányok iránt az érdeklődés külföldön is felébred. Egy francia író, *Thalès Bernard*, 1860—70 körül buzgón hirdeti, hogy a finn-ész-magyar népi és műköltészet eretisége arra hivatott, hogy a kimerült nyugati irodalmakat felfrissítse. Tudósok rajai vonulnak a különböző fgr. törzsekhez és ott gyűjtik a néphagyomány tárgyi és szellemi emlékeit.

A mult század 60—70-es éveiben kezdődik a fgr. nyelvtudományi kutatás virágkora. Sajátágos véletlen, hogy ugyanakkor, 1865-ben születik a néprokossági gondolat egyik leglelkesebb és letehetségesebb irodalmi művelője, *Zempléni Árpád*, aki az összes ural-altáji, más szóval turáni népek rokonságának hirdetője. Zempléni állásfoglalása nemcsak érdekes, hanem igen értékes, legfőképpen pedig eredeti. Zempléni a műforma mestere. Megfelelően primitív, de művészileg megválogatott frazeológiával dolgozza át a néprokonok ősi mondáit. De eredeti gondolatok és érzések gazdagságáról is bizonyoságot tesz *Turáni dalok* című verskötete, mely 1910-ben jelent meg s amelyet még a világháború előtt német és angol nyelvre is lefordítottak. Zempléni költeményei tulajdonképpen a nyelvtudósok gyűjtötte népköltészeti anyag műirodalmi átdolgozásai, illetve átköltésai. Finn, vogul, osztják, cseremisiz, török-tatár, hún, sőt babilóniai népköltészeti hagyományokat dolgozott fel. Legkiválóbb alkotásai: *Numi Tárom és Jelempi*, *Numi Tárom leánya*; *Bosszú*, *A kalapács*, *Vasfő és Ime* (osztják); *Levélváltás* (cseremisiz mondák) és a *Suomi* című eredeti költemény. Zempléni arra törekedett, hogy sajátosan magyar nemzeti jellegű alkotásokkal ajándékozza meg irodalmunkat nyelvrokonaink népköltészetének művészi átdolgozásával. Véleménye az, hogy ennek elvégzése a magyaroknak, mint legnagyobb rokonnemzetnek a feladata, sőt kötelessége. Felfogása szerint a rokonnépek költészete egyúttal a magyar szellemi élet kincsestárába is beletartozik, sokkal inkább, mint a nyugati népektől átvett művelődési elemek. Zempléni 1919-ben halt meg, az ezeréves magyar állam összeomlásának komor esztendejében. Bárán állíthatjuk, hogy korai halála mérhetetlen vesztesége a magyar irodalomnak. Talán nem is tudhatta meg, hogy Finn- és Észtország függetlenségének megvalósulásával bizonyos mértékben az ő eszméi jutottak győzelemre. Nem láthatta azt sem, miképpen virágozott ki a világháború után új és gazdag néprokossági irodalom. Mert Észtország és Finnország állami szuverenitásának megvalósulása egyrészt a magyar költőket ihlette üdvözlő ódák írására, másrészt finn és észt írók szentelték legszebb dalaiukat Magyarországnak. A finn, észt és magyar napilapok és folyóiratok, különösen a *Turán* nálunk és az *Eesti Hõim* (Észt Néprokosság) Észtországban e tekintetben értékes anyagot tartalmaznak. Szép feladat volna ezeknek rendszeres átkutatása és a gyűjtött anyag könyvészeti egybeállítása. Ha a *Turán* régi évfolyamait lapozgatjuk, megtaláljuk bennük *Petri Mór*nak formaszépség tekintetében kiváló *Turáni szonettjeit* (1922. évf.), melyek közül az egyik: *Turán győzelme Észtországról* szól. Ugyancsak az észt önállóságot magasztalja *Bán Aladár* fennkölt hangulatú költeménye: *Kalevfi népéhez* (1922. évf.), amelyet észt nyelvre is lefordított K. E. Sööt, a jeles *Petőfi-fordító*. *Barna Ferdinánd* kísérlete alapján készült Zemplénitől *Mordva* veszte című töredék (1926. évf.), amely a mordvin nép viszonyairól szól. *Madai Gyulának* *Suomi* (1927. évf.) és *Bán Aladár*nak *A szabad finn nemzet-*

hez című költeménye (1927. évf.) a finn állam tízéves fennállása alkalmával íródott kedves ajándék, míg a tízéves Észtországhoz Bán Aladár írt szárnyaló ódát (1928. évf.). Madai Gyula a Turán 1934-es évfolyamába is írt egy szép költeményt A finn testvérekhez címmel, 1933-ban pedig Magyar szonettek címen megjelent Petri Mór verskötete, amelyen végighúzódik a nemzeti érzésen kívül a néprokonsági eszme is.

A finn költők közül a néprokonsági gondolat kifejezője *Uno v. Schrowe* Köszöntelek, magyar nép című költeményével (Turán, 1922. évf., Somkuti fordítása), továbbá *Larin Kyösti* Himnusz Magyarországhoz (Turán, 1930. évf., Bán Aladár fordítása), valamint *Arvi Järventausta* Üdvözet a magyar néphez (Turán, 1931. évf., Bán Aladár fordítása) című költeményével.

Egész sora született meg a lelkesnél lelkesebb költeményeknek a fgr. kultúrkongresszusokkal kapcsolatban. Míg az I. és II. kongresszus északi józansággal, szakszerűséggel és tárgyilagossággal tolt le, addig a Budapesten 1928-ban megtartott kultúrkongresszus alkalmával szinte egész zuhatagával találkoztunk az oly költeményeknek, amelyekben a néprokonság gondolata nyilatkozik meg. Még a szetuk, lívek és más kisebb néptöredékek is elhosszítják mezei virágaikat. Mintha Magyarország, a puszták, a délibáb és más természeti szépségek hazája a költők romantikus elképzelései számára gazdag ihletforrásává változott volna. A néprokonsági költészet tiszteletreméltó pátriárkája, az észt K. E. Sööt találon és őszinte nekilelkesezéssel írja sikerült költeményét: Magyarhonba indulóba' (Turán, 1928. évf., fordította Bán Aladár. Eredetiben: Raken-dame raudaruunad, Eesti Hõim, 1928. évf.). *Peeter Voolaine* hosszabb költeményben üdvözlí a budapesti kongresszust (III. Soomeugri kongressiks, Eesti Hõim, 1928). Ugyanerre a kongresszusra *M. J. Eisen* észt költő „ajánlást“ ír A rokonnemzetek nemtõje címmel (Turán, 1931. évf., fordította Bán Aladár. Eredetiben: Hõimrahvaste kaitsehaldjas, Eesti Hõim, 1931. évf.). Egy észtországi szetu népénekesnõ, ú. n. „nõtafa“, *Vabarna Anna* hosszabb, improvizált költeményben üdvözlí a budapesti kultúrkongresszust, másrészt a fgr. nemzeteket. Költeményei kétségtele-nül a legprimitívebb, legnaivabb, de legbájosabb alkotásai a néprokon-sági eszme irodalmi megnyilatkozásának. (Mindkét költemény — lee-lotus — olvasható az Eesti Hõim 1928. évfolyamában).

A Helszinkiben megtartott IV. kultúrkongresszusra készült K. E. Sööt klasszikusnak mondható költeménye: Hõsök faja (Turán, 1931. évf., for-dította Bán Aladár. Eredetiben: Sangari sugu, Eesti Hõim, 1931. évf.). Ugyanekkor írta a finn *Otto Manninen* Üdvözet a fajrokonokhoz című ódáját, amelyet Mészöly Gedeon fordított magyarra (Szegedi Füzetek, 1934. évf.). Az észt F. *Karlson* ugyanekkor Üdvözet a finn-ugorokhoz címmel írt lelkes verset (Tervitus soome-ugrilastele, Eesti Hõim, 1931. évf.). Magyar fordításban is megvan (Bán Aladártól) a finn *T. T. Ka-ranko* költeménye: Üdvözet a testvérnépekhez (Turán, 1931. évf.), mely ugyancsak a IV. kultúrkongresszusra készült.

A néprokonsági költészet gazdag csokrából ezeken a többé-kevésbé alkalmi jellegű költeményeken kívül megemlítjük *Peeter Voolaine* ver-sét, melynek címe: Dal a néprokonsági ünnepre (eredetiben: Hõimlaste pühade laul, Eesti Hõim, 1929. évf.), valamint: Magyar éjszakában (Ungari ööl), Víz és vér (Vesi ja veri), A finn hid (Soome sild) és Hiszek (Usun) című versek (Eesti Hõim, 1931., illetve 1932. évf.). Szerzőjük *M. J. Eisen*.

Dicsérettel kell megemlítenünk egy tartui észt középiskolai tanár-nak, a Magyarországon is járt s magyarul is tudó *Harald Jänes*-nek

szerencsés összeállítású antológiáját. Címe: Válogatott szavaltok (eredetiben: Valimik deklamatsioone, Noor Eesti Kirjandus, Tartus, 1935). Ez a kötet gondosan válogatott anyagot tartalmaz az észti műköltészetből, elbeszélő és drámai irodalomból. De ezenkívül néprokossági irodalmat is közöl, részint fordításokat a finn, magyar és lív költők alkotásából, részint oly verseket, amelyek a néprokosság eszméjének irodalmi megnyilatkozásai. János tanár antológiájának tehát nagyon eredeti alapötlete van s hasonló gyűjtemények kiadása igen kívánatos volna Magyarországon és Finnországban is. A néprokossági költemények közül tartalmazza ez a kötet a Víz és vér (Eisentól), A külföldi észti dala (Väliseestlase laul, Juhan Jaiktól), Üdvözet a finn-ugorokhoz (Tervitus soome-ugrilastele, F. Karlsontól), Település (Asumine, J. Lõotól), Hősök faja (Sangari sugu, K. E. Sööttõl), Keleti tér (Idaruum, H. Visnapuutõl) című észti költeményeket, valamint a következő lív dalokat: Kalamiez (Halász, szerzője K. Stalte), Lív himnusz, A partlakók dala (Randalist loul), Lív vagyok (Livli ma uob). Ezzel kapcsolatban említjük meg, hogy a lív himnusz Bán Aladár fordította magyarra (Turán, 1930. évf.), újabban pedig *Lukinich Frigyes* fordított magyarra néhány lív költeményt. (Ezek olvashatók Lukinich Frigyes: A lív föld és népe, Budapest 1935. című könyvében is.)

A néprokossági gondolat terjesztésének gyakorlati szolgálatában állanak a rokon nemzetek irodalmából való műfordítások. E téren azonban még igen sok a teendő. A fordítások számának megállapítása is tisztázásra szorul. Magyarországon például alig tudunk valamit arról, mi van észti nyelvre fordítva irodalmunkból. A finn Pakarinen bibliográfiája áttekintést nyújt a magyarból fordított művekről, de már ez is kiegészítésre szorul. Alapos részletmunka Csekey professzor bibliográfikus dolgozata az észti Jókai-fordításokról és magyar szerzők műveiről észti nyelven (Eesti Kirjandus, Flenno-Ugria, Magyar Bibliofil Szemle 1925. évf., Turán, 1932. évf.), valamint *F. Pettai* értekezése az észti Petõfi-fordításokról és Petõfi-fordítókról (Eesti Kirjandus, 1928. évf.). De pontos adatok híján is állíthatjuk, hogy mind Finn-, mind Észtországban a magyar irodalom aránylag szépen van képviselve fordításokkal s az érdeklõdés emelkedõ irányzatot mutat. Ugy látszik, a finn fordítások jobbakk, pontosabbakk az észti fordításoknál. Észtországban ugyanis, fõleg régebben, német közvetítéssel fordították a magyar műveket, másrészt az észti nyelv akkor még nem érte el fejlettségének mai fokát. Sok régi észti fordítás átdolgozásra szorul. Az utóbbi 15—20 évben magyarból észtre készített fordítások már sokkal sikerültebbek. E tekintetben kimagasló érdemei vannak a magyar szépirodalom legszorgalmasabb és legkiválóbb észti fordítójának, *Ants Murakinnak*.

Magyarországon sokkal kevésbé ismerik a finn és észti irodalmat. *Vikár Béla* Kalevala-fordítása (immár második kiadásban) és Bán Aladár Kalevipoeg-fordítása standardmûvek. Rajtuk kívül néhány néhány regény, elbeszélés, költemények, utóbbiak közül különösen olyanok, amelyekben a néprokossági gondolat is kifejezésre jut, ismeretesek. A prózai és a verses alkotások fordítása terén intenzívebb mûködés fejtendõ ki, ha másként nem megy, hivatalos pénzügyi támogatással. E tekintetben áldozatkész elõzékenységet mutatott a gymoi *Kner-nyomda*, amely hat kötetben modern észti elbeszélõk (Gailit, Kivikas, Metsanurk, Tammisaare, Tuglas és E. Vilde) műveit adta ki Bán Aladár és e sorok írójának fordításában, izléses kiállításban. Igen kívánatos volna, hogy a rokon nemzetek nyelvét immár nem csupán nyelvhasználati szempontokból tanuljuk, hanem hatoljunk be rokonaink szellemi életének színe-

sebb csarnokaiba is és folytassuk azt a munkát, amelyet Barna Ferdinánd, Vikár Béla, Bán Aladár, Némethné Sebestyén Irén, Hary Márton, Miklós József, Somkuti, Faragó József és mások végeztek.

Hogy a magyar irodalom elterjedése északi nyelvrokonainknál aránytalanul nagyobb, mint az övéké nálunk, annak több oka van. A kisebb nemzetek mindig sokkal jobban érdeklődnek a nagyobb népek kultúrája iránt, mint fordítva, másrészt a magyar irodalom fejlődése a mult évszázadban oly rohamos volt, hogy ki tudta elégíteni a legkényesebb igényeket is. De ezenkívül lényeges körülmény, hogy a magyar irodalomban oly eszmék és célok jutnak kifejezésre, amelyek fel tudták kelteni a rokonnemzetek érdeklődését is általános emberi vonatkozásuknál fogva. Ilyen eszmék a szabadságszeretet, a biztos nemzeti öntudat, a dicső történelmi mult, amelyet rokonainktól megtagadott a rideg végzet. Mint érdekességet kell megemlítenünk — *Leffler Béla* stockholmi magyar professzor kutatásainak eredményeként —, hogy Vörösmarty Szózat című költeményét a svéd- finn Runeberg már az 1840-es években svédre fordította, majd onnan átültették finn nyelvre is és az „*Oi, maamme*” dal ma a finn nemzeti himnusz. Valószínűleg — de egyes észtek szerint nem biztos — ebből készült az észti „*Mu isamaa*” című himnusz is. Annyi azonban kétségtelen, hogy M. J. Eisen *Äratus* címen már a mult század nyolcvanas éveiben észtre fordította a Szózatot, egyes strófákat az észti történelmi viszonyoknak megfelelően átalakítva (*Helinad Emajõelt* című verskötetében). A nagyszámú finn és észti Petõfi-fordítás pedig azt bizonyítja, hogy Petõfi költeményeiben nemcsak általános emberi érzések jutnak kifejezésre, hanem a nemzeti öntudat tüzes ébresztésén kívül a néprokonsági öntudat fejlesztésében is tekintélyes részüik volt, nem kis mértékben járulva hozzá a finn-magyar-észti testvériség érzésének megszületéséhez és megerősödéséhez. Hasonló szerepe van a sok Jókai-fordításnak. Ez a két magyar lángész a finn-észti-magyar testvériség érzésének kialakításában önkéntelenül is nagyobb jelentőségre tett szert, mint azt általában gondolnók.

A finn-ugor népcsaláddhoz tartozó nemzeteknek szem előtt kell tartaniok Zempléni Árpád jelszavát: keletre magyar. A finn-ugor néprokonsági együttműködés még igen sok munkálkodási lehetőséget nyújt számunkra, sőt további munkát követel tőlünk a néprokonsági gondolat megizmosítása érdekében. E szolgálat leghálásabb, legesztétikusabb eszköze az irodalom és a művészet. De milyen legyen ez az irodalom, ez a művészet? Sajátosan faji, az önmagunk és a néprokonok lelki alkatának megfelelő irodalom és művészet, azonkívül általánosan emberi. S érthetőnek kell lennie Észak józan fiai előtt éppen úgy, mint a délvidék tüze-sebb érzelmvilágú lakói előtt. Azok az írók és művészek, akik a néprokonsági gondolat jegyében munkálkodtak, bármily szerények, bármily jelentéktelenek legyenek is az irodalom ragyogó napjai mellett, kitoröhlhetetlenül beleírták nevüket az észti, a finn és a magyar irodalomba s hálátlanság lenne őket számon nem tartanunk. S nem szabad elfelejtelnünk, hogy ezek a talán másodrendű tehetségek olyan pilléreken építik az összekötő íveket, amilyen a Kalevala, a Kalevipoeg, másrészt Petõfi Sándor és Jókai Mór. A finn Manninen Ottó, az észti M. J. Eisen és K. E. Sööt, a magyar Vikár Béla, Bán Aladár és Zempléni Árpád a maguk eredeti tehetségével, lelkük rejtelmes világának kincseivel külön finn-ugor osztályt rendeztek be a három testvérnép kulturális múzeumában. Szám-talan munkatársukkal együtt hittek a néprokonsági szolidaritás gondolatában s hitük nem csalhatta meg őket.

A törökök szerepe az iszlámban.

Írta: dr. Germanus Gyula.

Közép-Ázsia, a vándor nomádok száraz fenrisikja, volt valószínűleg őshazája annak a népfajnak, amelyet általánosságban *török*-nek, *turk*-nak nevezünk és amely néprajzi megjelenésében és életmódjában hasonló a mongolokhoz, akikkel talán nyelvi kapcsolatban is áll. Történelmi megjelenésének kora jóval megelőzi nyelvészeti és anthropológiai osztályozásunkat. A kínai évkönyvek már 1300 évvel Kr. előtt említik, s a történelemben játszott későbbi szerepét már eleve meghatározta az a nép-egyveleg, amely a Kr. előtti második században Kína északi határait nyugtalanította. Ezek a *Hüung*-uk, valószínűleg a középkor *hun*-jai és a *Juen*-*Juen*, valószínűleg a mi avarjaink, a *Tu*-*kiu*, azaz törökök, harcos törzsek voltak, amelyek egy hatalmas vezér alatt egyesültek és ez vitte őket hódító, zsákmányoló hadjáratokra rokon és nem rokonfajú népek ellen. Nemzeti vagy faji öntudat nem volt bennük és seregükben török és nem-török elemek együtt harcoltak. Az ó- és a középkor nem ismerte a nyelvészeti osztályozást. A kultusz és az életmód ragadta meg a régiek figyelmét és külső megjelenésük szerint határozták meg a népeket és nevezték azokat az szítháknak, hunoknak vagy törököknek anélkül, hogy nyelvészeti megkülönböztetést tettek volna. E hadseregeknek nyelve nem is volt egységes, urál-altaji, iráni és mongol nyelveken beszéltek, de szervezetük, vallásuk (sámánizmus, Buddhizmus, később a kereszténység és az iszlám) és jellegzetes nomád kultúrájuk élesen megkülönböztette őket az iráni telepesektől, a kínai rizstermelőktől, a hinduktól és Európa keresztény árja lakóitól. A szervezetnek az a formája, amely egy erős-akarató vezér körül kristályosodott ki, akinek parancsa szent volt minden törzs előtt, a megfélemlítésen és a leigázáson alapult. Termékeny területeket hódítottak meg, azok lakóit meghagyták, hogy békésen folytathassák földművelésüket vagy iparukat, de ők maguk az állam ügyeinek intézését és a katonáskodást űzték. Ezt az állami és gazdasági szervezetet nevezhetjük *turáni*-nak. Ezért a „turáni“ nem szigorúan vett nyelvi meghatározás, hanem megkülönböztető jelző az *iráni*-akkal szemben, akik letelepedett városlakók voltak. Ezek a turáni vándorok nem teremtettek önálló kultúrát, hanem felhasználták mindama népek kulturális elemeit, amelyekkel érintkeztek. Az uralkodó osztály nyelve jórészt török volt. Valószínű, hogy Attila, Baján, sőt Dsingiz kán anyanyelve is török volt, mint az a jensiszi és orkhoni feliratok és Attila kincsének a nyelve is.

Ez a társadalmi típus, a mozgékony és tetterős turániakat képessé tette arra, hogy óriás távolságokat száguldjanak be Kínától Kelet-Európaig; szabadelvőségük pedig kaput nyitott minden kultúra előtt. A nesztoriánus kereszténységet és a perzsa tűzimádást Kínába vitték; ők létesítették a szárazföldi kapcsolatot Kína és India között. Később ők hozták az iszlámot Európa szívébe. Kínai selymet szállítottak ki Bizánca és ez a kereskedelem összeütközésbe hozta őket Perzsiával, amikor azt Bizánccal és Abessziniával szövetségben 571-ben megtámadták. Japán legrégebbi templomaiban perzsaeredetű tárgyak vannak, amelyeket török karavánok szállítottak oda Ázsián keresztül.

Az *egyénség* tisztelete és félelme hozta létre a turáni államokat. Nem voltak *nemzetek*, hiszen alkatelemeik két kontinens népeiből tevődtek össze, de ezek az elemek mindig készek voltak arra, hogy oly erős egyénségnek engedelmesskedjenek, aki egy táborba tömörítette őket.

A férfias és tevékeny egyéniség sátra birodalmak központja volt, s a törökök tudtak engedelmeskedni és tudtak parancsolni. Az egyéni akarat kisugárzása pillanatok alatt százezreket hozott mozgásba. Ez a személyes akarat tartotta féken a széthúzó elemeket, amelyek a turáni államokat alkották, s ha az ilyen személyes akarat megszűnt, vagy ha egy másik személyes akarat szállt vele szembe, nagy birodalmak éppoly gyorsan hulltak szét, amily gyorsan megalakultak. A földrajzi viszonyok és a népszellem rokon volta, amely belőle sarjadt, valamint a történelmi hagyomány oly mély nyomot hagyott jellemükben, hogy azt nem egykönnyen lehetett megváltoztatni. Századokon át minden turáni nép az államalapításnak ezt a típusát követte: a fölfegyverzett tábor uralmát a megfélemlített lakosságon, s ebből az uralomból azután kevert kultúra fejlődött, amelyet a dinasztia alapítójának a nevével illettek.

A turáni ifjú becsvágya abban merült ki, hogy egyéniséggé váljék. Egyéniséggé, de nem elvont gondolkodás vagy elmélkedés által, mint a hindu, aki e világi életet az abszolút étellel való egyesüléssel akarja fölcserélni, hanem harci aktivitás által, amelyben küzd, győz és uralkodik. A politika lényege az aktivitás. A törökök és a vele rokonfajú népek született politikusok, akik több államot zúztak össze és alapítottak, mint bármely más nép a világon. A szeldsukok, akik jelentéktelen családból származva a vitézség és a szerencse kerékén három birodalom urává váltak, egy másik török klánt toltak föl uralomra, a *ghaznevidákat*, akik csakhamar Indiát is meghódították. A lovagok szívesen engedelmeskedtek uruk hívásának és míg Perzsiában, Szíriában, Kis-Ázsiában és Indiában nagy birodalmakat létesítettek, annyira nem voltak tudatában *nemzeti* mivoltuknak, hogy egészen elperzsásodtak ízlésben és kultúrában. A *Sahnámét*, amely a perzsák haditetteit örökíti meg a törökök ellen, írója török fejedelemlnek ajánlotta és a kóniai szeldsukok palotáik falára iratták annak verseit.

A szeldsuk törökök érdeme, hogy az abbaszida birodalom a keresztetek pörölycsapása alatt nem omlott össze. Kis-Ázsiában királyságot alapítottak, amely két századon át az iszlám perzsa kultúráját táplálta. Kóniában, Szent Pál barlangjától néhány mérföldnyire, a perzsák egyik legnagyobb költője, Dselal edolin Rumi fekszik eltemetve. A szeldsukok perzsa ízlésű palotái, mecsetjei, iskolái mai napig hirdetik művészi érzéküket és tudományszeretetüket.

A bizánci birodalmat, amely a keresztény Európa legkeletibb képviselője volt, szekták vetélkedése és a példátlanul felületes közigazgatás tette szegényné és tehetetlenné. Az adók kíméletlen behajtása, a fényűző udvari élet, a protekció aláásták a valaha hatalmas birodalom erejét. Agóniájának hosszú időtartama inkább néhány derék császár ideiglenes igekezetéből fakadt, semmint belső ellenállóképességéből. Sorsa meg volt pecsételve; termékeny területei, amelyeken elégedetlen lakosság élt, önként kínálkoztak bármely hódítóknak, aki fegyelmet tudott teremteni.

A tatár hullám, amely mint előzői, Kína határától indult el és az Alpokig dagadt, felkavarta Ázsiát. Sok népet elnyelt, másokat elsodort és apró török hordákat, amelyek a *Kay-khán*-törzshöz tartoztak, a Kaukázuson át Kis-Ázsiába kergetett. Ezek *Alauddin Kay Kobad* kóniai szeldsuk szultánánál kerestek menedéket, aki Angora körül telepítette le őket. Hűbéri szolgálataik a tatárok ellen újabb és újabb földjutalmat szereztek nekik Kis-Ázsia nyugati felében. Így a kay-khanlik a düledező szeldsuk birodalom egyik jelentős vazallusává váltak. A kay-khanlik nyelve csak kis mértékben különbözött a szeldsukok nyelvétől, de míg a

szeldsukok már századokkal azelőtt fölcserélték nesztorián keresztény hitüket az iszlámmal, addig a kay-khanlik ragaszkodtak ősi nomád vallásukhoz. Valószínű, hogy csak Ertogrul fia, Oszmán vette fel az iszlámot Kis-Ázsiában. Oszmán 1300 körül függetlenítette magát a szeldsukoktól és hálála után népét róla nevezték oszmánnak.

A szeldsuk dinasztia bukása után több hűbéres önállósította magát. Ez önállósodott kiskirályok közül a legtöbb sokkal régebb és erősebb volt az *oszmánlinak* nevezett kay-khanliknál, s könnyen megsemmisíthették volna őket, de egy tekintetben az oszmánok szerencsésebbek voltak társaiknál, tudniillik földrajzi elhelyezkedésükben. Az oszmánlik éppen földrajzi elhelyezkedésükben fensőbbiséget nyertek vetélytársaikon, még ha azok katonailag erősebbek is voltak. Az oszmánok Anatólia legtermékenyebb területein telepedtek le és ez gazdaságilag is biztosította fejlődésüket. Közel voltak Bizánchoz, bármikor átjöhettek Európába, azokba a tartományokba, amelyeknek elnyomott lakossága gyakran felszabadítóként fogadta őket.

Oszmán és utódjai, Orkhan és Murad könnyen elkövethették volna azt a csábító ballépést, hogy Kis-Ázsia elfoglalására induljanak és a szét-esett szeldsuk birodalom örökébe lépjenek. Ez a lépés irtó háborúkat vont volna maga után és kelet felé irányuló hadi bázis híjában, hadiraj nélkül, az égei törökök oldalzó támadásának kitéve, az oszmán dinasztia sírját ásta volna meg. Az oszmánlik elhelyezkedése a Márvány-tenger és Anatólia fennsíkjai között arra intett, hogy Konstantinápolyt átfogó mozdulatra határozzák el magukat és míg keleti szomszédjaik nem háborgatták őket, nyugodtan áttették tevékenységük központját a Balkánra. Igen korán, már 1366-ban rabló-betörést indítottak az Aldunára és megverték Nagy Lajos magyar királyt, aki alig menekülhetett a csatából. Drinápoly és Filippopolis néhány évvel később szintén kezükbe esett. Brussa 40 évig volt a fiatal szultánság székhelye s csakhamar a Balkánra terelődött az oszmán állam súlypontja Drinápoly fővárossal. Európa felhördült és kétségbeesetten toborzott sereget, hogy kiűzze az ázsiai népet, amíg az oszmánlik kisázsiai vetélytársai fel sem ismerték, mily veszély származik rájuk abból, ha az oszmánlik Európában megvetik lábukat. Csak amikor II. Mohamed elfoglalta Konstantinápolyt, fordította győztes fegyvereit Ázsia felé, hogy saját országterületét végleg meghódítsa. Ez a reverzális terjeszkedés és annak gazdasági és katonai fontossága elkerülte eddig a történetírók figyelmét.

A hódítás árja feltartóztatlanul haladt. 1492-ben a törökök Szíriát pusztították és mire Spanyolországban az iszlám utolsó fellegrára elesett, a törökök több, mint ellensúlyozták a veszteséget. Nemsokára már Bécs felé küldték seregeiket és 1517 után a török szultán Egyiptom elfoglalásával felvette a kalifa címet. Két század alatt egy kis falusi községből világverő hatalom nőtt ki, amely kiterjedésre, gazdagságra és kultúrájának sokoldalúságára való tekintettel a világtörténelem nagy birodalmi sorába került. Vallásban és kultúrában mohamedán volt, de azért Közép-Ázsia szellemét keverte iszlám hitéhez. Görög, kurd, perzsa, arab, albán, szláv, magyar és német volt képviselve alattvalói között. „Oszmanli” birodalmi rendszert jelentett, amelyben minden nemzetiség egybeolvadt.

Az oszmánok neve félelmetes volt Európában és Ázsiában s lehetetlennek tartották legyőzésüket. Amit emberi erő el nem végezhetett, azt megörölte az idő, és az idővel mindinkább kidomborodó lényegbeli gyengesége a turáni kormányzati rendszernek. Az 1600. esztendő az oszmán birodalom hatalmának tetőpontja. Egy századdal később elvesztette Magyarországot és ettől az időtől fogva a veszteségek szakadatlan sora

következett. Ezeknek a vereségeknek oka nem lehetett csupán szerencsétlen hadvezérek tehetetlensége, vagy az ellenfél magasabbrendűsége, hanem az állami gépezet szervei megbetegedése és társadalmának időszertütlensége.

Vizsgáljuk meg előbb, miért nem tudott Európa ellenállni az oszmánok támadásának, s azután miért kerekedett a XVIII. században fölébe.

Kezdetben az oszmánok olyan nemzetekkel álltak szemben, amelyeknél előnyösebb stratégiai helyzetben voltak, olyan nemzetekkel, amelyeknek állami gépezete korhadott volt s ezért nem tudtak a jobban felszerelt és fiatalos lelkesedéstől fűtött törököknek ellenállni. A keresztény Európa meghasonlott önmagával, a Balkán kis államai gyűlölettel tekintettek egymásra és a csatatéren ez a gyűlölet árulássá fajult. Egész Európa nem tudott 40.000 rendes katonát talpraállítani, holott a török janicsárok állandó serege begyakorolt taktikával, egységes haditerv alapján harcolt. Európa hűbérrendszere szétzördelte az államok haderejét és a várurak vetélkedése lehetetlenné tett egységes hadvezetést. A nemesek, akik a hadimesterséget űzték, azt előkelő szórakozásnak tekintették, s nem volt mögöttük erőteljes nemzeti élniakarás. A janicsár begyakorolt veterán katoná volt, aki vakon engedelmeskedett urának, a szultánnak. Egyéni becsvágy nem fűtötte, eszköz, hadigép volt csupán.

Amilyen eklektikus volt a turániak kultúrája, olyan volt a stratégiájuk is. A középázsiai steppék hadvezetése eredetileg a perzsák elvein épült, de a törökök éles szemmel észrevették az idők változását és minden újítást meghonosítottak. Az oszmán hadsereg Európában a legmodernebb fegyvereket alkalmazta, míg azok az államok, amelyeket sorba megtámadott, elavult hadirendszerrel és hadigépekkel operáltak. Korán felismerték a tűzérség fontosságát és a különböző ágyúfúratokat olyan tökélyre emelték, hogy egyetlen vár sem tudott lövegekkel dacolni. Konstantinápoly ostrománál 45 cm. átmérőjű bronzágyúkat vonultattak fel. Az európai erődöket lovasok és könnyű tűzérség ellen építették függőleges, magas falakkal. A török nehéz tűzérség ezeket a falakat kártyavárként rombolta szét. A török tűzhatás készítette a várépítőket Európában arra, hogy várfalaikat alacsonyabbra, hátradúlve építsék, mert azok így ellenállóbbakká váltak.

Eme technikai felsőbbrendűség mellett a törökök harci szelleme ellenállhatatlanná tette őket. Az iszlám és harcos szelleme egyike volt a legerősebb indítékoknak a törökök sikereiben. Már az iszlám felvétele előtt is vitézül harcoltak zsákmányért és dicsőségért, de a vallás terjesztése morális célt adott most nekik. Első szultánjaik a tábor egészséges, egyszerű légkörében nevelkedtek és megosztották a veszélyt katonáikkal. *A török faji jelleg egyik legkimagaslóbb vonása a katonai tehetség volt.*

Mikor azután az oszmán hatalom elérte csúcspontját és területi kiterjedésének legnagyobb hatását, sokkal nagyobb számú és erősebb ellenséggel kellett megbirkóznia, mint pályája kezdetén. Stratégiai helyzete annál inkább gyengült, minél távolabb harcolt Anatóliától.

A XVII. század új Európát teremtett. Találmányok és felfedezések, a kutatás tudományos módszerei, a reformáció háborúinak befejezése és erős nemzeti államok keletkezése sokkal erőteljesebb és öntudatosabb Európát keltett életre, mint a feudális középkor. Állami szövetségek és az európai technikai tudás, a rendes hadseregek felülmutták a haladásában megtorpant Törökországot.

Amerika felfedezése, a közgazdasági utaknak az Atlanti-óceánra való eltolódása gazdaságilag bénította meg a Keletet. Törökország elszigetelődött a világ gazdasági és politikai forgalmától. Éppen így elszige-

telődött a szellemi haladástól is. Új eszmék, új érdeklődési szempontok megifjították Európát, Törökország megmaradt elődei tudományánál. Az új Európa félretette egyoldalú világszemléletét, Törökországban pedig megcsontosodott egy mohamedán maradi osztály, amely útját állta az iszlám korszerű haladásának.

Közigazgatásban, a központtól távol eső területeket autonómiával kellett felruházni, s ezeken a területeken az európai hatás alatt a nemzeti és függetlenségi eszme érlelődött meg és megbontotta a birodalom egységét.

Az uralkodó személye a turáni rendszerű államalakulatokban nagy szerepet töltött be. Az iszlám demokratikus szelleme nem gátolta meg az uralkodót abban, hogy kezében összpontosítsa a végrehajtó hatalmat. A szultán alattvalóinak ura és atyja volt. Ez a rendszer tökéletesen működött, ha az uralkodó személye erőteljes, céltudatos és erkölcsös volt, de letört az ellenkező esetben. A XVII. századtól fogva a szultánok háremük és megvesztegethető udvaroncok bábúivá süllyedtek. Bizánc átkos, fertőzött levegője húzódott be a szerájba. A hódítás és a velejáró jövedelem elapadt; lázadások és pusztítások súlyos terheket zúdítottak a török lakosságra Kis-Ázsiában. A janicsárok, akik a birodalom főoszlopai valának, a defaitista bektási dervisekkel cimboráltak és a közbiztonság állandó veszedelmévé váltak, míg végre II. Mahomed kénytelen volt őket elpusztíttatni. A közigazgatás — még ha lelkiismeretesen is hajtották volna végre —, teljesen elavult, de lehetetlen volt megreformálni, mert a megromlott hivatalnoki kar és a fanatizált tömeg útját állta az újításnak.

A kór szervi volt és lassan hatása leszállt a nép rétegeibe is, amely életében csak türeést és szenvedést látott, de annyi csalódás után is megőrizte tiszta egyszerűségét és becsületességét.

Lássuk most ennek a népnek a *lelkét*: társadalmi és állami életét. Ez az élet magán viseli a nép történetének minden nyomát. Közép-Ázsiából jövet magába szívta több nép kultúráját, amellyel kapcsolatba került. Az iszlám perzsa siita formájától befolyásolt sufiizmus megragadta képzeletét. Kis-Ázsia a szeldsukok uralma alatt vált törökké és az a 2000 lovast kitevő kay-khanli, aki a Szulejmán alatt Kis-Ázsiába ment, ott vörökonokra talált, akikkel együtt államot alkotott. A többnejűség jó szolgálatot tett a törököknek háborúikban szenvedett veszteségeik pótlására. De azért hódításaik oly gyors üteműek voltak és oly nagy áldozatot követeltek, hogy képtelenek voltak a leigázott területeket benépesíteni, vagy az ott talált lakosságot eltörökösíteni.

Jellemző, hogy kezdettől fogva két osztályt találunk az oszmán birodalom lakói között. A nemzeti gondolat a mai értelemben nem volt meg bennük, s míg az arabok az alávetett területeket elarabosították, a török csak hódító maradt óriási birodalmában. A szultán szolgálata és az iszlám leple alatt idegenfajú elemek is bejuthattak az uralkodó osztályba, s a török vért nagyszámú nem-török áttért mohamedán szaporította. A súlyos földadóterhek, amelyeket a keresztény lakosságra kivetettek, szintén arra készíthették őket, hogy áttérjenek az iszlámra. Közép-Anatoliában a karamánok és nyugati Kis-Ázsia lakói fajilag nem törökök, de ma nyelvben és vallásban azok. A közigazgatást jórészt ezek az áttért fajilag nem-török elemek végezték. A hódítások során ez az osztály számban megnövekedett és mindinkább eltávolodott a fajtiszta török *néptől*. Különös, hogy a török nép, amely emberemlékezet óta hódító és szervező volt, ellenállhatatlan hadsereget és közigazgatási szervezetet teremtett magának nem-török elemekből, amelyek külön-

nek tartották magukat a fajtörököknél. Ezek voltak az oszmánlik; élükön a szultán, mint a nép atyja és feltétlen ura, korlátlan hatalmával. II. Mohamedig a szultán vezérei között ült a tanácskozáson, később tekintélye megóvása miatt egy erkélyablakból hallgatta a tanácskozást. Nagy Szulejmán óta már nem voltak jelen a szultánok személyesen, hanem a nagyvezér tett nekik jelentést a tanácskozás eredményéről. A szultán misztikus hatalma annál inkább erősödött, minél inkább gyengült a török birodalom. Az első, harcias szultánokat fiaik követték a trónon. I. Ahmed óta a trónt a család legöregebb tagja örökölte.

A szultáni tanács tagja a nagyvezér (a nagy kebel), a két főhadbíró, a konstantinápolyi főmufti, a janicsárok parancsnoka, a pecsétőr és a kincstárnok volt. Ez a tanács volt a legfelsőbb fóruma a fontosabb jogi döntvényeknek.

A mohamedán országokban a legnagyobb szerepet a tudósok, *ulemák* játszották. Ezt az osztályt II. Mohamed létesítette. Eleinte hatáskörük csak a hadseregre szorítkozott, ahol mint hadbírák szerepeltek, s a XV. századig nem volt önálló főpapi, nagymufti állás. Az idevágó feladatot rendszeren a brusszai, vagy a konstantinápolyi kádi végezte. Azáltal, hogy később külön mufti-hivatalt állítottak fel, az iszlám szabad jogi döntvényadása nagymértékben csorbult, mert a kinevezett nagymufti a szultántól vált függővé. Igaz, hogy akadt néhány bátor *seikh ul iszlám*, aki a szultán önkényével szembe mert szállni, de a legtöbb gyenge eszköz lett a szultán kezében és olyan *fetvákat*, jogi döntvényeket adott ki, amelyek nem feleltek meg az iszlám szellemének.

A tudósok osztálya képviselte a tiszta mohamedán elemet a török társadalomban. Tagjai nem rablott keresztény gyermekekből kerültek ki, hanem törökök és arabok leszármazottjai voltak és később az idegen eredetű tisztviselőosztállyal szemben ellenzéki állást foglaltak el. Attól való félelem, hogy a szultán vagy a hadsereg befurakodik közéjük, azt a szokást keltette életre, hogy ezt a foglalkozást öröklődővé tették a családban. Már a bölcsőben ulemának nevezték a gyermeket és ez a visszaélés nagyban rontotta a tudós-osztály tekintélyét és értékét.

Az oszmánok legnagyobb szerepe az iszlám és a világ történetében, hadseregükben nyilvánult. Mikor az oszmán állam még csak kisedd faluközösségből állt Bithyniában, a szultán a hűbéreseire támaszkodott, akárcsak az európai uralkodók. A XIV. században Orkhán és I. Murád meg akart szabadulni hűbéresei önkényétől és felállította a világ legfélelmetesebb rendes katonaságát, a *janicsár* sereget.

A janicsárokat rablott keresztény gyermekekből nevelték, szigorú, askéta életre. Nem ismerték apjukat, anyjukat, szülőföldjüket és csak a szultán iránti vak engedelmesség volt vezérszemélyük. Egyetlen becsűjük a rang és vagyon volt. Eleinte nem is nősültek. A janicsár sereg hét osztályra oszlott és ezek mindegyike a szeráj rabszolgája (kapukulu) volt. Meghatározott zsoldot húztak a szultáni kincstárból. A sereg zöme gyalogosokból állt. 196 zászlóaljzat számlált s egy-egy zászlóaljban 60—2000 ember szolgált különböző időben. III. Szelim alatt érte el ez a hadsereg legnagyobb létszámát, a 110.000 embert. Zsoldon kívül rendes természetbeli ellátásban részesültek.

A szultán maga is tagja volt az első janicsár zászlóaljnak, és zsoldkiosztás utáni napokban felkereste a kaszárnyát janicsár egyenruhában, felvette zsoldját és lóháton a kaszárnya kapujánál egy pohár serbetet ivott, amelyet a parancsnok nyújtott át neki. A szultán ezzel jelezni akarta, hogy hűségükben föltétlenül megbizik.

Ebbe az elite hadseregbe csak kiválasztottak léphettek be, akiket külön e célra nevelték. Csak a XVI. század végén találunk kíséretükben

bohócokat, szemfényvesztőket, akiket jutalom gyanánt helyeztek közéjük. Megbízhatatlan elemek is keveredtek közéjük és felbontották azt a szilárd kapcsolatot, amely oly rettenthetetlenné tette őket a harctereken. Házasodni kezdtek, a kaszárnyán kívül aludtak és békében még polgári foglalkozást is űztek. Ilymódon a világ legmarconább hadserege fokozatosan lázadó, zendülő tömeggé süllyedt, amely hasznavehetetlen volt a csatatéren és közveszélyes otthon. 1826-ban el kellett ezt az intézményt törölni.

A rendes katonaságon kívül a törökök hűbérzolgálat fejében is állítottak katonát. Az oszmán hatalom tetőpontján külön költség nélkül 140.000 lovaszt tudott a csatatérre küldeni. Egyetlen európai hatalom sem tudott ennyi haderőt összegyűjteni a napoleoni háborúkig.

A fent elősorolt csapatokon kívül műszaki osztagok, aknavető, sáncásók kísérték a sereget. Ezek között sok keresztény is volt, akiket a balkáni szövetségesek küldtek. A hadseregek a szokásos felvonuló utakat követték, amelyeken élelemmel elláthatták magukat. A harcosokat feleségeik, iparosok, kereskedők, színészek, zenészek, markotányosok kísérték és a török tábor elképzelhetetlenül tarka képet nyújtott. A világ minden tájáról összesereglett fajok, nemzeti viseleteikben, a keleti város egész bazárélete, minden színes és szagos termékével együtt vonult a sereggel.

A török flotta tengerészei is rablott keresztény gyermekek voltak. Vakmerőségük mellett kiváló ismerői voltak a vizeknek, mint Piri Reis, aki tengeri térképet készített az Égei- és Földközi-tenger legelrejtettebb zugáról is és följegyezte az áramlatokat, a mélységet és kikötésre alkalmas helyeket.

Az oszmánok leggyengébb oldala a pénzügyek kezelése volt. Nem állítottak össze rendes évi költségvetést s a szultán szeszélye bármikor felboríthatta a pénzügyi egyensúlyt. A hódítások korában a bevétel többszörösen felülmúlta a kiadást, de később ez is megváltozott. A bizalom az állami adóbehajtásban megingott és a vagyonosak inkább egyházi célokra fordították birtokaikat, hogy a zaklatástól megszabaduljanak. Óriási területek bevetetlenek maradtak, az erdőket kíméletlenül irtották s a rossz gazdálkodás tönkre tette az országot. Ez egyik főoka volt a török birodalom pusztulásának.

Sokkal vigasztalóbb kép tárul elénk, ha tekintetünket a török kultúra vívmányaira fordítjuk. A törökök mindig nagy tisztelői voltak a tudománynak és más nemzetek hűséges tanítványai, ha eredetiségben mögöttük is maradtak. Tudósaik a perzsa és az arab kultúrában jártasak voltak. A középkorban a tudomány egyértelmű volt a teológiával és az első török szultánok mecseti iskolákat emeltek. Akik magasabb tudás után áhítottak, Egyiptom híres iskoláit látogatták. A tanítás nyelve arab volt, mint nálunk a latin és a tudomány nemzetköziségét a tudós nyelv nagyban elősegítette. A XVII. század óta a törökség szellemi téren éppen olyan rohamosan hanyatlak, mint politikai tekintetben. A török mecsetiskolákban tovább tanították ugyan a scholastikát napjainkig, de egyetlen új gondolat, új filozófiai szempont sem született bennük.

A természettudományt Törökországban először az orvostudomány képviselte. A tudósok lexikonja száz és száz orvosról tudósít, akik törökök voltak. Az első kőből épült kórházat Bajezid szultán emelte 1401-ben Brüsszében, amelyhez diákgyakorlóiskolát csatoltak. Érdekes, hogy míg a teológiai és filozófiai tudomány nyelve az arab volt, az orvosi könyveket törökül írták. A törökök az agyvelő megbetegedésének okával és az átöröklött betegségekkel igen behatóan foglalkoztak és itt jelentékeny haladást mutattak fel.

A természettudományi kutatás mellett a török történeti irodalom játszik fontos szerepet. A szultánok hivatalos történészeket tartottak, akik az ő dicsőségüket írták meg. E történészek a török történelem kezdetét a későbbi korok szemszögéből ítélik meg és elfelejtik, hogy az oszmán birodalom kezdete kis faluközösségből indult ki és a törökök csak akkor fordulhattak kisázsiai vetélytársaik ellen, amikor már megteremthették Európában a nagy hatalmi alapot. Nagy Szulejmán óta a török történetírásban fellép a rímes próza és inkább dicszózatokká válnak. Kár, hogy e művek stílusa erőltetett és némely mű csak csilintgelő szójátékok halmaza, amelynek alig 10—15 sornyi szövege tartalmaz valamelyes értelmet.

Nem hagyhatom említés nélkül a török földrajzírókat. A török birodalom kiterjedése szükségessé tette annak földrajzi feldolgozását és egy sereg író örökítette meg a régi Törökország területi sajátosságát. Leghíresebb ezek közül Emir Mohamed ibn Haszan, aki a XVI. század végén érdekes leírást ad Amerikáról, és Evliya Cselebi, aki 12 kötetben írja le óriási kiterjedésű utazásait.

A törökök kimagasló tudományos alakja kétségen kívül Kyatih Cselebi, aki Hadszi Halfa néven vált ismeretessé; főműve a maradandó értékű enciklopédia és bibliográfia: a *Kasf uz-Zumin*.

A török szépirodalom kezdettől fogva magán viseli a nemzet társadalmi kettősségének nyomát. Az uralkodó és művelt osztály lenézte a nép egyszerű, tiszta nyelvét és lassan mesterséges nyelv keletkezett, amely hemzsegett a perzsa és arab szóktól s érthetlenné vált a török nép előtt. A nép ihlete bölcsődalokban, a mesemondók elbeszéléseiben, és az *orta ojun*-nak nevezett színjátékban fejeződött ki. — E gyér szépirodalmi emlékeken kívül nem találunk nyomot a török nép lelkületéből. A török irodalom nyelve koronként változott, de tanulmány nélkül azt a köznép nem érthette meg. A XVIII. században kommentár nélkül nem lehetett a költeményeket megérteni. A XIX. században az irodalom nyelve egyszerűbbé, érthetőbbé válik. A szépirodalomban új hatás jelentkezik: Európa, amellyel a Kelet Napóleon hadjárata folytán újra közvetlen kapcsolatba került. Az összes keleti népek között a törökök vették át legelőször és legmélyebben az európai kultúrát és habár régi irodalmuk eredetiségben nem mérkőzhetik az arabbal és a perzsával, mégis az átvett európai formákban sokkal értékesebbet tudott alkotni, mint a többi moszlim nép. Az európai hatás új, tiszta török nyelvet teremtetett; az európai irodalmi formák nem a kisszámú kiválasztottakhoz szóltak, hanem a néphez. Megszületett a török elbeszélés és regény s ebben a műfajban a török írók annyi értékes művet alkottak, hogy mellettük még említésre sem méltóak a mai perzsa és arab hasonló kísérletek.

A XIX. század végén a törökség még mindig az iszlám vezető népe volt, de már nem a harctéren, hanem abban, hogy az európai kultúrát meghonosította országában. Míg a többi moszlim nép idegen járom alatt nyögött, megőrizte függetlenségét, éppen azért, hogy alkalmazkodott az idő forgandóságához és levetette mindazt a kölöncöt, amelyet az elmúlt századok raktak rá. A háború után a törökök az európaiasodás útjára léptek és olyan merész újításokat honosítottak meg, amelyek új korszakot jelentenek a történelemben: az iszlám vallás elválasztását a török államtól, az európai jogszolgáltatás meghonosítását és az arab írásnak a latin betűkkel való fölcserélését.

A mohamedán világ megriadva látta a törökség radikalizmusát, amellyel a szultánságból köztársaságot formált és a kalifát kiutasította az országból. A mohamedán világ feljajdult e merész lépés láttára s

tiltakozott a vallás és a mohamedán kultúra e megsértése ellen. De ez a tiltakozás és feljajdulás mégis csak a mohamedán papok professzionizmusának folyománya volt. Indiában, ahol a legbuzgóbbak a moszlimek, Egyiptomban, ahol a legtanultabbak, és Arábiában, ahol a legfanatikusabbak, felismertem félreérthetetlen jeleit annak, hogy az önzetes és tanult *fiatalság* melegen érdeklődik a törökországi viszonyok iránt és őszintén rokonszenvez velük. Indiában egy eldugott faluban a pénteki ima előtti szónoklatban a pap Musztafa Kemál kalifára kért az Istentől áldást, s Calcuttában, Delhiben, Lahorében, Hyderabaddban az ifjúság csak Törökországról kívánt tőlem előadást hallani. Egyiptomban, az Ashar-mecsetben, a dervisrendekben, a kávéházakban és az irodalmi körökben az iszlám problémái között a legfontosabb helyet Törökország újításai foglalták el. Az iszlám népei jövő útjának azonosaknak kell lenni azzal az iránnyal, amelyet Törökország követ, s amelynek célja a megújulás, a korral való összhang és a nép szintjének fölemelése gazdasági és kulturális tekintetben.

A török az iszlám legvitézesebb katonája és előharcosa volt századokon át; ma ugyancsak ezt a szerepet tölti be az iszlám világában; és az iszlám népei „mutatis mutandis” követni fogják.

Rákóczi.*

Írta: Bán Aladár.

*Királyok és hatalmas hadvezérek
Parancsszavára mozdul a világ;
Kardcsattogás remegteti a léget,
Ha megfújják a harsány trombitát.
Elhagyva békés otthonuk nyugalmát
Százvezrek szállnak hadba vakmerőn,
S hordozva porbatiprott népek átkát
Meghalnak névtelen a harcmezőn.*

*Oh, mennyivel dicsőbb a harc, ha önként
Ragadnak fegyvert a nép ezrei
Kivívni a jogot s az ősi törvényt,
Szabadságot, hazát megvédeni;
Ha nem kíséri útját népek átka,
Bilincsbe vert rabszolgák jajszava,
De tört békó hull a földnek porába,
Amerre leng megtépett zászlaja! ...*

*Szabad sereg bátor vezére voltál,
Nem zsoldosok rideg parancsnoka,
Ki mindent a hon oltárára hoztál,
Önzetlenül, nem várva bért soha.
Neved szivünkben; szellemed előttünk
Tűzszlopként ragyog az éjen át,
S amerre hív, megyünk, míg összedőlünk,
De nem hagyjuk elveszni a hazát!*

* A Turáni Társ. 1935 április 6-i Rákóczi-ünnepségén előadta a szerző.

Nemes Rákóczi, nemzetünk virága,
Történetünk tündöklő díze, te!
Oszoljon el sirodnak bús homálya,
Szálljon közénk lelkednek ihlete!
Köröttünk éj és kétség ül sötétben,
Fölkelnek a multnak kísérteti:
Gyűlölet ég ellenségink szívében
És a halál szárnyát meglengeti.

Oh, adj vezért ez útvesztő homályban,
Elménkbe fényt, karunkba tetterőt,
Hogy az igazság s jog szolgálatában
Meg ne remegjünk semmi vész előtt!
Hogy úgy, miként te, önzetlen od'adjunk
Mindent a nemzet és hon üdveért,
S legyen habár hálátlanság jutalmunk,
Küzdjünk eszméink győzedelmeért! ...

S ti drága hamvak, akik elhagyátok
Kelet rögét, hogy itt pihenjetek,
Szabad hazában, ime, most reátok
Gyászszóhaj ül és forró könny pereg;
Szólaljatok meg rab sirbolt homályán,
S hirdessetek hitet mélységirül,
Hogy újra nagy lesz még a nép, mely árván
S széttörve is remél, küzd, lelkesül!

Turáni altató.*

(Pekár Gyulának)

Írta: Vályi Nagy Géza.

Nézzünk tűnő távolok ködébe,
S a képzelet röpke szárnyain
Száguldjunk át merész szárnyalással
Tér és idő óceánjain! ...
Lapozgassunk vén históriába',
Melyből a mult visszalátogat —
Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
Álmodjunk turáni álmokat! ...

Almodozzunk daliás időkről,
Mikor bátor, nagyroptú sasok
Voltunk és a régi nagyság fénye
Elhomályosítá — a Napot! ...
Ott jártunk fent a dicsőség ormán, —
Nem ismertünk szolgajármokat —
Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
Álmodjunk turáni álmokat! ...

* A költő most megjelent „Kócsag“ c. új verseskönyvéből.

Félvilággal szálltunk szembe bátran —
 Félistenünk: Attila Nagyúr
 Intésére — lezúgtunk a mélybe,
 Gátat törve, pusztítva vadúl...
 Voltunk: Isten bosszuló villáma,
 Atkos Nyugatnak: vész, kárhozat —
 Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
 Álmodjunk turáni álmokat!...

S nemcsak kardot forgattunk vitézül, —
 A lelkünkben szüzi, tiszta láng
 Égett és a „Szeretet“, „Becsület“
 Zászlaját is fennen hordozánk!...
 Voltunk: ösvény — vak, riasztó éjben,
 S eszme fátylát hordozó lovag —
 Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
 Álmodjunk turáni álmokat!...

És most: árvák, megtiport, megcsúfolt,
 Elesett, bús koldusok vagyunk, —
 Lehanyatlott nyomorultan, bénán
 Kardforgató, öklelő karunk!...
 Sorsharag, dac, viszály, bűnös ármány
 Leverte az óriásokat —
 Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
 Álmodjunk turáni álmokat!...

Am lelkünkhöz csüggedés ne férjen —
 A hívő a csillagokba néz, —
 Lépteinkre nagy ősök vigyáznak
 S velünk lesz — ha kell — Csaba vitéz!...
 Nincs turáni átok — csak erő van,
 mely felemel és életet ad —
 Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
 Álmodjunk turáni álmokat!...

Kéz a kézbe' hát — elszánt keményen!...
 S lesz még helyünk itt a Nap alatt —
 Összefogva és megértve egymást
 Csodát tesz: hit, férfiakarat!...
 S a dicsőség visszajáró fénye
 Besugároz majd világokat —
 Ringj varázsos Napkelet bölcsője,
 Álmodjunk turáni álmokat!...

Örök hatalom.

A Kalevala százéves ünnepére írta: Otto Manninen.

Te vagy-e reményünk legringóbb rónája,
ifjú jelen, idők rangos ékessége?
Te vagy-e a szentek csillag-koronája,
szívek boldogsága, lelkek békessége?
Előtted járt sok ős bogas boronája,
sok tavaszi égbolt kandi kéksége.
Szerencsés szerűdre szép termést terített,
deli délibábot dülőre derített.

Délszaki verőben duskálkodó dombok,
izesebb-e a fürt lankáitok között,
mint másutt? Szebbek-e felétek a lombok,
hol a módos mező fény-árba öltözött?
Igaz-e, hogy rontást rejteget a zombok,
hová bús lakónak Télapó költözött?
De hisz elképedtél, napbecézte párta,
midőn titkait a rengeteg kitérta.

Fölöttük regösök röjtökei lengtek,
füremedtek bennük fürge, szüzi sellők,
dali dallamaik hullámhegyként rengtek,
kerengtek köröttük szeleburdi szellők.
Homlokukon szárnyas eszmények derengtek,
mint sik fölött hegyek merengnek, kékellők;
hangjukra rózsálló bárányfelhők alatt
bájos kikeletre pirkadt a pityamalát.

Burkos ballangokat, tágas tengereket
dalolt daliásra a hű hárfa húrja.
Szampó-szerző hősök járták a tereket,
győzött az éjszakán a nappal azúrja.
Buja búzakalászt, vajákos szereket
bűvölt a borúból a dal trubadúrja ...
És miként Hellászban a csaták csapáján,
arany-eső hullt a finn lápok lapályán.

Vajúdtak a vizek, a karingók torkán
dalmahodott, csengett, zengett méla dal,
s mint mikor tavasszal duhaj téli orkán
és langy fuvallat közt támad vad viadal,
végül is juházik a dühös boszorkány:
szelíd szivárványé lett a dús diadal.
Szó csendült, kard pendült, ködöt szétszakasztott,
a világ négy sarkán örömet fakasztott.

Kitárultak a hős hajdankor tárai,
táptosok támadtak, nyíltak vérmes vermek:
oly kincset ontottak Pohja határai,
milyet sohasem láttak tágas trónustermek.
Pironkodtak száz bús király futárai:
hoppon hagyta őket egy kis gyöngö gyermek,
akiről azt hitték, hogy henye-had alja —
és ime: dalát a nagyvilág uralja!

E dal kiáltja ki a nagy igazságot,
 mely nem vénül soha, bár napjai telnek.
 Igába igézi a vaksi gazságot,
 réülő szavára harci hősök kelnek,
 délcegre dallja a vidor vigasságot,
 amelyből csillogó csodák énekelnek —
 marcona markában villog szálás szablya:
 útját a mennyei mesgyék felé szabja.

Üös-büös igric ősapáink lantja,
 mely zenit és nadir kapuit zörgeti,
 nótájára sirül temetők sirhantja,
 kótája látomás sziklaít görgeti,
 tétéménye sorsok zárait pattantja,
 s a halál hatalmát porba pöndörgeti.
 Szilárd fundamentom, amit e dal ácsol:
 nőjjön sudár, milyent a gyökér tanácsol.

Zihál most is Kelet, Nyugat fújtatója,
 Délkelet dorbézol, Észak orma bömböl.
 De nyarat olvaszt már Ilmari kohója,
 melynek méhében a szent szampó dörömböl,
 hogy hős Kalevala köves kaptatója
 virányt viritson a vemhes vérözönből,
 s nemzete az izmos igazat szolgálja:
 ne legyen rabtartó, sem más rabszolgája.

Jouko les Väjnöre a vadvizek partján,
 bosszú-horhásokat ájkál még a tenyér,
 vetést pusztít a fagy, nyáját a toportyán,
 s Kullervónál gízt-gízt burjánzik a fenyér.
 De ha Isten segít, szük évek csoportján
 átfengve, lesz édes szőlő és lány kenyér,
 s bűnkra kantairt hoz Lemminkäjnen anyja,
 drágábbat, mint a föld sápadt sár-aranyja.

Kalevala zengtén mezeink himpora
 rügybe fakaszt mindent, bár még oly meztelen.
 Tuoni hús öléből ezer hű cimborá
 hidat építeni föltámad nesztelen,
 a jelen, a jövő és a mult szín-borá
 gyöngyöz kupájukban kakukszós estelen:
 hasad szende Szuomi virágos hajnala,
 beteljesül, amit zeng a Kalevala!

Finnből fordította: Faragó József.

Megjegyzések: szampó (sampo) = varázsszerszám, a jóllét forrása; Pohja = észak, Északon; Szuomi (Suomi) = Finnország; Tuoni = alvilág; Kaleva = a finn hősök ősatyja; Kalevala = Kaleva földje és a finnek népeposza; Ilmari (vagy Ilmarinen) = a levegőig istene, a kovácsok őse, a szampó készítője; Väjnö (Väinö vagy Väinämöinen) = a csöndes víz istene, az ösköltő, a húros hangszer feltalálója, a legnagyobb varázsló és a hősök hőse; Jouko (vagy Joukahainen) = az irigy és kontár lapp varázsló, Väinämöinen alattomos orvátámadója; Lemminkäjnen = a csapodár kalandor-dalia, akinek földarabolt holttestét bűvös varázssírral föltámasztja az édesanyja; Kullervo = nemes szülők rabszolgasorsba jutott ivadéka, aki féktelen haragjában megöli rabtartóit, megátalkodott-ságában sírba taszítja véletlenül feltalált szüleit és testvéreit s kétségbeesésében önkézével vet véget életének.

Művelődési kapcsolataink Finn- és Észtországgal.

Írta: dr. vitéz Nagy Iván.

Néhány év óta október hó harmadik szombatján kedves és meleg ünnepek zajlanak le az összes magyar középiskolákban: a finn-ugor rokonnapot ülik meg diákjaink. Finnországban és Észtországban már évek hosszú sora óta előbb minden év február 15-én, majd az említett októberi napon nemcsak a középiskolákban, hanem az összes tanítóképző-intézetekben és minden elemi iskolában is hosszabb-rövidebb ünnepség keretében megemlékeznek arról, hogy hányan is vagyunk, kik vagyunk, mit csinálunk, mi meglehetősen társtalannak és árvának ismert és hangoztatott kicsiny finn-ugor népek.

Igaz, hogy nagyon messze estünk egymástól. Tudásaink szerint őshazánknak ott kellett lenni valahol a Volga középfolyásánál, ahonnan az ugorok, köztük mi magyarok is, először az Ural őserdein át keletre indultunk, majd egy hatalmas, évszázados, történelmi vargabetűvel megint nyugatra vettük utunkat. A finn népek az őshazából a Kelet-tenger felé húzódtak, a többiek meg ott terebélyesedtek szét a Volga, a Káma és a Pecsora, meg az Ob partján. A sok kis finn-ugor nép közül a legnagyobbak mi vagyunk, magyarok, kereken 12 és félmilliónyian. Nem csoda hát, ha kisebb északi rokonaink büszkén tartják azt a testvériséget, amely tán Krisztus előtt 2500-ban szakadt meg, hogy most, annyi század után a régi szeretettel nyujtsuk megint egymás felé kezünket. Utánunk következnek a finnek és elszakadt törzseik, akiknek száma magában Finnországban és másutt mintegy négymillióra rúg. A Finn-öböl déli partján elhelyezkedő Észtországban kerek számban egymillió észt testvérün kél, de rajtuk kívül a külföldön 160.000 észt él még szét-szórta. Lettország tengerpartján, 12 kis halászfaluban él egy apró rokontörzs, a lív nép, 1800 lélek. Némelyek szerint nem fajtestvérünk, de nyelvre rokon a finn-ugor törzsrre indaként felkúszó lapp nép, mely a Jeges-tenger partján s Norvégia és Svédország hegyei és tundrái között 30.000 lélekszámban él.

Ott, ahol valamikor őshazánk terület el, élnek a legmesszibb rokonok: a mordvinok, tőlük északra a cseremiszek, (mari nép). Mellettük kelet felé van a votják (udmurt) nép telephelye, tőle fölfelé meg a Pecsora partján él a zürjén, vagy ahogy maguk nyelvén nevezik magukat, komi nép. Az Ural-hegység ősréngeteiben él a kis vogul (manysi) nép s az osztják (chanda) nép pedig az Ob-folyó két oldalán tenyésztí rénszarvasait.

Finn-ugor rokonnépeink száma összesen körülbelül 7,800.000-re rúg, mindannyian együtt tehát mégis csak vagyunk legalább húszmilliónyian, nem is olyan kevesen, nem is olyan árván, csak időben és térben irdatlan távolságra szakadva el egymástól.

Sokáig nem is tudtunk egymásról semmit, Sajnovics óta azonban sokan dolgoztak a testvérnépek közötti ősi kapcsolat nyelvészeti maradványainak felderítésén, úgyhogy ma már kétségtelenül be van bizonyítva, hogy a magyarság faji alapeleme és nyelvének legősibb szavai finn-ugor eredetűek, hogy mi is ott halásztunk és vadásztunk valamikor a felsorolt apró néptörzsekkel együtt a széles volgai síkságon és az urali erdőségek mélyén, míg nem délebbre kerülve, török-bolgár népekkel keveredve, országokat rettegató, kemény lovas-népként szálltunk alá Vereckénél a Tisza tájaira.

Ennek a 20 milliónyi finn-ugor népnek az összetartozását ünneplik meg ott fenn északon és most már nálunk is minden október harmadik szombatján.

Mint ahogy a családi életben is történni szokott, a szegényebb és kisebb állású rokon mindig büszkébben emlékezik a család nagy polcra jutott tagjaira, éppúgy ennek a rokonnapnak a megünneplése is északon sokkal általánosabb és tudatosabb, mint minálunk. A Finnség Szövetsége nevű hatalmas szervezet minden évben kis ismertetőfüzeteket ad ki „Finnország rokonnapja” — Suomen Heimopäivä — címmel, amelyben cikkeket, beszédeket és költeményeket közöl a finn-ugor népcsalád egyes tagjairól.

Finnországban a rokon-nap évről-évre hivatalosabb jelleget ölt. Helszinki uccái zászlódíszbe öltöznek; a középületeken és a magánházakon a fehérszínű, kék-keresztes lobogók mellett ott lengenek a magyar és az észti zászlók is. Egész nap apró jelvényeket árusítanak a magyar, észti és finn nemzeti színekből összeállítva. A rokon-nap alkalmával a három ország kultuszminiszterei táviratot szoktak váltani egymással. *Hóman* Bálint kultuszminiszter például 1934-ben a következő sürgönyt küldötte a finn és az észti közoktatásügyi miniszterhez: „Abból az alkalomból, hogy ma a finn-ugor rokonnépek ünnepét üljük, van szerencsén Önt és a finn, valamint az észti nemzet egyetemét, de különösen ifjúságát különös nagyrabecsüléssel és rokoni szeretettel üdvözölni. Ma az összes magyar iskolákban megemlékeznek finn és észti testvéreinkről. A fiatal magyar nemzedékek lelkébe így oltjuk be, hogy mégsem állunk testvértelenül mi sem, a Kárpátok alján, idegen népek között élő magyarok. Viszont szeretnők, ha a finn és észti nép is érezné, hogy a Duna táján a magyarság igaz rokonérzéssel gondol ma rájuk.”

Bizton remélhetjük, hogy lassan-lassan éppúgy átmennek a köztudatba északi testvérnemzeteink történelmének dicsőséges dátumai, mint ahogy ők ismerik a mi március 15-ünket.

A Turáni Társaságban, negyedszázados fennállása alatt, szinte már mindent megírtak és elmondottak az északi rokonainkkal való kapcsolatokról, nekem hát nem marad más hátra, mint rámutatni az eddigi megállapításokra s a legújabb tudományos kapcsolatokról néhány szóval ismertetést nyújtani.

Mind finn, mind észti testvéreinknél kétségtelenül jól ismerik a mi legnagyobb íróinkat: a magyar irodalom legszebb alkotásait megtalálhatjuk náluk jó fordításokban. Ezek legtöbbször német közvetítéssel jutottak el, bár Szinyei József már 1884-ben megjelentette finn-magyar szótárát s ugyancsak ő Antti Jalava finn tudóssal együtt 1880-ban magyar nyelvtant adott ki a finnek részére. Arany Toldi-ját és Petőfi legszebb költeményeit Manninen fordította le; Herczik Árpád, Bíró Lajos, Gárdonyi Géza, Gyalui Farkas, Möricz Zsigmond, Rákosi Viktor, Surányi Miklós, Szigligeti Ede, Tormay Cécile, Tóth Ede, Zilahy Lajos stb. egy-két fordítása mellett Herczeg Ferencnek 12, Jókai Mórnak 23, Mikszáth Kálmánnak 10 regénye van nyelvükre lefordítva és Petőfi Sándor költeményei is több különböző gyűjteményben láttak napvilágot. Tizennyolc, kizárólag Magyarországgal foglalkozó történelmi és földrajzi kötet jelent meg. köztük az egyik legkiemelkedőbb Bán Aladár „Unkari eheänä ja tynkänä” (Az ép és csonka Magyarország) című 328 oldalas és 84 illusztrációval ellátott hatalmas munkája. De ismerik a magyar nótákat is, amelyek közül nem egy, mint például a „Csak egy kislány van a világon...”, szinte finn népdalnak számít, annyira átment a köztudatba. A színpadokon is igen sok magyar darab szerepel. A leg-

többször előadott darabok közé tartoznak: Herczeg Ferenc: „Gyurkovics-leányok” és a „Kék róka” című művei.

Sajnos, magyar részről részletesen nem ismerjük északi testvéreink irodalmát. Talán épp azért, mert kevés fordítás készül, hamarosan el is tűnnek a könyvpiacról: így például nem kapható már Bán Aladárnak 1902-ben megjelent *Kanteletar* című kötete és az ugyancsak általa fordított Arvid Järnefelt „Földanya gyermekei” című regénye sem.

A háború előtti kapcsolatok elsősorban szinte tisztára tudományosak voltak és főképp nyelvészeink ápolták őket, a háború után azonban mindinkább kiszélesedtek és társadalmi akciókká bővültek, bár az alapjuk mindig megmaradt tudományos kapcsolatnak. Így Finnországban a két ország közötti kulturális kapcsolatok szerves intézésére a helsinki egyetemen 1928-ban alapított *Magyar Intézet* hivatott, amely a magyar kormány támogatásával, egy még 1926 februárjában lektorált kiküldött magyar középiskolai tanár, dr. Weöres Gyula vezetésével fejt ki élénk működést. Az intézet könyvtára látogatás és kölcsönzés céljából nemcsak egyetemi hallgatónak, hanem a nagyközönség számára is nyitva áll. Allománya több mint 2000 kötet könyv, 800 különböző tudományos értekezés különnyomata és doktori értekezés és 450 folyóiratkötet. Külön Hungarica-gyűjteménye van a Magyarországról megjelent finn-nyelvű ismertetésekből és szépirodalmi fordításokból. Az intézet igazgatója az egyetemen tartott magyar nyelvi órák mellett állandóan tart a fővárosban és a vidéken is Magyarországról ismertető előadásokat. Itt megjegyezhetjük, hogy ugyanúgy, mint minálunk, minden magyar nyelvszakos tanárjelöltnek a finnől, Finnországban a nyelvszakos tanárjelölteknek tanulniok és vizsgázniok kell a magyar nyelvből.

A két ország közötti kulturális kapcsolatok támogatására szolgáló szervezetek közül a legelőkelőbb tudományos testület a *Finn-Ugor Társaság*, amelyet 1883-ban alapítottak. Két évvel ezelőtt tartotta 50 éves jubileumát, amikor jelenlegi kultuszminiszterünket, *Hóman* Bálintot is tagjává választotta. Ez a Társaság fennállása óta 139 kötetet adott ki a rokonnépekre vonatkozóan végzett kutatások eredményeiről. Kiadványai: a *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* és a *Journal de la Société Finno-Ugrienne*, valamint folyóirata, a *Finnisch-Ugrische Forschungen*, szótárjai és egyéb kézikönyvei világszerte ismertek a tudományos körökben. Több mint 50 szaktudóst küldött ki expedícióval a permi és tobolszki kormányzóság területére, Szibéria és orosz Turkesztán különböző pontjaira, sőt Mongóliába és Kinába is, hogy a rokontörzsek viszonyait a helyszínen tanulmányozzák. „Mi finnek csak szellemi munkával remélhetünk egyetemes jelentőségre emelkedni és szegénységünkben a rokonnépek multja és jelene az a terület, melynek művelése legnagyobb sikerrel kecsegtet,” — írta egykor Castrén finn tudós, — s valóban, az utolsó félszázad alatt Finnország többet tett a finn-ugor tudományokért, mint kívülről az egész világ.

E tudományos testületen kívül az 1928-ban alakult és a legutóbbi időkig néhai *Setälä* Emil professzor vezetése alatt álló Finn-Magyar Társaság (Suomalais-Unkarilainen-Seura), valamint a *Finniség Szövetsége* (Suomalaisuuden Liitto), amely 1906-ban alakult és 1923 óta külön néprokonsági osztálya van, valamint az 1921-ben az egyetemi hallgatók körében alakult *Néprokonsági Egyesület* (Akateeminen Heimoklubbi) és a *Főiskolai Hallgatók Karjala Társasága* (Akateemien Karjala-Seura) foglalkoznak még a népeink közötti kapcsolatok ápolásával Finnországban. Ez utóbbinak külön folyóirata is van, melyben néprokonsági kérdésekkel, többi közt Magyarországgal számos cikk foglalkozik. Különösen

élénk az ilyen irányú tevékenység a finn egyetemi hallgatók között. Az egyesületek legalább havonta műsorral egybekötött gyűlést tartanak a tanárelnök vezetésével, amelyeken az egyes rokonországokról és népekről igyekeznek el nem múló képet tárni a hallgatók elé. Minden évben megünneplik március 15-ét is. Eddig egyelőre csak Észt- és Finnország között főiskolai csereakciókat is lebonyolítottak a nyár folyamán, hogy egymást jobban megismerjék. Az idén nyáron az egyetemi hallgatók között a Magyar Nemzeti Diákszövetség, a középiskolai tanulók között pedig a Turáni Társaság, a kultuszminisztérium megbízásából, bekapcsolódott ebbe az akcióba és eredményesen bonyolította le az első jól sikerült diákcsereét Finnországgal. Jellemző az irántunk való érdeklődésre, hogy a jyvaskyläi *nyári egyetemen* hosszabb idő óta gondoskodnak a magyar nyelv oktatásáról is és az itt rendezni szokott ünnepek során elmaradhatatlan a magyar zene és egy-egy Petőfi-költemény bemutatása.

Sajnos, Magyarországon — bár alkalmilag megvan az őszinte s baráti érdeklődés északi testvéreink esetleg ideérkező diákjai iránt — az egyetemi ifjúság részéről nem sikerült életben tartani a *Magyar-Észt-Finn Ifjúsági Egyesületet*, amelyet 1921 őszén, még mint egyetemi hallgatók, *Virányi Elemér* tanárjelölttel, a későbbi észtországi magyar lektorral, együtt alapítottunk, amely egyesület azonban, amikor mi elhagytuk az egyetem padjait, néhány év múlva beszüntette működését.

Pedig a diákság közötti kapcsolat meglehetősen régi, sőt százados tradíciókra tekinthet vissza. 1636-ban két erdélyi teológus volt beiratkozva a tartui egyetemre, 1643-ig újabb három érkezett és 1692—1710 között megint kilenc magyar és erdélyi szász teológus kereste fel Tartu (Dorpat) híressé vált egyetemét. Magyarországra került észt egyetemi hallgatóról a világháború előtről mindössze kettőről tudunk: Mark Julius és Ernits Villem jártak nálunk 1912-ben. Ma az előbbi a tartui egyetemen az ural-altáji nyelvészet tanára, az utóbbi pedig egyetemi magántanár.

Különös véletlen, de talán mégsem az idők szeszélyes játéka csupán, hogy mind a három finn-ugor népnek az egyetemét nemcsak ugyanabban a században, de ugyanabban az évtizedben is alapították. A tartui alapjait Gusztáv Adolf svéd király vetette meg 1632-ben, talán felhasználva azokat a közművelődési intézményeket is, amelyeket Báthory István lengyel király és Livónia nagyhercege vetett meg akkor, amikor 1585-ben, Tartuban a jezsuiták vezetése alatt gimnáziumot létesített. 1635-ben történt a nagyszombati egyetem alapítása és 1640-ben következett be a helsinki egyetem alapjainak letétele. Ezek az egyetemeken a néprokonság nyelvészeti kutatásával kapcsolatosan a múlt század folyamán kiváló tudósok egész sora foglalkozott a finn-ugor nyelvrokonság problémájával. Tartuban az egyetem hivatalos nyelve természetesen a háború előtt az orosz volt, és a cári elnyomásnak tudható be, hogy uralma alatt nem nőhetett fel olyan generáció, amely a szabadságát visszanyert és modern állammá berendezkedő Észtország minden irányú tudományos szükségletét ki tudta volna elégíteni. Így történt meg, hogy 1923-ban a jogi karra a közigazgatás-tudományi tanszék tanárává magyar tudóst, dr. Csekey István, akkori kecskeméti jogakadémiai tanárt, jelenleg a szegedi egyetemen a politika professzorát hívták meg. A földrajz tanítására két évre meghívást kapott dr. Haltenberger Mihály egyetemi rk. tanár; a magyar nyelv és irodalom lektora pedig 1923 tavaszától dr. Virányi Elemér volt. De magyar ember adta elő még a tallinni ipari főiskolán a kerámia tananyagát is Jákó Géza személyében.

Csekey István nagy agilitással és tudományos felkészültséggel fogott feladata teljesítéséhez, amelyet nemcsak abban látott, hogy előadja a közigazgatási jogot az egyetemen, hanem szakmáját tudományosan is művelje. Másrészt minden erejével azon volt, hogy Magyarországot mennél ismertebbé tegye az észti tudományos és nemzeti közvélemény előtt. Megszervezte a tartui egyetemmel kapcsolatosan a Magyar Intézetet, amelynek Szegedre történt kinevezéséig igazgatója volt. Előadások tartása és kiadványok megjelentetése segítségével törekedett leküzdeni az időben és térben óriásivá vált távolságot, amely a magyarságot és az észti népet elválasztja. A Magyar Intézet kiadásában „Bibliotheca Hungarico-Estica Institutii Litterarum Hungarici Dorpatensis” címmel kiadványsorozatot jelentetett meg német, francia és észti szövegben. A sorozatot megkoronázza egy 545 oldalt kitevő összefoglaló kötet, amit az intézet 1930 folyamán néhai gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter észtországi látogatása alkalmával adott ki. Az Intézet Madách- és Jókai-emlékünnepeket is rendezett nemcsak Tartuban, hanem Tallinnban, sőt Helszinkiben is.

A Magyar Intézet mellett a Rokonnépek Akadémiai Klubja, a Fennougria Egyesület és az Észt-Finn-Magyar Egyesület működnek még közre a Magyarországgal való kapcsolatok ápolásán.

Csekey után az intézet vezetését dr. Györke József okl. középiskolai tanár vette át, aki különösen nyelvészeti téren fejt ki szép működést. 1930 tavaszán gróf Klebelsberg Kunó, az északi államokba tett tanulmányútja kapcsán megállapodást létesített Finnországgal és Észtországgal fiatal magyar tudósok és egyetemi hallgatók cseréjére vonatkozóan. Finnországból éveként két, Észtországból pedig 1—1 kutató jön hozzánk, Magyarországról viszont 1—1 szakember megy fel Észtországba és Finnországba is. Finnországból Magyarországon jártak már: Toivo Lehtiasalo egyetemi magántanár, Matki Liimola magister, Lauri Pekka Hakulinen, aki a római Collegium Hungaricumban dolgozott, dr. Kalle Emil Kallio orvos, dr. Yrjö Schrowe közgazdász és Karin Levander kisaszszony nyelvész, Helmi Helminen és újból Lauri Pekka Hakulinen. A múlt évben nálunk dolgozott a soproni erdőmérnöki karon *Svinhufvud* finn köztársasági elnök fia és Antti Sovijärvi; jelenleg pedig nálunk tanul Paavo Siro egyetemi hallgató és a budapesti egyetemen tart előadást L. Kettunen helszinki egyetemi professzor. Észtországból A. Reisman, Vaszilij Noot nyelvész. Gustav Must és Leela Topmann kisaszszony tanultak nálunk, jelenleg pedig Felix Oinas egyetemi hallgatón kívül Saaresté professzor dolgozik nálunk. Finnországban ezalatt Lakó György, Krompecher Bertalan, Szabó Aladár, Kövesi Magda, Herger Magda és Papp István voltak kint, Észtországba pedig: Györke József, Lakó György, Fazekas Jenő, Kálmán Béla és 1935-ben Herger Magda küldettek ki. A magyar ösztöndíjasok valamennyien filológusok.

Amint tehát látjuk, ha nem is nagyon széles felületeken történt országaink között érintkezés, mégis hosszú időn keresztül alkalom adódott volna már arra, hogy népeinkről és országainkról kölcsönösen pontosan tájékozódhassunk. Nagy jelentősége van ugyanis annak, hogy az iskolákban a széles népi rétegeknek mit és hogyan tanítanak országokról és népekről. Általában elképzelésünkben az a kép marad meg szinte egész életünkben a nemzetekről, amely az iskolában alakult ki lelki szemünk előtt. Ha ez a kép téves, ha sötét foltokkal tele, ha a gyűlölet színeivel van tarkítva, óriási fáradságba kerül, vagy majdnem lehetetlen későbbi korban ezt a képet a valóságnak jobban megfelelővel fölcserélni. Igen nagy jelentősége van tehát annak a mozgalomnak, amely a Népszö-

vetség köreiből kiindulva s a nemzetközi szellemi együttműködés menél hatásosabbá fejlődését célozva, a tankönyvek általános revíziójára irányul. Magyarország dr. Olay Ferenc min. tanácsos kezdésére ugyancsak bekapcsolódott ebbe az akcióba és a külföldi ösztöndíjasok bevonásával egyelőre az adatgyűjtés folyik arra vonatkozóan: mit is írnak rólunk a külföldi tankönyvekben. Finnországba és Észtországba kiküldött ösztöndíjasaink szintén feldolgozták az ottani tankönyvek adatait s bár általában azt tapasztalták, hogy a magyarságról megértéssel és kellő tárgyismerettel esik szó a tankönyvekben, mégis néhány olyan, helyesbítésre szoruló adat van nem egy könyvben, amelyek — sajnos — téves színben tüntetik fel népünket és hazánkat. Így az egyik finn földrajzi tankönyv szépen fejlődő iparunkról mindössze a következőt tudja: „A szövőipar leginkább zsakokat készít. Más iparnak kevesebb jelentősége van, minthogy Magyarország mindenekelőtt földművelő ország.“ A Romániáról szóló fejezetben ugyanez a könyv máshelyütt így ír: „Románia városai emlékeztetnek Magyarország városaira. Ezekben az uccák kövezetlenek és a házak alacsonyok, apró, piszkos ablakkal.“ Természetesen a pusztá romantikája sem marad el; így egy, a középiskolára előkészítő iskolá kszámára írt földrajz a következőket írja: „A pusztán, ahogy a magyarok fűtengerüket nevezik, lovak, birkák és bivalyok ezrei legelnek.“

A finn-nyelvű történeti tankönyvek általában megfelelő tárgyismeretről tesznek tanúságot. A török háborúk alkalmával tanúsított magyar vitézségről például szépen emlékeznek meg s nagy részvétellel írnak a világháborút követő megcsonkításunkról. Néhány tankönyvön azonban meglátszik ellenségeink propagandájának hatása, főleg ami a nemzeti-ségi kérdésben való állásfoglalást illeti.

Egy, a leányiskolák számára írt történelmi tankönyv a magyarságról így ír: „Kelet felől a hunok után a vad finnfajta magyarok, azaz ungarok vonultak rabolva Nyugat-Európa országain végig. Körülbelül 890 táján telepedtek meg Pannóniában, amelyet saját nevükről Magyarországának neveztek el. Lovagolva, váratlanul jelentek meg némely vidéken, megölték az embereket, elrabolták holmijaikat, azután visszatértek... Durva nomádnép voltak, akik rettenetes rablóhadjáratokat vezettek Itália, Németország és Franciaország vidékeire.“ Estlander: „Általános történelem, elbeszélésekben“ című, 1916-ban megjelent könyvében ugyancsak teljesen tévesen állítja be például a magyarságnak a török-háborúk kapcsán tanúsított szerepét. Többi közt így ír: „Zápolya segítséget kért a szultántól s ismét bejöttek Szolimán hadai a szerencsétlen Magyarországra. A szultán Mohács mezején fogadta Zápolyát: „Miért jössz hozzám — kérdezte —, te hitetlennek fia, a Próféta hívójéhez?“ — „A szultán az egész világ védelmére“, — válaszolt a magyar mágnás, — „megszámlálhatatlanok az ő szolgálói, mohamedánok éppúgy, mint hitetlenek.“ Helyeselve nyújtja a szultán csókra kezét és Zápolyát Magyarországon alkirálylá tette meg. Ezután Ferdinánd ellen indult, egészen Bécs faláig, ahol a németek hősie ellenállása visszavonulásra kényszerítette. A magyarok azonban teljesítetlenül hagyták dicső hivatásukat, kötelességüket; védeni a kereszténységet a törökökkel szemben.“ Később is így ír: „Az auszriaiak most támadásokat intéztek, felszabadították Budát és a törököket délfelé nyomták, a Duna felé... Magyarországból Habsburg örökös-tartomány lett és egyre szorosabban egyesítették Csehországgal és az auszriai tartományokkal s mindezeket egységes névvel *Ausztriának* nevezték el.“ Egy svédnyelvű történeti tankönyv Ausztriával való viszonyunkról ugyancsak ezt írja: „Magyarország a

török elleni harcok idején perszonális unióban volt a német birodalomhoz tartozó Böhmenel. (Sic!) ... A magyar-cseh állam uralkodója ekkor II. Lajos volt.“

A finn irodalomtörténeti tankönyvek kizárólag csak a finnországi finn- és svédnyelvű irodalomtörténetét tárgyalják. Magyar írókról tehát nem történik említés. Egy-egy olvasókönyvben azonban van Magyarországról, különösen a pusztáról meleg rokonszenv hangján írt olvasmány. Iskolai versgyűjteményekben néhány magyar népdal, Petőfi-költemény, a Himnusz és a Szózat fordításai is megvannak. Sajnos, a mi tankönyveinkben sincs több a finn irodalomról, sőt talán még a rokon északi nemzetek himnuszait sem tanulják iskolás gyerekeink.

Az észti tankönyvek anyagát Fazekas Jenő, a debreceni kollégium könyvtárosa dolgozta fel. Mint már említettük, itt is a nemzetiségi kérdés tekintetében van bizonyos tájékozatlanság. Például az Adamson-féle, a középiskolák számára írt legújabbkori történelemben Ausztriáról írva a következőket mondja: „Ugyanebben az időben (tudniillik 1848-ban, a bécsi forradalomkor) a nemzetiségeknél is forradalmi megmozdulások történtek. A magyarok önálló államot követeltek maguknak... Mikor a magyarok megkísérelték a szláv nemzetiségeket elmagyarosítani azáltal, hogy azok sajátos nemzeti kultúrájának fejlődését megakadályozták, erős ellenállásra találtak a szlávok, különösen a horvátok soraiban... 1867-ben Magyarországot önálló királysággá alakították, saját országgyűléssel és felelős minisztériummal, miközben Magyarországgal egyesítették Erdélyt és Horvátországot...“ Egy elemi iskolai tankönyv viszont így ír rólunk: „Mikor a normannok észak felől a frank államokat megtámadták, ugyanakkor egy új nomád rablónép hatolt be a Duna-folyó mentén Európa szívébe. Ez a nép a magyar volt.“ Egy másik középiskolai tankönyv viszont a törökök elleni küzdelmet *Ausztria* dicsőséges magatartásának könyveli el, így írva: „Közép-Európa délkeleti részében nagy és fontos feladat háramlott Ausztriára: megvédelmezni Európát a törökök ellen.“ Van földrajzkönyvük is, amely nem sokkal jobban tájékozott: „Magyarország nagyobbrésze fátlan mezőség, amit itt pusztának neveznek. Erdő, ami a forrásokat táplálná, itt nincsen, mert a fák növéseit megakadályozza a forró, száraz nyár; sok évben 2–3 hónap is eltelik egy szem eső nélkül... Mivel szén és vízierő nincs, a gyáripar kevésbé fejlett...“ — „A magyarság vagy igen előkelő néposztályból, a nemességből, vagy pedig parasztokból áll; középső, ipari és kereskedő néposztály alig létezik Magyarországon,“ — folytatja egy másik tankönyv.

Kötelező világirodalmi oktatás a középiskolákban itt sincsen. A tanár szabadon választhat azonban a segédkönyvektől szánt rövid külföldi irodalomtörténetek közül. Eddig csak a francia és a magyar irodalomtörténetet adták ki; „A magyar irodalom áttekintése“ címmel a gimnáziumok III. osztálya számára 1935-ben jelent meg egy 47 oldalas kötet, Ants *Murakin* tollából, aki középiskolai tanár és jól tud magyarul. Nyelvünket mint hadifogoly tiszt tanulta meg Budapesten. A szerző általában olyan írókon keresztül igyekszik megismertetni a magyar irodalmat, akiket már az észti közönség regényfordításokból ismer. Mintegy 150 magyar szerzőt sorol fel; bevezetésében hangsúlyozza a magyar irodalom gazdagságát, európai színvonalát és sajátos színét. Balassa, Zrinyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Madách, Jókai, Kosztolányi, Gárdonyi, Herczeg, Móricz, Zilahy és Molnár arcképe díszítik a kis kötetet.

Amint láthatjuk, a rokoni és baráti kapcsolatok, amelyek köztünk s Észtország között fennállanak, még mindig hagynak lehetőséget számunkra abban az irányban is, hogy hazánkról és népünkről fokozottabb

mértékben tájékoztathassuk ne csak propagandairatokban, hanem a tankönyvek útján is északi testvéreinket. Igen nagyjelentőségű tehát az az akció, amely — mint említők — Olay Ferenc kezdeményezésére oda-irányul, hogy földrajzi, történelmi és irodalomtörténeti összefoglalások kiadásával és hozzájuk való eljuttatásával e tankönyvek szerzői a Magyar Tud. Akadémia kebelében működő „Szellemi együttműködés magyar nemzeti bizottságának tankönyvügyi albizottsága” közbejöttével pontos és hű tájékoztatást kapjanak a magyar népre és földre vonatkozóan.

Ha a tárgyalt tudományos és irodalmi kapcsolatok csak hajszálerek, akkor azt mondhatjuk, hogy vastag sugárban ömlött hazánkból Finnországba és északról a Duna-tájra az érdeklődés az úgynevezett finn-ugor kultúrkongresszusok révén, amelyek 1921 óta három-, majd ötvenként, felváltva voltak a különböző fővárosokban. 1921-ben Helszinkiben még csak néhány magyar vett részt az eredetileg tanügyi irányú közös értekezleten, 1924-ben már nagyobb küldöttség volt kint Észtországban s 1928-ban már több, mint 600 finn és 450 észt testvérünk látogatott el hozzánk. E kongresszusok jelentőségét mutatja, hogy 1931-ben a magyar kormány hivatalos képviselőletében Szily Kálmán államtitkár vezette a küldöttséget s tán az eddigieknél is nagyobb szabású lesz az 1936. év júniusában Tallinnban tartandó V. nagygyűlés, amelyen való megjelenését kultuszminiszterünk is kilátásba helyezte.

Sajnovics páter lappországi útjától hosszú volt a fejlődés addig a különvonatig, amely 1931-ben a magyarok százait vitte Észtországon keresztül Finnország felé. Ezer és ezer év távolában egymástól elszakadva kellett újból egymásra ismernünk ismeretlen ismerősöknek. De, azt hiszem, nem volt hiábavaló azoknak a tudósoknak, azoknak az íróknak és költőknek lelkes fáradozása, akik a rokontalan magyarság testvéreit tudományszeretettel keresték a Balti-tenger partvidékén. Ha közelebbről megismerjük ezt a két kis finn-ugor népet, azt látjuk, hogy az európai kultúrának végső örállói ők Ázsia felé. Az a tudat, hogy az Európában élő 20 milliónyi finn-ugor nép között mi vagyunk számban és a műveltség több terén a vezetőhelyen, teszi a magyar tudomány és a magyar közművelődési törekvések számára a legfontosabb feladattá, hogy minden erőnkkel dolgozzunk a közös kultúra emelésén s így megmutassuk Európa indogermán népeinek, hogy semmivel sem vagyunk náluk alábbvalók.

Három nagy halottunk.

Írta: Bán Aladár.

Nemcsak a finn-ugor, de az általános nyelvtudományt is pótolhatatlan veszteség érte, midőn *Setälä Emil* ez év február 8-án hirtelen elhalálozott. A nagy tudós úton volt a finn fővárosból járvenpää-i otthonába, midőn szívszélütés érte s pár perc alatt kioltotta munkás életét. Sajat népe után tán a magyar volt az, amelyet hirtelen távozása legfájdalmasabban érintett. Hisz nálunk nemcsak mint korszakalkotó munkásságú tudóst és széleslátókörű államférfit tisztelték, hanem őszintén szerették is, mint

nemzetünk melegszívű barátját, aki úgy élt, mozgott és beszélt közöttünk, akár egy született magyar.

Setälä Emil Nesztor 1864-ben született egyszerű földműves családból. Csodálatos korán ébredt hivatása tudatára. A hämeenlinnai liceumban végezvén középiskolai tanulmányait, már ott nyelvészeti kutatásokba mélyedt s mint VII. osztályú tanuló, 16 éves korában megírta a finn nyelv mondattanát, mely újabb és újabb kiadásban évtizedeken át megmaradt a finn iskolák tankönyveinek sorában. Ugyancsak mint e liceum növendéke őó népnyelvi anyagot gyűjtött mondattani nyelvjáráskutatásához, amelyet azután egyetemi hallgató korában közzétett. Ezzel egyidőben értekezést írt a Kullervo-mondáról; ugyane tárgyból egy negyedszázad mulva elkészítette Európaszerte föltűnést keltő értekezését „Kullervo-Hamlet” címmel s ugyancsak erről szólt 1927-ben székfoglaló előadása a Petőfi Társaságban, „Hamlet alakja a finn népköltésben”, mely a Turán ugyanez évi folyamában látott napvilágot.

Tudományos pályáján külső sikerre nézve is szokatlanul gyorsan emelkedett. A helsinki egyetemen 1887-ben docens, azaz magántanár lett a finn-ugor nyelvészetből; 1888—89-ben Svéd-, Dán-, Német- és Magyarországon tanulmányutat tett s már ekkor elsajátította nyelvünket, amelyben élete végéig folyton tökéletesítette tudását. 1893-ban, tehát 29 éves korában — példátlanul korán a finn viszonyok között — nyilvános rendes egyetemi tanárrá neveztetett ki a finn nyelv és irodalom tanszékére.

Ettől fogva Setälä mély tudásával és soha nem lankadó kutató és alkotó munkásságával tündöklő példakép ragyogott azon ifjú tudósok előtt, akik jövődő munkásságukat a finn-ugor nyelv- és néptudomány-nak szentelték. Alapvető és korszakalkotó munkái, értekezései gyorsan követték egymást s főképp ezek hatásának köszönhető, hogy az említett tudományágakban a fennek az egyetemes tudományosság szemében az első helyre emelkedtek.

Ez alkalommal rengeteg mennyiségű dolgozata közül csupán azokat említjük föl, amelyek a finn-ugor tudományosság mezején toronyként kimagasló világító oszlopok gyanánt vezették és vezetik a kutatókat.* Első ily munkája volt az 1887-ben — tehát a szerző kora ifjúsága idején — megjelent „Zur Geschichte der Tempus und Modusstammbildung in den finnisch-ugrischen Sprachen“. Ennek eredménye az az alapvető tétel, hogy a finn-ugor igező eredetileg névszó; nomen verbale. Ez vezetett arra a későbbi fontos megállapításra, hogy „igei állítmányú mondataink eredetileg névszói állítmányúak voltak” s így a finn-ugor mondat állítmánya névszó. Ezen az alapon sikerült azután a magyar tárgyas ige-ragozás tisztázása is.

Másik ily alapvető munkája Setäläne a finn-ugor hangtan terén mozog. Ez az „Über Quantitätswechsel im Finnisch-ugrischen“ című, 1896-ban napvilágot látott értekezése, amelyben a finn-ugor nyelvekben nagy szerepet játszó úgynevezett fokváltozásokat veszi tüzetes vizsgálat alá s kimutatja, hogy ezek a hangsúly következtében fejlődtek ki. Aki a finn és az észti nyelvet tanulja, lépten-nyomon e változások szabályos alkalmazásának nesészségeire bukkan. A szótőhangzók ugyanis ragozás közben tetemes változásnak vannak alávetve, aminők a mi nyelvünkben is előfordulnak, de sokkal kisebb számban. Setälä nyomán továbbhaladva,

Setälä nyelvészeti munkásságának főirányait alaposan ismerteti *Fokos Dávid* a *Magyar Nyelvőr* 1935. 1—3. számában.

a szintén nagyszabású nyelvtudós, Paasonen Henrik kimutatta, hogy e hangtünemény megvan a finn-ugor nyelvekkel egy csoportot (az urálit) képező szamojéd nyelvekben, sőt a finn *Ramsedt* kutatásai valószínűvé tették, hogy a fokváltozást a török-mongol nyelvek szintén ismerték. Ilymódon ez a fontos hangtani tünemény egyik bizonyítéka az urálaltáji (turáni) nyelvcsaládok összetartozásának.

De Setälä nem elégedett meg hang- és alaktani vizsgálódással, hanem folyton fürkésző szelleme egyre új és új területekre ragadta. A finn-ugor nyelvek szókincsét vizsgálva, Budenz eredményeit bővítette, javította és tévedéseit megigazította. Főkép a finn nyelv ősi germán elemeinek eredetét helyezte új világitásba; majd arra a régóta sejtett igazságra is fényt vetett, hogy a finn-ugor nyelveknek számos, lényeges eleme kimutatható az indo-germánban, s ilymódon a két nagy nyelvcsoporthoz közti kapcsolat majdnem az ősrökonság határán áll. Újabb időkben szintén akadtak e kapcsolat jelentőségét hangoztató tudósok, de ennek ellenére, nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy a *finn-ugor-indogermán* ősrökonság gondolata csak az elmélet színvonalán áll.

De emlékezzünk meg Setälä működésének egyéb irányairól is. A folklórt, mint említők, már ifjúságától fogva különös figyelemmel kísérte. Saját részvételével és vezetése alatt óriási nyelvanyag gyűlt össze, amelynek alapján megindult a finn nyelvjárási szótár szerkesztése. A finn tudományos társaságokban vezérszerepet vitt s a tudományos és napisajtó munkásai között szintén előkelő helyet töltött be. Élete utolsó szakában megvalósította régi, kedves eszméjét: járvenpäai birtokán megalapította a finn-ugor kutatóintézetet, amelyet a finn államnak ajánlott fel. Élete utolsó nagy műve a folklór teréről való. Ez a „*Sammon arvoitus*“, a „*Szampo rejtélye*“ (1933) című könyve, melyben hatalmas adat-tömeg feldolgozása alapján fejti meg a finn folklór legrejtélyesebb fogalmát: a szampót. A szampo a Kalevala eseményeinek tengelye, az a csodaszerszám, amely gazdagságot és boldogságot áraszt birtokosára. A tudósoknak egész sora foglalkozott vele, de kielégítő megoldást csak Setälä műve ad; szerinte a szampo a világ tengelye, amely körül forog a mindenség s amelynek elrablásával eltűnik a földről a nap fénye és melege — azaz a boldogság.

Setälä nem tartozott az íróasztal mögé rejtőző úgynevezett szobatudósok közé, hanem lelkének dús kincstárát kinyitotta a nemzeti küzdelmek szükségletei előtt is. Publicisztikai működésén kívül a közvetlen politikai életben is részt vett. Enemű tevékenysége már a világháború előtt jelentékeny volt, de teljes mértékben a háború alatt és után bontakozott ki. Midőn 1917 márciusában kitört az orosz forradalom s a cárság megbukott, Finnország előkészítette teljes elszakadását Oroszországtól, amelyhez csupán az uralkodó személye fűzte. Az első önálló kormányban Setälä a vallás- és közoktatásügy szenátora, majd a december 6-i függetlenségi nyilatkozat után, minisztere lett s ez állásában megmaradt 1918 végéig. Miniszterségéhez nagyjelentőségű intézkedések emléke fűződik; így például ő mondatta ki az általános tankötelezettséget és vallás szabadságot. A kormányból való kiválása után is tovább dolgozott hazája kultúrájának fejlesztésén mint képviselő és több szakkbizottság tagja és elnöke. 1925-ben ismét közoktatásügyi, majd külügyminiszter lett s egy év múlva mint meghatalmazott miniszter Dánia és Magyarország követe. Négy évig gondozta e fontos hivatalt s valóban szívélyes, meleg viszonyt teremtett Suomi és hazánk között. Az ő működése óta beszélhetünk állami és társadalmi viszonylatban is e két finn-ugor rokonnép testvéri együttérzéséről, amelynek folyamánya, hogy ma mindkét országban

kölcsönösen állandó diplomáciai képviselő van, Suomiban nemeskéri Kiss Sándor s nálunk Talas Onni, a nagy magyarbarát követ személyében. Fényes pályáján Setälät nagy kitüntetések érték mind hazájában, mind külföldön. A finn köztársaság elnöke 70. születése napján államtanácsossá nevezte ki, hazánkban pedig az Akadémia, a Petöfi-Társaság taggá választotta, a budapesti, a szegedi és a debreceni egyetem dízdoktorrá avatta s Társaságunknak tiszteleti tagja volt.

Mint láttuk, csodálatosan gazdag és termékeny volt Setälä Emil életmunkája. Egyéniségének sokoldalúsága és szellemének mélysége az ifjú finn művelődésnek valódi példaképévé tette őt. De legjellemzőbb és legértékesebb tulajdonságai voltak: őszinte emberszeretete és nyughatatlan kutató vágya. Ez utóbbi ösztökélte őt szüntelen munkára, amelynek eredményei el nem homályosuló tüzek gyanánt lobognak minden igazságra vágyó kultürember előtt. Megemlékezésünket a nagy magyar nyelvésznek, Gombocz Zoltánnak Setälä 70. születése napja alkalmából írt szavaival fejezzük be:

„Setälä jelentőségét főleg abban látom, hogy tudtommal ő az első a finn nyelvészek között, aki szigorú módszerességgel tárgyalta a nyelvtudomány fontos alapelveit. Ő szabadította ki a finn nyelvtudományt előbbi zárkózottságából. A finn nyelvtudományt ő a réginel tágasabb egységben vette szemügyre, az általános nyelvészet egyik oly ágának tekintvén, amelynek figyelembe kell vennie a nyelvtudománynak másutt elért eredményeit és módszereit is. Megértette, hogy a finnugor nyelvtudománynak vannak találkozásai például az indoeurópai nyelvtudománnyal és e kettőnek kölcsönhatása nagyon kívánatos. Setäläben a harmónikus tudós legfontosabb erényei egyesültek: tágkörű tudás, a képzelőerő és a módszeresség. Mert világos, hogy tudás és képzelet nélkül semmit sem lehet bizonyítani, metódus nélkül pedig nem lehet bizonyítottnak tekinthető eredményre jutni, bármily gazdag legyen a kutató ismeretköre s bármily produktív a képzelő ereje. (Uusi Suomi, 1934. No. 56.)

Még a nagy halott, Setälä Emil nem is költözött új lakóhelyére, „az alvilági szállásokra“ (manalan majoihin), új gyász hír rendítette meg a finn-ugor tudomány híveit és az egész finn nemzetet. Setälä temetése február 15-én volt s ugyane hó 12-én, hosszú betegség után elhunyt a nálunk is szintén jól ismert és nagyrabecsült kiváló nyelvtudós: Kai (Karl Reinhold) Donner, a néhai jeles nyelvtudósnak, Donner Ottó professzornak a fia, élete virágjában, 47 éves korában.

E kiváló tudós főhivatásának tekintette nagynevű atyja munkájának folytatását: a kevésbbé ismert rokonnépek nyelvének kutatását és szellemi hagyományainak följegyzését. Ezért két fáradságos és egészségére nézve káros tanulmányutat tett Szibériában a *szamojédek* között 1911—12-ben és 1914-ben; ugyanekkor megismerkedett az úgynevezett *jeniszei osztjakok* népével és nyelvével. Úti zsákmánya szerfölött gazdag. Eddig még kéziratban levő följegyzései körülbelül 140 nyomtatott ívet töltenék meg. E becses anyag alapján több jeles nyelvészeti művet írt, ezenkívül az érdekes „Szibéria jelene és multja“ című néprajzi s egy szépirodalmi munkát „Szibériai novellák“ címen. Erdemei elismerésül 1934-ben a finn-ugor hangtan rendkívüli professzorának nevezték ki s a Finn Tudományos Akadémia tagjává választotta.

Donner, mint Setälä, szintén lelkes finn hazafi volt és sok érdemet szerzett hazája függetlenségének kivívásában. A világháború alatt fegyverrel kezében harcolt és századosi ranggal vonult tartalékba. A finn

védősereg (suojeluskunta) megszervezésében tevékeny részt vett s a sajtóban buzgón szolgálta a honvédelem ügyét. Utolsó nagy műve a finn szabadságharc vezérének, Mannerheim tábornagynak életéről és működéséről szól s több, mint 10.000 példányban forog közkézen. Donner nemzetünknek lelkes barátja volt s a háború előtt hosszabb időt töltött hazánkban.

A kegyetlen végzet nem elégedett meg e két kiváló finn nyelvész halálával, a magyar nyelvészek sorából is áldozatot követelt ebben az évben. Május első napján, éppúgy, mint Setälä Emilt, villámcsapásszerű gyorsasággal — pár perc alatt ragadta ki közülünk a magyar tudományosság egyik fő büszkeségét, *Gombocz Zoltánt*, a magyar nyelv tanárát a Pázmány-egyetemen, élete 58. évében. Váratlan elmúlása mély megdöbbenést keltett nemcsak itthon, hanem külföldön is, különösen Finn- és Észtországban. Folyóiratokban megjelent cikkei és önálló munkái a legmodernebb módszer alapján elért önálló eredményekben gazdagok. Már ifjúkorában irt dolgozataiban az általános nyelvtudomány s az egész uraltáji nyelvcsoport mély ismeretével tűnt ki; ilyenek: A jelenkori nyelvészet alapelvei (1898); Nyelvtörténet és lélektan (1902—3); A vogul nyelv idegen elemei (1898); Adalékok az obi-ugor nyelvek szó-készletének eredetéhez (1902); Az altáji nyelvek hangtörténetéhez (1905). Valósággal korszakalkotó műve „Honfoglalás előtti török jövevényszavaink“ (1908) s az ezzel tárgyi kapcsolatban álló „Die bulgarische Frage und die ungarische Hunnensage (Ung. Jahrbucher, I.), amelyekben a magyar őstörténet bolgár-török viszonylatú kérdéseire vet világot. Legmagasabbra emelkedik ez irányú kutatásaival „A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány“ (1918, 1923) című értekezésében, melyben a magyar és más finn-ugor népek őshazájának kérdését világította meg. De legnagyobb jelentőségű tevékenysége az Akadémia kiadásában megjelenő „Magyar etymologiai szótár“ keretében *Melich János* kartársával egyetemben kifejttet munkássága; ezt a nagy művet, a magyar nemzet örök kárára, nem fejezhette be.

Szoros értelemben vett tudományos működésén kívül igen nagy érdemeket szerzett mint egyetemi tanár, szerkesztő (Magyar Nyelv) és az Eötvös-kollégium igazgatója, mely állásában az ifjúság és a rokon népek melegszívű vezérének és barátjának bizonyult. Ezért méltán írhatta róla *Y. H. Toivonen*, a helsinki egyetem professzora: „Az ő meggyerő, készséges és bölcs egyéniségének hatása rendkívül nagy volt. Ezért őt nemcsak hazájában gyászolják mélyen, hanem itt a távoli Finnországban is, amelynek melegszívű barátja volt, s ahol őt látogatásai alkalmával mindenkor kedves vendég gyanánt fogadták.“ (Finnisch-ugr. Forschungen, XXIII. 1—3.)

Egyéniségét klasszikus tömörséggel rajzolta meg a finnugor nyelvészek nesztora, *Szinnyi József* a következő szavakban: „A tudomány rendkívüli egyéniséget gyászol Gombocz Zoltánban. A gondviselés igen nagy adományokkal: éles ésszel és bámulatos emlékezőtehetséggel áldotta meg, maga pedig szüntelen tanulással olyan rengeteg és széleskörű ismeretkincset gyűjtött, hogy szinte hihetetlen volt. A nyelvtudomány számos nagyértékű biztos megállapítást köszönhet az ő nagy elméjének. De nemcsak mint a tudomány előbbrevívója, hanem mint rendszerbefoglaló s világos és szabatos stílusú értelmező és előadó is elsőrendű volt. Tudományos munkássága nagy tekintélyt szerzett neki már fiatalkorában, kedves egyénisége pedig mindenkit elbájt.“ (Magyarosan, IV. 5—6.)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A Kanteletar magyar fordítása.*

A magyar nemzet azóta, hogy a finn-ugor nyelvrokonság ténye a XVIII. század végén ismertté lett, mindenkor érdeklődéssel kísérte Finnország sorsát s a rokoni érzés korán megnyilatkozott a szépirodalomban is, pl. Dugonics és Percsényi Nagy László költői alkotásaiban. Am ez az érdeklődés szélesebb rétegekre csak akkor terjedt ki, midőn a Kalevala napvilágot látott s az egész művelt világ előtt nyilvánvalóvá tette azt a hatalmas szellemi erőt, amely ebben, a többi európai néptől meglehetősen elkülönített és addig alig ismert kis népben rejlik. Ennek az érzésnek a terméke két teljes Kalevala-fordításunk: *Barna Ferdinándé* 1871-ből és *Vikár Béláé* 1909-ből; sőt az első teljes francia fordítás 1876-ból szintén magyar ember, *Ujfalvy Károly* műve.

A Kalevala mindenütt figyelmet ébresztett az egész finn irodalom és népköltés iránt. Nálunk magyaroknál a kiváló nyelvész-etnográfus: *Hunfalvy Pál* volt az első, aki személyes tapasztalat alapján adott róla hírt „Utazás a Balt-tenger vidékein“ c. művében (1870—1); ő irányította a magyarok figyelmét először a finn népköltészet szépségére és ősi voltára. Utána *Barna Ferdinánd* igyekezett „A finn költészetről, tekintettel a magyar ősköltészetre“ (Magy. Tud. Akad. Nyelv- és széptud. ért. III. 6., 1872—3) című értekezésében megvilágítani a magyar és a finn ősköltészeti hagyományok érintkező pontjait a Kalevalából és a Kanteletarból merített megfigyelései alapján. Ő volt az első, aki a Kanteletarból (vagyis a rövidebb finn népversek gyűjteményéből) néhány részletet magyarra fordított.

Nekem azonban nem ezek, a fentemlített művek adtak buzdítást a Kanteletar fordítására, hanem *Szinnyi József*nek 1882-ben napvilágot látott nagyértékű műve „Az ezer tó országa“ és ugyane szerzőnek a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban megjelent terjedelmes és a maga nemében Finnországban is első értekezése a finn irodalomról. Ezekben a munkáiban a jeles író és tudós találóan és tárgyilagosan ecseteli a Kanteletar költői szépségeit s 8 dal fordítását közli, melyekből hármát ő maga, négyet *Barna Ferdinánd* s egyet *Halász Ignác* ültetett át nyelvünkre.

1900 nyarán határoztam el, hogy a Kanteletar verseiből egy gyűjteményre valót lefordítok, és pedig nem az 1840-ben kinyomatott első, hanem az 1887-ben megjelent és tetemesen bővített harmadik kiadásból,

* Ez a cikk a finn Kalevala-bizottság felkérésére készült finn nyelven s felolvasatott a helsinki Kalevala-ünnepségeken. Némely, csupán a finneket érdeklő részlet kihagyásával közöljük. Szerkesztőség.

olyképen válogatva ki a bemutatandó költeményeket, hogy esztétikai szempontból is kielégítsék a magyar olvasót. Ezért ebből a 3. kiadásból átültemttem néhány oly verset is, amelyek az első formából hiányzanak.

Tehát, mint említém, engem elsősorban az esztétikai szempont vezett s a folklórisztikai csak másodsorban. Céloom volt megmutatni: mily magas fokra emelkedett a finn nép a költészetben s ily módon a magyar nemzet érdeklődését a rokonnép szellemi világa felé fordítani. S hogy jól számítottam, mutatják azok a nyilatkozatok, melyek irodalmi szaktekintélyek tollából származtak. Így a Kisfaludy-Társaság részéről, melynek kéziratomat benyújtottam és amely azt megjelenésében támogatta, Szinnyi József többi közt ezt mondta: „A fordító valódi költő és jól tud finnül.“ A kedvező bírálat alapján Lampel Róbert 1902-ben ki is adta a kötetet.* Legyen szabad néhány kiváló író nyilatkozatát ehelyütt bemutatnom. *Solymossy Sándor*, jelenleg egyetemi tanár, többi között ezt írta róla: „Az érzelmek néhol megkapó szép formában nyilatkoznak meg s a természetből vett hasonlattal vagy ellentéttel élénkítve nem egyszerű igazi műbeccsel bíró darabokká kerekülnek e versek. Érzelmük mélyen jár: többet sejtet, mint kimond, a hangulatébresztés módjaira nézve pedig akármelyik neves költő tanulhatna belőlük.“ (Magy. Szemle, 1903.) *Andor József*, a már elhunyt jeles író (Cypríán) hosszabb cikkében ekként nyilatkozik: „A népjellemet minden etnográfus tudóskodásnál tisztábban rajzolják meg a nép ajkán született dalok. E megható, csendes, mélységesen szomorú és megdöbbentően igaz hangokat olvasva szegény, elszakadt, küzködő testvérünknek, a finn nemzetnek egyénisége szinte egyetlen élő, határozott alakká tömörül... A finn népköltészet megismerésétől én azt várom és remélem, hogy felkölti az érdeklődést e testvérm nemzet sorsa iránt, cioszlat sok balvéleményt, kellő értékre szállítja a bizonyos körökben még mindig tetszetős gúnyolódást, mely a tévútra vezetett nemzeti büszkeségből fakadott. Megmutatja, hogy ez a nép, mely évszázados elnyomatásában, a természettel és a hatalommal folytatott küzdelemben is megőrizte ősei hitét, ragaszkodik hagyományaihoz, szent és tiszta érzéseket ápol szívében, e nép nemcsak szeretetünkre és részvétünkre, de arra is méltó, hogy történetével, szokásaival, küzdelmeivel megismerkedjünk.“ (Alkotmány, 1903, III. 19.) Idézzük még a magyar műfordítás egyik legkiválóbb mesterének, Vikár Bélának hosszabb ismertetéséből e szavakat: „A fordító ízléssel és gondal kereste ki azt, ami legszebb... csak olyant nyújt, amihez nem kell kommentár. S ezeket úgy adja, hogy a legteljesebb elismeréssel adózhatom munkájának.“ (Phil. Közlöny, XXVI. 10.)

Hadd mondjak még néhány szót fordításom versmértékéről. Nem törekedtem mindenben követni a régi finn népének versmértékét, az úgynevezett kalevalai ritmust, mert már akkor meg voltam győződve arról, hogy a magyar, tisztán *szótagszámitó* verselés primitivebb és ősibb fokon áll, mint az évszázadok alatt kifejtett, finomult s az időmértékes verselés határán álló kalevalai verssor. A trochausi lejtést én egyedül a finn és a magyar nyelv lejtő ritmusából magyaráztam s ebbeli nézetemet több értekezésemben ki is fejttem. Felfogásom helyességét bizonyítja, hogy a régibb és újabb finn kutatók egy része szintén ezen az állásponton van. Így a korán elhunyt jeles nyelvész, *Heikki Paasonen* a finn-ugor versmértéket kutató értekezéseiben arra az eredményre jut, hogy mint a mordvin vers, úgy a finn és az észti is eredetileg tisztán *szótagszámitó* volt. (V. ö. I. Krohn: Kantelettaren tutkimuksia, II., 342. l.) Legújabbban *Uno Harva* professzor, a Kalevala-kutatásnak Kaarle Krohn

* Kanteletar, a finn népköltés gyöngyei.

halála után legjelesebb mestere, e kérdésről így nyilatkozik: „Ami a melódiákkal kapcsolatban létrejött *kalevalai versmértéket* illeti, általában azt tartják, hogy már az ősi finn korból származik. De úgy lát-szik, hogy a primitív melódiák, amelyeket A. Launis (Über Art, Entstehung und Verbreitung der estnisch-finnischen Runenmelodien, MSFOu, XXXI.) minden valószínűség szerint ősfinneknek tekint és amelyek előfordulnak Észtországbán és Karjalában, de nincsenek meg Nyugat-Finnországbán — nem fejtik meg a kalevalai versmértéket. Ez a mérték ugyanis egy fejlettebb melódiatípust tételez föl, főképen azt a Finnországbán és Karjalában messze elterjedt ötütemlábú (mit fiinf taktfüßen) ritmust, amelyet tipikus Kalevala-ritmusnak tartanak (v. ö. Ravila: Vanhan suom. runomitan probleema. Virittäjä, 1935). Launis szerint ez a ritmustípus skandináv eredetű; ez pedig arra mutat, hogy ez a fejlett kalevalai versmérték (runomitta) Nyugat-Finnországbán keletkezett skandináv hatás folytán. Ily körülmények között le kell mondaní arról a felfogásról, hogy a kalevalai versmérték ősfinn.“ (Finnisch-ugr. Forsch., XXIII., 1935.)

Ebből a verstani tapasztalatból igen nagy dolog következik. Ha ez teljesen helyállónak bizonyul, le kell mondanunk arról a szép tételről, hogy a finn-észtl népköltés őseredetiségének legfőbb bizonyítéka a történelem-előtti időkbé átnyúló közös ősfinn versmérték, amelyhez a nagy kutatók: Comparetti, Julius és Kaarle Krohn stb. majdnem göröcsösen ragaszkodtak. Az a kérdés azonban, hogy az a skandináv eredetű verssor mikép terjedt el oly széles körben, még földérítésre vár. Én azt hiszem, hogy zenei okból: a citera- (kantele-) kíséret hatása alatt. A skandináv eredetű ötütemű sor tulajdonképen 9—10 szótagú volt; innen van, hogy a Kalevalában (s a Kalevipoegben is) gyakori az ilyen hosszabb sor a túlnyomó számban levő nyolcas mellett, mely utóbbi az ősi finn-ugor verselés emlékeként jutott túlsúlyra annál könnyebben, mivel ez a típus (a nyolcas) leginkább megfelel a finn-ugor nyelvek természetének. Ami pedig a finn-észtl népversek másik jellemző tulajdonságát, a kezdőrimet — különösen annak mássalhangzós alakját, az alliterációt — illeti, az a véleményem, hogy annak úgyszólván túltengő bőségét onnan magyarázhatjuk, hogy az eredeti finn észtl szavak csak 11 mássalhangzóval (h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v) kezdődhetnek — a magyarban 23-mal! —, továbbá onnan is, hogy némely mássalhangzó (h, k, p, s) a finnben és az észtlben szó kezdetén aránytalanul sűrűn szerepel. A finnben tehát *majdnem lehetetlen elkerülni* az alliterációt, míg a magyarban gyakran keresve kell keresni a verselőnek. A mondottakat tekintetbe véve, nem törekedtem arra, hogy ezt a poétai készséget minden sorban mindenáron alkalmazzam. Végül eljárásom szemléltetéséül álljon itt a Kanteletar első dala *újabbán főkéletesített* fordításomban.

A csodalant.

Hazudnak, azt mondom rájuk,
Haszontalan jár a szájuk,
Kik a lantról azt regelik,
Kanteléről rebesgetik,
Véste hogy rég Väinämöinen,
Képezé e komoly isten
Vén csukának vällesontjából,
Vizi állat állkapcsából.
Szenvedés volt a szerzője,
Kesergés a készítője,

Fájdalom faragta fáját,
Tekenőjét könnyek ájták,
Húrjai a szív keserve,
Búszegekkel van kiverve!
Az én lantom azér' méla,
Nem peng rajta pajzán nóta,
Azért sír-rí búsan, árván,
Kedv nem újong száraz fáján,
Mert a szenvedés szerezte,
Keserűség készítette! *Bán Aladár.*

Magyar-japáni kapcsolatok 1935-ben.

Az 1935. év elején kellemes hír érkezett Japánból. A már meglévő és a magyar-japáni kapcsolatok kiépítésén kitűnő eredményekkel dolgozó testvéralakulatok mellé egy újabb egyesület lépett. Megalakult ugyanis Tokióban a Japáni Ifjúsági Turáni Szövetség (Dai Nippon Turan Young Men's Association). Az új alakulás megleghangú átiratban fordult hozzánk felajánlva az együttműködést.

Közben azonban a régebbi alakulatok is serényen dolgoznak. Nabe-sima Naokazu őrgrof elnökelete alatt álló Japáni-Magyar Társaság az egyik legelőkelőbb Klubban, a Főnemesek Klubjában nagyszabású magyar-japáni estély keretében vonultatta fel a magyar művészet, irodalom és történet előadóit. Ugyanő szervezte meg a tokiói magyar zenetársaságot és a művészeti társaságot is, melynek célja, hogy a magyar művészetet közelebből megismerjék a japániaiak. A tokiói „The Christian Graphic” angol és japáni nyelvű képeslap szerkesztője, Mr. Kennard pedig nagy ismertető cikket közölt Magyarországról és a magyar népről.

Három érdekes kép mutatja be a tokiói magyarbarátok legújabb munkáját. Itt fekszik előttünk a Christian Graphic egy száma: a címlapon ismerős hazai táj, magyar arcok és japáni betűvel a magyarázó szöveg: „Vasárnap délután, leányok a Sárköz hídján”. A másik kép bankettasztalt ábrázol, mellette jólismert baráti arcok, az asztalfőn: Nabe-sima Naokazu őrgrof, tőle jobbra még a háború előtti Budapest japáni vendége, dr. Siratori Kurakicsi, a főnemesi egyetem tanára, az uralkodó császár volt nevelője, balra Wakimizu Tetsugoro, Lóczy Lajos egykori tanítványa, mellette Watanabe császári udvarmester és Akiho, a tokiói múzeum igazgatója. A harmadik kép a Főnemesek Klubjának pompás koncerttermét mutatja, a falakon magyar és japáni zászlókkal. A széksorokban gyönyörű japáni nők, részben kimonóban, részben európai estélyi ruhában. A magyar-japáni kultürestély résztvevőinek egy csoportja. Nem csöda, hogy a magyar lap, amelyik ezeket a képeket közölte, azt a címet adta cikkének: Magyar világ a Felkelő Nap országában.

Ez a mindinkább erősödő visszhang fokozatos munkára serkentette a Magyar-Nippon Társaságot is. Az Iskolánkivüli Népművelési Bizottság előadás-sorozatainak megnyitójaként február 11-én ünnepélyes kerektek között előadóülést tartott a peštszentlőrinci református kultürházban nagyszámú közönség előtt. Paikert Alajos ny. államtitkár bevezető beszéde után Hollós Ödön tb. konzul mutatott reá a magyar-japáni barátkozás eddigi eredményeire, majd e sorok írója tartott előadást „Japán és Mandzsukuó” címen. Március 8-án pedig a Turáni Társaság előadótermében tartott előadást *A japáni nép új útja* címen, melyben elmondotta, hogy Japán az 1868-i reformkorszak óta minden erejét arra fordította, hogy az európai kultürárt eltanulja és saját életformáját és társadalmi berendezéseit európai minták szerint alakítsa át. Rettenetes erőfeszítések árán el is érte, hogy alig hatvan év alatt világhatalommá vált. A modernizálási folyamat azonban szélsőségekhez vezetett. A japáni már mindenben, ami európai, magasabbat és értékesebbet látott, míg a hagyományos japáni kultürárt primitívnek és régimódinak tartotta. Napjainkban azonban radikális irányváltás állott be Japán orientációjában. A japáni nép, mely eddig tekintetét egyoldalúan Nyugat felé fordította, kezdi önmagát ismét megtalálni. *A japáni nép útja ma visszatérés minden vonalon az ősi formákhoz, a régi tradiciókhöz. Belpolitikában visszaállítás a tekintélyállamnak, a külpolitikában pedig mindinkább eltoldás*

az európai politikától s egy önálló ázsiai politikai és szövetséges rendszer kialakítása.

Újabb nagyjelentőségű közeledési lehetőségeket nyújtott az 1935. év augusztusában Budapesten rendezett főiskolai világotlimpiász, melyen Japán kiváló atléta-gárdával volt képviselve. A versenyek megkezdése előtt, augusztus 9-én Neikicsi Matsunaga követ, meghatalmazott miniszter vacsorát adott, melyen a követ hosszabb beszédben köszöntötte honfitársait és reámutatott arra, hogy nemcsak mint atlétáknak kell a japáni olimpikonoknak a vendéglátó magyar földön kötelességüket teljesíteni, hanem dicsőséget kell szerezniök a japáni színeknek minden vonatkozásban. Augusztus 17-én született meg az első japáni győzelem a távolugrásban, Tojima 752-es ugrásával. Felhangzott a Kimigayo, az árboera felkerült a japáni zászló. Ezt az első sikert még több japáni győzelem követte. Az olimpiászson szótt magyar-japáni sportbarátság tovább fejlődött. A Magyar Athlétikai Szövetség meghívására az atléták nagyrésze az olimpiász után is a fővárosban maradt és résztvett a MAN'Sz Szent István-napi viadalán.

A főiskolai olimpiászsal kapcsolatban a magyar-japáni kapcsolatok szempontjából talán a sporteseményeknél is nagyobb jelentősége volt a Budapest és Tokió között lefolyt *rádióbeszélgetésnek*. Augusztus 16-án Budapesten délután 2 óra, Tokióban este fél 9 óra volt, mikor Yamamoto professzor és japáni kísérői megjelentek a magyar és japáni zászlókkal díszített mikrofon előtt. Először Wimpfen Iván báró, a rádió rendezője folytatott rövid angolnyelvű beszélgetést Yamamoto tanárral. Ezt a beszélgetést és az utána következő japáni üdvözlőszavakat a magyar rádió is közvetítette, amely akkor, mikor a japániak anyanyelvükön üzentek hazájukba, kilépett a közvetítésből. Az angolnyelvű beszélgetés alkalmával Wimpfen báró megkérdezte Yamamoto professzort, mit tudnak általában Magyarországról a japániak. Erre a japáni tanár azt felelte.

— Tudjuk, hogy itt Európa közepén egy velünk rokonnép lakik, melynek zenéje, művészete és sportkultúrája vetekedik a világ bármely más nemzetéével.

Az angol szöveg után Yamamoto professzor japánira fordította szavát és könnyeborult szemmel beszélt a mikrofonba. A dékán után az öt japáni diák lépett a mikrofon elé és egyenként beszéltek bele. Harsány „Banjaz” kiáltás fejezte be a közvetítést.

A közvetítés után Filótás Lili, a rádió bemondónője, anyanyelvükön üdvözölte japáni vendégeinket, ami láthatólag nagyon meghatotta őket. Még mielőtt japáni vendégeink a stúdióból eltávoztak volna, megérkezett a válasz Tokióból: az egész közvetítést zavartalanul és kifogástalanul hallgatták.

Körülbelül ebben az időben, mikor Yamamoto professzor és kiváló diákjai a magyar-japáni sportbarátságot pecsételték meg, jelent meg Tokióban díszkiállításban, kifogástalan japáni fordításban egy magyar szépírónak, ifj. *Hegedüs Sándornak* novella- és színműgyűjteménye. Sok szeretet a magyar szó, a magyar kultúra iránt hozta létre ezt a kötetet, melynek megjelenésének körülményeiről az egyik fordító, Mizuyo Asiya így számolt be:

— Két évvel ezelőtt mutatta nekem Tomoyosi Szumioka Hegedüs Sándor novelláit és kért meg arra, hogy fordítsam le őket. Örömmel tettem eleget ennek a felhívásnak, mert Hegedüs Sándor magyar költő és már gyerekkoromban vágyat éreztem az ő hazája után. Mily nagy volt a csodálkozásom, mikor megtudtam, hogy e szerző legkedvesebb

költöm, Jókai Mór unokaöccse. Ezek után kettős örömmel fordítottam le tizenkét novelláját és közöltem hírlapokban és folyóiratokban.

— Szumioka Tomoyosi érdeme, hogy ez a gyűjtemény megjelenhetett. A selyemkötésű, igazi japáni művészettel kiállított kötethez Hollós Ödön konzul és régi barátunk, Imaoka Dzsuiicsiro írtak hangulatos előszót. A fordítás nehéz munkáját Tomoyosi Szumioka, Mizuyo Asiya, Herman Heuvers, Ryunoszuke Ajikawa, Hiroo Szuga és Toyokicsi Imanari végezte.

1935. év februárjában Hollós Ödön budapesti japáni tb. konzul kezdeményezésére összeköttestét keresett a Magyar-Nippon Társaság elnökségével Ivac Yamagucsi, a bécsi japáni követség titkára, ki tudomásunkra adta, hogy báró Takahara Mitszui régóta figyelemmel kíséri a magyar-japáni kapcsolatok kiépítése terén tett kezdeményezéseinket és belátva ezeknek nagy jelentőségét, alapítvány létesítésével óhajt az ügy szolgálatába állani. A titkár úr hivatalosan is érintkezésbe lépett a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium illetékes ügyosztályával, hol is dr. Szily Kálmán államtitkár és vitéz Nagy Iván min. titkár urak kezdetől fogva a legnagyobb lelkesedéssel állottak az ügy mellé. Az ő buzgóságunknak köszönhető, hogy Mitszui szándéka megvalósulhatott. Báró Mitszui nagylelkűsége folytán két alapítvány létesült. Az első, mely évi 10.000 pengő összegű, a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendelkezésére áll a magyar-japáni kultúrkapcsolatok kimélyítése céljából. Az első évre befizetett összeg felhasználására vonatkozólag az illetékes tényezők meghallgatása után akként döntött a minisztérium, hogy abból elsősorban a Pázmány Péter-Tudományegyetemen japáni lektorátum állít fel. A megbízandó lektor az alapítványi összegből részére juttatandó tiszteletdíjon felül lakást és ellátást fog kapni az Eötvös-kollégiumban. A fennmaradó összegből egy szaktudós megbízatást kap a magyar-japáni bibliográfia feldolgozására. A közgyűjteményeink japáni anyaga kiegészítésére egy magyar tudós tanulmányútra küldenek Japánba, a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum japáni anyagát katalógizálják, végül hazai szakemberek megbízást nyernek egyes japáni tárgyú tanulmányok megírására és ezek a M. Nippon Társaság útján kiadatnak.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium részére tett alapítványtól függetlenül, de ezzel szoros kapcsolatban báró Mitszui külön alapítványt tett a Magyar-Nippon Társaságnak is. Az ötévi időtartamra alapított évi 5000 pengős alapítványnak célja a magyar-japáni kulturális kapcsolatok kimélyítése és az immáron tíz év óta működő budapesti Magyar-Nippon Társaság munkásságának fejlesztése abból a célból, hogy a Társaság alapszabályszerű törekvéseit mennél hathatósabban munkálhassa.

Reméljük, hogy ez az alapítvány a magyar-japáni kulturális kapcsolatok újabb és szélesebb terét nyitja meg.

Dr. Mezey István.

A finn nőmozgalom.

Páratlanul áll ez a mozgalom az egész világon célkitűzéseiben és eredményeiben; már elindulása sem olyan, mint más nemzeteknél, mert a finn nők mozgalmanak szükséges voltát a finn nemzeti ébredés legnagyobb alakjai: Arvidsson, Topelius, Cygnäus, Runeberg és Snellmann hangoztatták először, azzal a meggyőződéssel, hogy az évszázados küzdelmekben elvérzett finnség talpraállításában a nőknek is részt kell venniük. (Ezzel legalább elkerülték az idegenek betelepítését.) Finnország lakossága ma is csak három és fél millió, nagyobb területen, mint az ép Magyarország. Még azt is előre kell bocsájtani, hogy Finnország a

XII. századtól egészen 1918-ig hol svéd fennhatóság, hol orosz elnyomás alatt állt, megfosztva függetlenségétől és eltiltva a nemzeti nyelv szabad, általános használatától.

A finn nyelv megmentése érdekében 1809-ben hangzott el *Arvidsson Iván* finn történelemtudósnak a nemzetet felrázó kijelentése: „Svédek nem vagyunk, oroszokká nem lehetünk, tehát finnek maradunk!” *Topelius*, a nagy költő (1830 táján), a finn anyákhoz fordul: élesszék gyermekeikben a hazaszeretet tüzét és készítsék elő őket a finn szabadság jövőjére, mert — „a nők segítségével nélkül sohasem fog sikerülni a jövő nemzedékbe nagy eszméket plántálni”. *Cygnäus Uno*, „a népiskolák atyja”, sürgeti őket, „mint a nemzet anyáit”, képezzék magukat minden pályára!

A nők segítségére számított tehát a haza és megkezdődött, közel 100 éve, a finn nők mozgalma művelődésükért, haladásukért. Az „úttörő finn nők” közül csak néhány nevet említek. 1844-től kezdve *Wacklin Sarolta*, *Runeberg Friderika*, *Canth Minna*, *Käkikoski Hilda*, *Hagman Lucina* stb. író nők irodalmi munkássága adta meg az irányt a nőmozgalomnak.

Ez időszak minden fázisát nem ismertetem, csak kiemelem, hogy akkoriban a finn nők műveltsége még igen elmaradott volt és kulturális, szociális joguk nem volt, ezért az iskolai kiképzés fokozatos fejlesztésére és a választójog elnyerésére nagy súlyt helyeztek és el is érték, hogy már 1863-ban aktív választójogot kaptak. Ettől kezdve folytatódott a gyors fejlődés, ami természetesen szervezkedéssel és különböző egyesületek alapításával járt. Ez utóbbiak közül csak a legfontosabbakat említem meg: 1867-ben alapították a *Diakonissza-Egyletet*, melynek jótékonyági és az egész országra kiterjesztett betegápolási működése közül kiemelkedik a rabok gondozása. Ebben az időben alakult a *Fiatallányok Keresztény Egyesülete*, melynek déli Finnországban és Északon, a lappok földjén is van központja. Főként a saját keresetükre utalt nők és munkásnők érdekében működve, „napközi gyermek- és nővédő otthon”-okat tart fenn. *Misszionáriusnői* pedig a távol Keleten: Indiában, Kínában, Palesztinában és Afrikában működnek mindmáig.

1876-ban indult meg a női testnevelés az első tornaegyesület alapításával. Amíg kezdetben a svédeket követték, ma már a svédek tanulnak a finnektől, az úgynevezett *Anni Collan*-féle módszerből.

1884-ben alakult a *Finn Nőegyesület*, kapcsolatban az ilyen névű világszövetséggel. A társadalmi problémák megvitatására a népet is bevonhatták a népoktatás fejlettsége folytán, hogy a munkásokat hazafiakká neveljék, nehogy világpolgárokká váljanak. (A finnországi népoktatás fejlettségéről a mi Vasárnapi Ujságunk 1872-ben a következőket írja: „Az alsóbb néposztályokban mindenki tud írni, olvasni és a templomok vasárnaponként tömve lévén, elegendő a hatósági rendeleteket a templomajtóra kiszögezni, azt mindenki elolvassa és ott ismeretlen a kidoboltatás fogalma. Mielőtt valaki a Bibliát olvasni nem tudja, házasságra nem léphet, polgári jogokat nem gyakorolhat. A régebbi időkben a földbirtokosok úgynevezett vasárnapi iskolákban oktatták a munkásosztályt.”)

1890-ben kapják meg a nők az általános és a férfiakkal egyenlő lehetőséget érettségi vizsgákra és egyetemek végzésére; a középiskolákat a nők 1886 óta fiú-leány vegyesiskolákban végzik. Ekkor indult meg a nők közpályára lépése, melynek kezdete az volt, hogy szegényházi előjárók, képviselőtestületi tagok, női gyámok és női iparfelügyelők lettek.

1891-ben kezdődött a nők pedagógiai-háztartási, gazdasági szakoktatása. (Nálunk 1900 után.) Ekkor szervezték az úgynevezett háztartási

vándortanfolyamokat. Hat év óta háztartástanítónőképző-iskola működik Helszinki mellett, Järvenpääben, hároméves tanfolyammal és 14 hektárnyi kisbirtokos mintagazdasággal; a magasabb gazdasági szakoktatást tanárnők végzik. Munkásságának eredménye, hogy közel 40.000 tagja van, 1200 kertgazdaságot létesített és közel 1000 tanfolyamot tart fenn. Mind az állami, mind a magániskolákban heti két órában a háztartástan, főzés stb. kötelező tantárgy lett, ami az egyoldalú szellemi munka mellett jótékony hatást gyakorol a lélekre. — 1892-ben alakult meg a Női Jogegyesület (elnöke Hagman Lucina). Munkásságának eredményei: a nők örökösödési és házassági jogának rendezése, a női nagykorúságnak 25 évben, a férjhezmeneteli korengedélynek 15 évben való megállapítása, a nők minden pályára léphetése, s a törvénytelen gyermekek jogi helyzetének szabályozása. — 1905-ben az ilyen nevű világszövetséggel kapcsolatban alakult a Fehér Szalag-Egyesület, melynek tagjaiból képződött a női önkéntes rendőrség, amely a modern leányok önálló életfelfogásának túlkapásait tapintatosan a helyes útra tereli. Ez egyesület egyik kiváló tagja báró Wrede Matild, aki a rabokról gondoskodik önfeláldozóan fogságukban és kiszabadulásuk után saját vagyonából.

1906-ban kapták meg a finn nők a passzív választójogot és 1907-ben — még orosz uralom alatt — 19 nőképviseelő volt a szenátusban, ezek közül az egyik, Sillanpää Mina, az azóta független Finnország első női minisztere lett 1928-ban a szociális ügyek vezetésére. — 1907-ben alakult a Finn Nőszövetség, mely munkásnyak nyaraltatásáról és azalatt gyermekeik gondozásáról is gondoskodik. Ennek visszhangja lehet az a németországi nőmozgalmi propaganda, mely az „Anyák napján” arra gyűjt, hogy minden anyának legyen pihenése. A német Frauenhilfe e célra 30 üdülő-otthont tart fenn. — Az 1909. évet mint „szerencsétlen esztendőt” emlegeti a finn nemzet, az eloroszosítási törekvések miatt. A „Finis Finlandiae”-val szemben való ellenállás — passiva resistentia — küzdelmeiben az ugyanakkor alakult „Márta”-egyesület nemes eszközökkel vette ki részét az otthon gazdasági fejlesztése, oktatás, kertművelés, baromfinevelés, háziipar, fonás, szövés, babák készítése. Ezenkívül a régi nemzeti motívumok gyűjtésével és felhasználásával háziipari, háztartási és kézimunka-kiállítások rendezése stb. mind a Márta-egyesület programjához tartozott, melynek hazafias szellemben folytatott tevékenysége révén a nemzet minden rétegében megtörték az oroszok elnyomó törekvései.

1911-ben alapították a Finn Asszonyok Nemzeti Szövetségét, elnöknője Hainari Tilma, aki az 1927. évi népszövetségi ülés finnországi kiküldöttje volt Genfben. Ez az intézmény foglalkozik a javítóintézetek, a dologházak ügyeivel, valamint a háztartásoknak az általános közgazdasági viszonyokkal való összeegyeztetésével és az állami szerveknek tett javaslatok alapján hozza meg a kormány: a közegészségügyi, közérkölcsei, szociális stb. rendeleteit; az iskola-törvény is az ő javaslatok alapján készül. Habár 1919-ben, a függetlenség kivívása utáni évben törvénybe iktatták, hogy a nők és férfiak egyformán pályázhatnak minden állásra, tulajdonképpen csak 1927 óta nyílt meg minden pálya a nők előtt, beleértve a bírói, diplomáciai, hitoktatói pályát, de kivéve a papi, katonai, rendőri pályát; egyébként egyházközségi tanácsstagokul megválaszthatók nők is (sőt akad női állomásfőnök is).

Szólok végül az egész világon páratlan intézményről, a Lotta Svärd-Egyesületről. Ez a szervezet volt az, melynek 50.000 tagja Finnország önállóságának kivívásában történelmi szerepet játszott. Az 1918. év januárjától május 16-ig az oroszok ellen folytatott szabadságharcokban

a „Lották“, mint ahogy Runeberg, a nagy nemzeti költő egyik balladájának hősnőjéről nevezik magukat, hozzákapcsolódtak a férfiak úgynevezett védőhadseregéhez, mely a kommunista veszély elleni 100.000 főnyi seregből állt. A finneket ezenkívül 12.000 főnyi önkéntes német katona is segítette Goltz vezérlete alatt. Innen származik a *Finn-német Fehérgárda* elnevezés; ez Napi-Parancsaiban e harcok alatt számos nőt tüntetett ki: hősiességéért, ellenséges pergőtűzben lévő katonáknak élelemmel, fegyverrel való ellátásáért, sebesültek életveszélyes kockázattal járó elszállításáért. A „Lották“ rendszeres gyakorlatokat folytatnak: hadikonyhaellátó, katonai felszerelési, betegápolói tanfolyamokon képezik ki tagjaikat honvédő szolgálatra, de ezenkívül magas színvonalú sport- és torna-tanfolyamaik is vannak.

A Finn Véderőtörvény 75. §-a szerint: *Minden finn állampolgár köteles a hazá védelmében részt venni!* Háború esetén a Lotta Svärd „mint tartalék“ nyer beosztást a hadseregben.

Ha nézzük Finnország rohamos fejlődését szabadságának kivívása óta, látjuk, hogy ebben jelentős részük van a nőknek is, kik tudással, szeretettel igyekeznek emelni hazájuk kultúráját s megszilárdítani függetlenségét!

Magyar Dezsóné.

A négyszázéves észt könyv.

Ebben az évben kerek négyszáz esztendeje annak, hogy az első észt-nyelvű könyv nyomtatásban megjelent. A nyomtatott szó tehát a kis észt nemzet történetében meglehetősen tiszteletreméltó multra tekinthet vissza. Az észt nép első nyomtatványa (1535) mindenesetre idősebb, mint bármelyik vele szomszédos nemzeté.

Az észtek egyébként maguk sem régóta tudnak arról, hogy első nyomtatott könyvük megjelenése milyen messze multba nyúlik vissza. Az első nyomtatott könyv egyik példányának kitépett lapjait csak 1929-ben fedezték fel. Dr. Weis Tallinnban, az Észt Irodalmi Társaság levéltárában feltépte egy régi könyv fedőlapját s annak összepréselt lapjai között megtalálta a legrégebb észt nyomtatvány töredékeit. Az első nyomtatott észt könyv összetépett 11 utolsó lapjából állt a lelet, amelyből azonban, szerencsére, a könyv minden fontos adata visszaállítható volt. Mindenekelőtt az utolsó lapon világosan és olvashatóan ott volt a nyomtatás helyének és idejének megjelölése: „Nyomatott Wittenbergben H. Lofft által 1535 augusztus hó 25. napján.“ Ugyancsak megállapítható volt, hogy a lapok egy 140 oldalas katekizmusból valók, amelyet egy német és egy észt lekipásztor állítottak össze német és észt párhuzamos szöveggel.

A felfedezés a szenzáció erejével hatott. Annyival inkább, mert a nemzet éppen ekkor minden előkészületet megtett már arra, hogy megünnepelje az első észt könyv megjelenésének 300. évfordulóját. A véletlen levéltári lelet az észt könyv történelmi multját egy csapásra közel egy századdal növelte meg.

Dr. Lukinich Frigyes.

IRODALOM.*

Pekár Gyula Attila-regénye. Midőn tavaly híre jött, hogy Pekár Gyula befejezte a minden magyartól rendkívüli érdeklődéssel várt regényét, az „Attila“-t, folyóiratunk, a Turán, már megjelenés előtt állott, s így csak hírt adhattunk róla, de érdemlegesen nem tárgyalhattuk. Azonban a szerző előzetes előadásaiból már jól ismertem azt a célt, amelyet ő e műve megalkotásában maga elé tűzött s főbb vonásokról ismertem azokat az eszméket is, amelyek testet fognak ölteni a megjelenendő regényben. Kiemeltem, hogy belőle az olvasó „a világverő hún király életét és történeti szerepét hivatott vezető kalauzólása mellett a költészet fényénél ismerheti meg“; hogy „Pekár Gyula könyve hivatva lesz arra, hogy az Attila-hagyományok és -mondák bozótjában lélektani és történelmi belátással, az elmélkedés és mérlegelés segítségével rendet teremtsen“, továbbá, hogy „nála nem láthatatlan ember a nagy hódító és államalapító, hanem céltudatosan dolgozó, hatalmas lángelme, akinek tervei az egész akkori művelt világ átalakítására, új és jobb berendezésére irányultak; korai halála tehát az általános művelődés fejlődésére is érzékeny csapás volt“.

Most, hogy a kétkötetes nagy regényt végigolvastam s elmerültem szépségeiben, örömmel állapíthatom meg, hogy mindaz, amit róla mintegy látatlanban mondtam, teljesen megállta helyét. Sőt várakozásomat magasan túlszárnyalták kiváló tulajdonságai. Az illusztris szerző hosszú írói munkásságának tán legszebb, legértékesebb gyümölcse ez a regény, mely nemzeti hagyományaink egyik legértékesebb részét teszi általánosan érthetővé s feltárja annak bűvös szépségeit. — Gyulai Pál a történeti regény követelményeit a tőle megszokott szabatosággal, világossággal két főpontba foglalta össze. Az első főkövetelmény az, hogy az író beható részletes tanulmány tárgyává tegye a kort, amelyben s a viszonyokat, amelyek között szerepeltetni készül személyeit, mert ezek alapos rajzolása nélkül a regény mesévé lenne. A második főkövetelmény, hogy a szereplő személyek, ha nem költöztek (amire az író szintén jogosult), megőrizzék azokat a vonásokat, amelyekkel az irodalmi hagyomány vagy a néphit felruházta őket.

Az „Attila“ e két követelménynek tökéletesen megfelel. A kor és a környezet, a milió rajza találó, sokoldalú és mélyreható. Három nagy birodalom viszonyait és intéző személyeit, tipikus alakjait látjuk benne megjelenítve. Egyfelül a két római birodalom — a nyugati és a keleti —, fenékgig romlott, rothadásnak indult társadalmával, amelyet a keresztény eszmék még nem hatották át kellőképen, s csillogó civilizációjával,

* E rovat közleményei, amennyiben külön aláírással nincsenek ellátva, a felelős szerkesztőtől származnak.

másfelül az ifjú, nyers, de nagyratörő hún birodalom tarka turáni és szövetséges germán törzseivel mint eleven, kápráztató óriás színpad vonul el előttünk. A szerző nagy régiségtani és történeti tanulmányainak színes mozaikja ez a ragyogó kép, amelynek keretében mozognak, élnek és küzdenek a szereplő személyek. Ezek közül legkimagaslóbb két férfi- és két nőalak: Attila és Aetius s Honória és Krimhilda (Ildikó). Mind-egyikükben híven megjelennek a hagyományos vonások, amelyeknek hézagait az író művészi kézzel és harmonikusan tölti ki. Zseniális gondolat Attila és Aetius egybehozása mint ifjúkori barátoké; ifjúságuk alatt kifejtett jellemükből származik tragikumuk: mindketten szerelmüknek lesznek áldozatai. A hún király életében a három irányító, lelket betöltő érzelem: a barátság, a szerelem és az alkotó munka klasszikus plaszticitással tárul elénk. A barátság meghatározza a férfi viszonyát a férfhoz, a szerelem a két nem viszonyát egymáshoz s a munka, az élet-cél a férfi kapcsolatát a közhöz, egyénisége arányában: társaihoz, nemzetéhez, vagy, mint Attilában, az egész emberiséghez. Attila mindvégig hű maradt e három nagy érzés közül kettőhöz, Aetiushoz való barátságában az önfeláldozásig hű, az emberiség üdvéért való harcában mindhalálig következetes, csupán sötét végzete akadályozta meg abban, hogy beltölthesse magasztos küldetését, amely a bűnök ostorozásában s egy új, jobb világrend megteremtésében állt. Egy érzésében azonban hűtelen lett önmagához: a szerelemben. Zsenge ifjúkorától fogva egy tiszta, felmagasztosult vonzalom tölté be szívét: a Honória iránti szerelem, míg többi nejéhez csak állami érdek és humánus érzése fűzte. Honóriát valószínűs rajongással szerette s ez az érzés vontá be sugárzó derűvel egyébként hivatásából kifolyólag zordon, véres életének égét. De Attila, aki mindenkor csodás erővel győzte le önmagát (s ez volt világverő diadalainak kulcsa) hajlott korában egy pusztán érzéki, átkos szerelemnek rabja lett, és pedig a maga és népe szerencsétlenségére egy őt és népét ádázul gyűlölő germán nő iránt, aki őt nászjéjelen orvul meggyilkolta s ezzel a hún világbirodalom végleges kialakulását megakadályozta, azt az eszmét, amelyért Attila küldetészerű életének minden törekvését feláldozta.

Illusztris szerzőnk határköhöz ért; befejezte tervezett nagy trilógiájának második részét. Az első részben „A tízezer mérföldes sárkányban” látjuk a hún nép kialakulását, az Attilában a hún hatalom tetőpontját s a várt harmadik műben, amely bizonyára Csaba alakjához fog fűződni, látni fogjuk a világtörténeti dráma utójátékát. A tejúton visszatért Csaba a remény hőse s az ő emlékéhez fűződő harmadik mű bizonyára alkalmas lesz arra, hogy a jobb jövőbe vetett remény lángját föllobbantsa a hazája roncsain borongó magyar lélekben. Kívánjuk, hogy Pekár Gyula a trilógia befejező részét is lelke ifjúi hevületével, költői ihlettel alkossa meg s amitől Arany Jánost megfosztotta a végzet, ő azt a próza szabadabb mozgást engedő eszközeivel vihesse végbe, megajándékozván nemzetét a teljes hún trilógiával.

Vikár Béla Kalevala-fordításának második, jubileumi kadása (333 l.) és **Vikár B.: Magyarázatok a Kalevalához** (122 l.). Budapest, 1935. Mindkét könyv a La Fontaine Társ. kiadása. A La Font. Társ. gyönyörű módon vett részt a finn testvérnép nagy örömnepében, a Kalevala megjelenésének centenáriumában, midőn Vikár Béla remekbe készült fordítását a legnagyobb finn festőművésznek, Gallen-Kallela Akszelnek nagyszerű illusztrációival ékesítve, a Finn Papírgyárosok Egyesületétől ajándékozott papíron újra kiadta. A nyomtatást elismerésemelő technikai készpéggel a váci Kapisztrán-nyomda végezte, a kliséket

Weszely Lipót műintézete készítette s a sajtómunkát Faragó József magister rendezte. A könyvet a fordító E. N. Setälä emlékének ajánlja.

Vikár Béla, a Turán egykori kiváló szerkesztője és a magyar népköltési hagyományok tudós bűvára, jelen munkáival hatványozott mértékben megérdemli mindazt a dicséretet, elismerést, amelyben az irodalom részesíté, midőn 1909-ben Kalevala-fordítása a M. T. Akadémia kiadásában először került az olvasóközönség kezébe. Vikár a finn népvesszépségeit: a gondolatrítmust, a kezdőrítmet, a ritmus utólérhetetlenül finom játszóságát nagy tökéletességgel követi s emellett nyelvének gazdag népiessége, színessége és az eredetihez való hűsége a munkát tán a világ legjobb Kalevala-fordításává teszi. Ezt csak a finn-ugor eredetű magyar nyelven lehetett elérni, s ezért mellette az indo-európai nyelveken készült fordításoknak legnagyobb része valósággal elhalványul. Helyeseljük, hogy az illusztris fordító az első kiadás szövegét, mely magán viseli az „első kéz“ báját, ihletét, nem igen változtatta. Csupán a finn szavak írását kifogásoljuk, amennyiben a nyílt és a zárt e-t (ä, e) nem különbözteti meg a magyar átírásban (pl. Väinämöinen helyett Vejnemöjnent ír) s ez a magyar olvasókat, akiknek nagy része — sajnos — már úgyszem érzi e két hangzó közti különbséget, rászoktathatja e megkülönböztetés elhanyagolására a finn szavak kiejtésében is.

Örvendünk, hogy a fordító külön magyarázó kötetet is készített. Enélkül bizony sok olvasó nem értené meg teljesen a távoli rokon népköltői világát, sem a fordítás ritkábban előforduló tősgyökeres kifejezéseit és szavait. Kosztolányi Dezső sok finom megfigyelésben gazdag bevezető cikke mellett igen elkelt volna még egy szigorúan tudományos bevezetés is, amely a magyar olvasót — főleg a tanárokat, tanítókat — tájékoztatta volna a Kalevala-kutatás mai helyzetéről és eredményeiről s nem terjesztette volna azt az elavult nézetet, hogy a finnek éposza az öt évezred előtt elhagyott finn-ugor őshaza folklór-émlékeinek tudományosan elismert kincsestára. Ezt ma már maguk a finnek sem állítják; Setälä szerint a finn népköltés és ennek legnagyobb részében a Kalevala lényegileg poézis — épp ezért elsősorban művészet.

Ez a kiadás nagymértékben megnöveli a finn költészet barátainak számát annyival inkább, minthogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megnyitotta előtte az iskolai könyvtárak kapuit.

Dr. Lukinich Frigyes: A liv föld és népe. Budapest, 1935. 96 l. A finn-ugor népcsalád egyik legkisebb tagja a Latviában élő, alig 2000 főre tehető liv néptöredék, mely egy hajdan erős és nagyszámú nép utolsó maradványa. E szomorú múltú és nehéz sorsú nép élete ragadta meg a szerző képzeletét s mély részvétet keltett lelkében. Ezért áttanulmányozta az e népre vonatkozó magyar- és németnyelvű irodalmi forrásokat és összekötését keresett a lívekkel foglalkozó szakemberekkel, s az ily módon nagy szorgalommal egybegyűjtött anyagot élvezhető formába öntötte. Lukinich könyve 3 fejezetben tárgyalja a lívek multját, a liv földet és népet s ez utóbbi szellemi életét. Legértékesebb része a műnek a harmadik fejezet, melyből megismerjük e kis nép folklór-hagyományait, kised irodalmát és kultúrtörékvéseit. A könyv igen alkalmas arra, hogy érdeklődést keltsen e létért küzdő rokon nép iránt s hatása alatt a magyar nemzet is segédkezett nyújtson neki törekvéseihez. Igen érdekesek a könyvhöz csatolt versek, dalok, melyeket a szerző ügyesen fordított nyelvünkre; *Galánthay-Glock Tivadar* pedig pár csinos és jellemző képpel illusztrálta a könyvet, melynek ára fűzve 3, kötve 4 pengő s a Turáni Társaságban is kapható.

Väinö Salminen: Kalevala-kirja. Helsinki, 1935. 163 l. — A Kalevala-évre készült kiadványok között kimagasló helyet foglal el Salminen professzor könyve, melynek célja röviden és népszerű formában összefoglalni a tudományos kutatás mindazon eredményét, melynek ismerete elengedhetlenül szükséges a Kalevala tökéletes megértéséhez és élvezéséhez. A 14 fejezet összehasonlító ismertetését adja a világirodalom legnevezetesebb népeposzainak, majd ismerteti a finn népdal sajátosságait, a Kalevala létrejöttét és szerkezetét, annak első és későbbi formáját. Föltárja a kalevalai dalosok életét, csodás hagyományörző tehetségét s működésük módját és körülményeit. Majd áttér a Kalevala-kutatás történetére és módszereinek leírására s kimutatja, mily óriás hatással volt ez a nagyszerű népies alkotás a finn kultúra, sőt az egész nemzeti élet fejlődésére. A könyv áttanulmányozása megbecsülhetetlen szolgálatot tesz mindazoknak, akik a finn népköltészetéről megbízható és hű áttekintést óhajtanak nyerni.

Elias Kiiannies: Dalbokréta. A finn-ugor népek iskolás fiatalságának és a rokonsági eszme híveinek használatára. Porvoo, 1935. 112 l. Ára 1'40 pengő. — Hűsz magyar, 19—19 finn és észt, három lív dal, valamint az inkeri és a zürjén nemzeti himnuszok vannak benne. Kiiannies a tamperei városi zeneiskola igazgatója. A finn és észt énekeket legnagyobb részben Miklós József fordította magyarra, ugyanő ültette át a magyar dalokat a rokonyelvekre. A költemények hazafias és egyházi énekek, valamint népdalok és diákdalok. Igen alkalmas ez a gyűjtemény rokonsági ünnepekre, sőt az iskolai tanításban is. Mind az egybeállító, mind a szövegfordító derekas munkát végzett.

Csekey, Stephan v.: Die Verfassungsentwicklung Estlands 1929—1934. (SA. aus dem „Jahrbuch des öffentlichen Rechts“, Bd. 22.) Tübingen, 1935. 48. S. Svájcön kívül egyedül Észtországnak volt 1934-ig olyan demokratikus alkotmánya, amely a köztársasági elnöki intézményt mint tipikus autokratikus elemet nem ismerte. Az észt államnagya (Riigivanem) csak kifelé volt államfő, befelé felelős miniszterelnök volt, aki kormányválság idején, ami pedig évente megjött, helyét elhagyni kényszerült. Már 1926 óta megvolt a mozgalom olyan értelmű alkotmányreformra, amely az elnöki intézményt megalapítsa. Két reformjavaslat is népszavazásra került 1932-ben és 1933-ban, de a nép mindkettőt elvetette. 1932 őszén azonban az úgynevezett „szabadságharcosok“ részéről, akik az 1918—20-i szabadságharcban résztvettek, egy szélső jobboldali fasiszta mozgalom indult meg, amely alkotmányváltoztató tervet dolgozott ki és azt 1933 okt. 16-án a népszavazás 72,7%-os többséggel el is fogadta. Az 1933 okt. 21-én kormányra jutott Päts Konstantin az új alkotmány életbeléptekor, vagyis 1934 január 24-én, automatikusan miniszterelnök lett és egyben helyettes államfő. Miután pedig a „szabadságharcosok“ izgatása nem ismert határt, Päts az új alkotmány adta jogai alapján ostromállapotot hirdetett, a parlamenti és az elnökválasztásokat elnapolta, a „szabadságharcosok“ politikai szervezeteit pedig feloszlatta. Így aztán az elnök hatalma valósággal korlátlan lett, mert részére az új alkotmány a föltétlen vétőjog, a házfelosztási jog és a dekrétumkiadási jog alapján korlátlan hatalmat biztosít. Päts ezt a hatalmat hazája érdekében kívánja felhasználni s egy nagy alkotmányozó gyűlés egybehívását jelentette be, amely hivatásrendi alapokon kívánja megreformálni az alkotmányt. Csekey professzor tanulmánya függelékben közli az új alkotmánynak és a fontosabb alkotmányjogi törvényeknek ponos szövegét hű német fordításban. Ezenkívül nagyszerű bibliográfiát ad; közli mindazoknak az alkotmányjogi műveknek

a jegyzékét, melyek az észti alkotmányról nyugateurópai nyelveken megjelentek.

Eero Kuussaari: Suomen suvun tiet, Kuvaus Suomen sukukansojen kehityksestä sekä tuhatvuotisista vaelluksista ja valtataisteluista. Helsinki, 1935. 324 l. (A finn-ugor népcsalád útjai. Rajzolat a finn-nel rokon népek fejlődéséről s évezredes vándorlásairól és hatalmi harcairól.) Ez a művészi ízléssel kiállított könyv, mely a Finn Fajharcosok (heimosoturien) Szövetsége adott ki, nemcsak tanulságos, hanem nagy mértékben élvezetes olvasmány is. Az uráli népek őstörténetétől (Kr. e. 2500) év kezdve egész napjainkig széleskörű néprajzi, történeti és nyelvészeti tanulmányok alapján rajzolja meg az összes rokonnépek és néptörödékek életét és küzdelmeit, kimutatva, hogy e számra nézve kicsiny népcsaládnak is megvan a maga hivatása az emberiség életében. Legbővebben természetesen a finn néppel foglalkozik, amelynek tekintélyes része még ma is orosz elnyomás alatt szenved. A könyvet nagyszámú térkép és sok művészi rajz díszíti. Használhatóságát igen emeli a gazdag bibliográfia, mely a könyv befejező részét teszi.

Schiffer Miklós: Hogyan valósult meg a finnek nemzeti egysége. Mit láttam Finnországban? Szeged, 1935. 88 l. — Világosan, értelemmel és hangulattal megírt könyv ez oly embertől, aki megjárta Finnországot s hazajövén, benyomásait közvetlenséggel, eredeti hangulatok és tanulmányok alapján foglalja össze. Schiffer Miklós a magyar viszonyokból kiindulva, a mi sok bajunk és gyarlóságunk érzésétől fájó szívvel tekinti át finn testvéreink nagyszerű kultúrfejlődését és főképp józanságát magasztalja, azt a tulajdonságát, ami legbiztosabb alapja a gazdasági boldogulásnak, annak a talajnak, amelyen manap a politikai függetlenség, a megélhetés és a nemzeti élet fölvirul. A szerző ügyesen illeszti bele a magyar gazdasági élet és a finn nép rajza közé a finn gazdasági szövetkezet tanulmányozásából szerzett tapasztalatait azzal a világosan kifejezett céllal, hogy az illetékes magyar tényezőktől tanuljanak belőlük. Bár elérné célját. — A könyvhöz Csekey István írt lendületes előszót s az egyes fejezetek közé iktatott Kalevala-részletek (Vikár B. fordításában) rámutatnak a finn fellendülés forrására: a népköltészetre. A csinosan kiállított könyv *Talas Onninak*, Finnország magyarországi követének van ajánlva.

Trócsányi Zoltán: Észak nomádjai. Budapest (Hogy mikor jelent meg, nincs rajta). 278 l. — Trócsányi régi munkása a finn-ugor népek irodalmának s évtizedek alatt számos forrásmunkát áttanulmányozott és feldolgozott. Enemű munkásságának eredménye a jelen könyv, mely világos stílusánál és megbízhatóságánál fogva alkalmas arra, hogy az északi népek — különösen a velünk rokon törzsek iránt — széles körökben érdeklődést keltsen. Kár, hogy a könyv beosztása nem elég áttekinthető; jobb lett volna a gazdag anyagot népek szerint foglalni össze külön fejezetekben. A szépen kiállított könyv az Athenaeum kiadása; ára 480 P.

Érdekes cikk Zempléniről. *Wagnerné Riszdorfer Elza*, a kiváló zongoraművésznő és zeneszerző a Szabolesi Szemle 1935 májusi számában szép cikket írt a nagymelékű turáni költő, Zempléni Árpád házasságáról. A valódi szépirői lendülettel megírt rajzolat irodalomtörténetileg is értékes adalék Zempléni életrajzához. Örömmel vennők, ha a tehetséges írónő többi, Zemplénire vonatkozó élményét e stílusban megörökítené. Itt említjük meg, hogy *W. Riszdorfer Elza* újabban három szép Zempléni-dalt (Megesóköltam a levelet, Elnézlek hosszan, Nem tud

senki mosolyogni...) zenésített meg nagy sikerrel. A dalok kaphatók a művésznőnél (Bpest, Jósika-ucca 15.).

Harald Jänes: Valimik Deklamatsioone (Válogatott szavlatok). Tartu, 1935. 308 l. — A szerző gondosan válogatott anyagot állított össze ebben a kötetben az észti líra, valamint az elbeszélő és drámai irodalom alkotásaiból. Leginkább még élő írók és költők nevével találkozunk. Iskolai ünnepélyek és közművelődési egyesületek előadásainak programjával szánta a szerző a közölt anyagot. Különös tekintettel volt a néprokonsági mozgalomra. Ezért finn, magyar és lív költők pár alkotását is közli észti fordításban, főleg olyan verseket, amelyek a néprokonság eszméjének irodalmi megnyilatkozásai. A magyar irodalom, sajnos, elég gyéren van képviselve. Jänes antológiájának alapötlete eredeti s hasonló gyűjtemény kiadása kívánatos volna nálunk is. V. E.

Ifj. Szász Károly: Pipacs. (Versek.) Kecskemét, 1934. 118. l. — Az újabb költői nemzedék egyik legkiválóbb lírikusának ez újabb kötetét az igaz magyar poézis minden barátja örömmel fogadta és sajtónk számos, elismerő cikkben emlékezett meg róla. Mi, turánisták annál igazabb méltánálással olvassuk e gondolatban és érzésben gazdag költszetet, mert benne sok őszinte rokonhangot találunk, mint pl. az itt bemutatott költeményben:

Kék-fekete-fehér.

Kék ég alatt, fekete földön
Nyílott lelked fehér virága.
Piros-fehér-zöld zászlóknk mellett
Nekem e három szín is drága.

Kéjje: a szemed nefelejtse,
Sötét színe: a testvér-bánat;
Fehér: a lelked tisztasága,
Melyben hited s szerelmed támadt.

Láttam lányok kender-hajában,
Szaggatva széltől harci dárdán...
Mióta te szívemre tűzted,
Viselem, mint másik kokárdám.

S e három szín egy szent mementó:
Hogy van egy Ország túl a téren
És megtörettetünk a földben,
Hogy föltámadjunk hó-fehéren.

S Isten is három színnel festett,
Midőn munkált e szép világon
S kék ég alatt, fekete földbe
Elültetett — fehér virágon.

Dr. Virányi Elemér: Nemzeti hagyományaink és az új magyar öntudat. Szeged, 1934. A szerző a magyar nemzeti jelleg és öntudat fejlődésén, hullámzatos változásán is kimutatja, hogy „széthullás helyett átgondolt, nemzeti lélektől ihletett munkával kell eljutnunk a tökéletebb magyarsághoz“. Ez eszme szolgálataiba óhajtja állítani a magyar nyelv és irodalom iskolai tanítását.

Dr. Virányi Elemér: A finn és észti közoktatásügy szervezete. Szeged, 1935. E derekas dolgozat három főrésze oszlik: 1. általános megjegyzések, 2. Finnország oktatásügye, 3. Észtország közoktatásügye. Az első részben a szerző szemléletesen mutat rá a magyar és a finn-észti oktatásügy közti különbségre, főképp arra az előnyre, amely az egysége-sebb faji és vallási jellegből származik. A két ismertető részhez pedig pontos és hű képét kapjuk a két rokon nép oktatásügyének. A kínálkozó tanulásokat Virányi ügyesen domborítja ki s ez értekezése minden magyar pedagógusnak értékes forrásműül szolgálhat.

Aarne Anttila: Elias Lönnrot, Elämä ja toiminta. (L. élete és működése.) II. 136 ábrával. Helsinki, 1935. A Finn Irod. Társ. kiadványa. 444 l. — Anttila nagy művének ez a befejező kötete. (Az I. kötet ismeretetését l. Turán, 1931.) Nincs terünk e hatalmas irodalomtörténeti monográfiát érdeme szerint ismertetni, csupán felhívjuk rá a szakemberek figyelmét. Aki a finn Homéroszt és a Kalevalát alaposan meg akarja ismerni, nem nélkülözheti ezt a gazdag forrástanulmányon alapuló munkát, mely filológiai pontossággal és módszerességgel tárgyalja a finn irodalom legkimagaslóbb alakjának egész életét és világraszóló, korszakalkotó tevékenységét, mely valóban gondviselésszerűnek mondható. A könyv bő illusztrációja szinte elénk varázsolja a finn fölébredés korának kedves alakjait és emlékeit. A könyv ára füzve 70 finn márka.

Arvo Wiljanti: Vakinaisen sotamiehenpidon sovelluttaminen Suomessa 1600-luvun lopulta, erityisesti silmälläpitäen Turun läänin jalkarykmenttiä. (Az állandó katonaság bevezetése Finnországban a XVII. század végén — különös tekintettel a turkui kormányzósági gyalogezredre.) Turku, 1935. 308 l. — Ez a szépen és gondosan megírt hadtörténeti munka egyik fontos fejezete a hős finn sereg fejlődéstörténetének. Finnország a XIX. század elejéig, mint Svédország társországa, részese volt Európa történeti eseményeinek s mint ez a monográfia is bizonyítja, derekasan kivette részét Észak-Európa kultúréletének meg-alapozásában és fejlesztésében. A nagy elismeréssel fogadott művet, melynek németnyelvű bő kivonata pótlólag megjelent, ajánljuk történetíróink figyelmébe. A könyv a turkui finn egyetem kiadványa.

August Anni: Kalevipoeg Eesti rahvaluules. (A Kalevipoeg az észti népköltésben.) Tartu, 1934. 250 l. — Ez a jeles folklorisztikai dolgozat mint a „Kreutzwaldi Kalevipoeg“ (Kreutzwald Kalevipoegja) című nagyobb mű I. kötete jelent meg az Észti Irodalmi Társaság kiadásában s értéke gyümölcse annak a komoly munkának, amelyet e kis finn-ugor nép főképp a néptudomány terén nagy szorgalommal és ritka éles belátással folytat. Az észtek nemzeti époszának, a Kalevipoegnak nincs oly gazdag irodalma, mint a finn Kalevalának; az őt érintő legtöbb néprajzi és népköltészeti kérdés még megoldásra vár. E téren hatalmas lépést jelent A. Anni műve, mely lelkiismeretes pontossággal és józan ítélettel veszi tárgyalás alá az époszban előforduló tárgyi és folklorisztikai népemlékeket, kimutatva azok forrásait s rámutatva az észti népképzőlet alkotó és alakító erejére. Boncolgatásainak eredményét legtalálóbban világítják meg a könyv vég-szavai: „Amennyire a Kalevipoeg alakja a néphagyományokban egyre jobban eltávolodott a reális ember alakjától, oly mértékben rakta le Faehlmann a Kalevipoeg visszaemberítésére irányuló törekvés alapját s egyszersmind a nemzeti hőssé és királlyá való idealizálását. Ez a törekvés Kreutzwald époszában jut csúcspontra, de észrevehető a nemzeti ébredés számos írójában, sőt a nép egyszerű fiai közül is sokakban... Így tehát ez az új eszményítés szentesített bizonyos mértékben magától a népköltéstől is. És Kalevipoegnak ez az átalakítása ellenmondásokkal telt óriásból eszményített királlyá jelképezi az észti nép egész fejlődését az ellenmondással telt természeti óriás állapotából öntudatos és végre önálló nemzetté.“

Koguteos: Anna Haava, Miina Hermann, Aino Tamm — 70 a sünnipäevaks. Tallinn, 1934. (Album A. Haava, M. Hermann és A. Tamm 70. születésnapjára.) Az észti nemzet három kimagasló kultúrharcosa, három nagy leánya ülte 70. születésnapját 1934 folyamán. Az ünneplésből úgyszólván az egész észti nemzet kivette részét s az ünnep-

rendező bizottság e szép alkalmat egy hatalmas, 340 lapra terjedő könyv kiadásával örökítette meg. A három közül A. Haava mint költő az észt irodalom egyik legkimagaslóbb alakja, akinek mély értelemről és nemes életfelfogásról tanuskodó versei ma is a legolvasottabbak közé tartoznak hazájában. M. Hermann mint énektanárnő és karvezető szerzett halhatatlan érdemeket. Végre Aino Tamm neve kedves hangzású nálunk magyaroknál is. 1914-ben Budapesten adott sikerült dalestét, melyen nagy és előkelő közönség volt jelen, s ezenkívül ismerjük őt észt dalgyjűteményéből is, mely a legszebb észt népdalok magyar-, finn- és észtnyelvű szövegét és dallamát tartalmazza. E mű valóban megható módon tolmácsolja — jeles észt írók és egyéniségek cikkeiben — azt a szeretetet és megbecsülést, melyet az egész észt nép érez nemzeti életének e melegsívű munkásai iránt.

Túrmezei László: A Turán Sajtóiroda története. Budapest, 1935. 76 l. Ára 1'50 P. — Túrmezei L. turáni írásaival és költeményeivel jól ismert nevet vívott ki a turánizmus barátai között. E művében részletesen ismerteti a Turán Sajtóirodának 1920—1922-ben lefolyt hasznos tevékenységét, mellyel előmozdította a rokon népek közti érintkezést főképp a *napisajtó* terén. Kár, hogy ez a mozgalom abbamaradt, mert hivatása ma sem szűnt meg.

Lakatos László: Zempléni Árpád. Budapest, 1934. 78 l. — Lakatos L. dolgozata az első amely a kiváló turáni költő életét és költészetét részletesen tárgyalja. Állításai, értékelései helytállóak; világos, könnyen átkereshető beosztása kellemes olvasmánnyá teszik a könyvet. Kár, hogy a forrásművek felsorolásában nem elég pontos.

Suomen heimopäivä. Helsinki, 1935. — A finn-ugor rokonsági nap elemi iskolai ünnepségeinek nyújt ez a kis, 30 lapra terjedő füzet egyszerű stílusban írt anyagot. A füzet a *Suomalaisuuden Liitto* rokonnépi osztályának kiadása.

Dr. Kallós Zsigmond: Regösödalaink rejtélye. Vasi Szemle, 1935, 3—4. szám, Szombathely. — A magyar regösénekek legkimerítőbb magyarázatát és szövegét *Sebestyén Gyula* adta a Kisfaludy-Társaság Népköltési Gyűjteményében. Ő ezekben a kétségkívül régi hagyományos énekekben az ősvallás samánizmusának nyomát kereste s egészen a vogulosztják ősvallásig visszavitte. Kallós most új elméletet állít fel. Szerinte a Csaba-monda és a regösénekek egy forrásból származnak s nem egyebek, mint leányvásári maradványok. A kereszténység behozatala idején ugyanis a pogánysághoz ragaszkodó dunántúli magyarok egy része Erdélybe menekült, de legényfiaik évenként visszatértek elhagyott szülőföldjükre leányokat hőslni s ezekre vonatkoznak a regösénekek ma már nehezen érthető pogánykori elemei. E vissza-visszatérés másik oka volt az otthagyt törzsvágyon jövedelmében való részesedés. E kétségkívül szellemes magyarázat alapján kísérli meg a szerző az említett elavult kifejezések megfejtését. A magyar folklórirodalomnak gyarapodását jelenti e nagy forrástanulmányra valló dolgozat.

Finnisch-ugrische Forschungen. Band XXIII. (1935), Heft 1—3. 107 + 272 l. — A finn-ugor nyelv- és néptudomány e nagytekintélyű folyóiratának jelen kötete a következő tartalommal jelent meg: *Y. H. Toivonen*: E. N. Setälä (gyászirat); *Uno Harva*: Zum Kalevala-jubileumsjahr; *P. Ravila*: Die Stellung des lappischen innerhalb der fgr. sprachfamilie; *Ö. Beke*: Zur lautgeschichte der tschuwassischen lehnwörter im tscheremissen; *Ö. Beke*: Zur geschichte der ung. wortbildung; *T. E. Uotila*: Sekundäre affrikaten im wotjakischen; *Uotila*: Wort-

geschichtliches; *M. Räsänen*: Türkische lehnwörter in den permischen sprachen und im tscheremissischen. Az értekezéseket a finn-ugor nyelv-és néptudománynak 1908. évre szóló kimerítő forrásjegyzéke (bibliographia) követi; a magyar rész, sajnos, hiányzik innen. Gazdag könyvismertetés-rovat s K. Donnerről és Gombocz Zoltánról szóló nekrológ zárja be a kötetet, melynek ára 80 finn márka.

Kalevalaseuran vuokisirja 15. Helsinki, 1935. 302 l. (A Kalevala-Társaság 15. évkönyve.) — A Kalevala-Társaság ezt az évkönyvét a Kalevala százévi ünnepének szenteli s ennek megfelelőleg csupán e tárgykörbe vágó dolgozatot és illusztrációt közöl. A több, mint 30 cikk mindegyike egy-egy értékes adattal járul a Kalevala ismertetéséhez és magyarázásához. A Kalevalához fűződő művészeti törekvések szintén hangot találnak. Így például Onni Okkonen szépen illusztrált cikkben méltatja a nagy magyarbarát szobrásznak, *A. Sailo*-nak művészetét, mellyel megteremtette a kalevalai népénekesek klasszikus ábrázolását. Különösen figyelemreméltó *Uno Harva* (A régi finn varázsverek), *Lauri Kettunen* (A szampóról szóló újabb népköltési adatokról) c. cikkei és *Setälä* klasszikus beszéde: „Szó és tett”. A könyv ára 50, kötve 65 finn márka.

Itä-Karjala (Kelet-Karjala címen jelent meg 1934 végén Helszinkiben az egyetemi Karjala-Társaság szerkesztésében és költségén egy 271 lapra terjedő, szépen kiállított kötet, mely az Oroszországhoz tartozó Karjala tartományt s annak népét, történetét és jelenlegi szomorú sorsát rajzolja. Ennek a körülbelül 145.000 négyzetkilométernyi földnek a lakói közül 405.000 vepsz és karjalai finn, akiknek léte van fenyegetve a szovjet erőszakos és igazságtalan bánásmódja miatt. E kitűnően megírt könyv, melyhez térkép is van csatolva, messzehangzó jankiáltás annak a néptörzsnak pusztulása miatt, amelynek körében születtek meg egykor a legszebb finn népversek, tanulságául e nép élethez való jogának.

Vitéz Litkey György: Hazánk őslakói — a szkíta-magyar kapcsolat 3000 éves folyamatossága a Kárpát-medencében. Miskolc, 1935. 57 l. Kapható a szerzőnél; Miskolc, Rákóczi-u. 7. Ára 1:20 P. — A csinosan kiállított könyv érdekes formában foglalja össze a tárgyára vonatkozó ismereteket. Ajánljuk a turáni kérdéssel foglalkozók figyelmébe.

Folklore Fellows Communications, No. 109, 114, 115. Suomalainen Tiedeakatemia. Helsinki, 1934. — A világ legnagyobb és mondhatni legértékesebb folklór-vállalatából a mult év folyamán jelent meg e három terjedelmes kötet, melyek a következő címet viselik: 1. Motiv-index of folk-literature; a classification of narrative elements in folk-tales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books, and local legends — by *Stith Tompson*, prof. of English in Indiana University — 501 l. — 2. Die zwei Brüder; eine Studie zur vergleichenden Märchenforschung von *Kurt Ranke* — 390 l. — 3. Der Parallelismus in der finnisch-karelischen Volksdichtung untersucht an den Liedern des Sängers Arhippa Perttunen; von *Wolfgang Steinitz* — 219 l. — E három kitűnő dolgozat közül bennünket főleg az utolsó érdekel, amely a finn-ugor verselésnek legrégebb és legjellemzőbb sajátosságát alapos tárgyalás alá veszi, egyelőre csak a legkitűnőbb karjalai népénekese, *A. Perttunen* 6000 sornyi diktátuma alapján. Az irodalomtörténeti és esztétikai szempontot mellőzve, folklorisztikai módszerrel megállapítja a párhuzamos versek típusait; a *szópárhuzamokat* a szerző egy későbbi dolgozatban fogja vizsgálat alá vonni. A szerző széleskörű áttekintést nyújt a vonatkozó irodalomról, figyelembe véve a magyar szerzőket is.

H I R E K.

A Turáni Társaság alapításának 25. évfordulója 1935 december 3-án volt. Társaságunk tehát egy negyedszázada működik nagy nemzeti feladatának: a rokonnépekkel való társadalmi, tudományos és irodalmi kapcsolatok kiépítésének terén. Az elnökség ezt a fordulót az 1936. év első felében óhajtja ünnepélyesen megülni s gondoskodni fog arról, hogy ez alkalommal kellő méltatásban részesüljenek a Társaság alapítóinak, vezéreinek és munkás tagjainak érdemei és megvilágíttassanak azok a célok, amelyeknek elérésére a jövőben is törekednünk kell.

Halálozás. Nagy csapás érte a Turáni Társaság ü. v. elnökhelyettesét, técsői Móricz Pétert. Neje, szül. *Pásztélyi-Kovács* Mária május hó 14-én, hosszas szenvedés után elhalálozott. Temetésén Társaságunk ig.-tanácsa Pekár Gyula elnök vezetésével vett részt; megjelent a török követség tisztikara is, Behids bej meghatalmazott miniszterrel az élén.

Juszuf Akcsura képviselő, a Turáni Társaság tiszteleti tagja március hóban váratlanul elhunyt Ankarában. A kiváló tudós főképp Törökország történetével foglalkozott és a Török Történeti Társaság elnöke volt.

Elhunytak még ez év folyamán *Gubányi* Károly mérnök, rendes tag és dr. *Osgyáni Rónay* Károly ny. kir. közjegyző, alapító tag.

Móricz Péter tíz év óta ügyvezetője Társaságunknak. Elnökünk 1935 december 3-i közgyűlésünkön bejelentette, hogy ügyvezető elnökhelyettesünket betegsége hosszabb idő óta akadályozza a Társaságunk ügyei intézésében való részvételben és rámutatott arra, hogy buzgó ügyvezetőnk mily nagy érdemeket szerzett a Turáni Társaság működésének vezetésében. Técsői Móricz Péter, akit igazgatótanácsunk 1925 november 3-án választott erre a tisztségre, immár 10 év óta vezeti ügyeinket. Ugyancsak ő vezeti azóta Török Intézetünket is. Tizenhat évet töltött a háború előtt osztrák és magyar konzuli, majd főkonzuli minőségben Törökországban, amelynek egyik legalaposabb ismerője. Évek óta élénk levelezésben áll japáni tagjainkkal és barátainkkal is, akiknek segítségével hathatósan előmozdította a magyar-japáni kapcsolatok fejlődését. Nagy nyelvismerete, fáradhatatlan buzgalma és széleskörű tudása irodalmi téren is megbecsülhetetlen szolgálatot tett a turáni mozgalomnak s a Turánban megjelent dolgozatai maradandó értéket képviselnek.

Paikert Alajos alapító-elnökhelyettes 1935 novemberében ideiglenesen átvette a Turáni Társaság ügyeinek intézését, minthogy buzgó és nagyérdemű elnökhelyettesünk: técsői Móricz Péter jelenlegi betegeskedése folytán nincs abban a helyzetben, hogy a Társaság kiterjedt ügyvezetését szokott erélyével és fáradhatatlan buzgóságával lebonyolítsa.

Kiváló alapító-elnökhelyettesünk ez önfeláldozó áldozatkészségével lehetővé tette, hogy a turáni célok munkálása fennakadás nélkül tovább folyjon a megszokott mederben, míg elnökhelyettesünk, egészségének mindannyiunktól hön óhajtott helyreállításával, hivatalát ismét átveheti.

József Ferenc kir. herceg ünneplése a Budapest Fürdőváros Egyesületben. Fényes keretek között ünnepelte a Budapest-Fürdőváros Egyesület február 12-én dr. *József Ferenc* kir. herceget, aki tíz évvel ezelőtt vette át az elnöki tisztséget. A jubiláris közgyűlésen a *királyi herceg* üdvözölte *Scholtz Kornél* és *Tormay Géza* államtitkárokat, *Sipőcz Jenő* főpolgármestert, *Liber Endre* és *Lamotte Károly* alpolgármestereket és a többi kiküldöttet. Ezután *Sipőcz Jenő* főpolgármester köszöntötte a kir. herceget és átadta neki az egyesület ezüst domborműves díszalbumát. *József Ferenc* kir. herceg meghatottan köszöntötte meg a diszes ajándékot és a meleg üdvözlő szavakat. Tíz esztendő küzdelmét, csalódását és örömet nyújtották át neki. Köszönetet mondott a kormánynak, a fővárosnak, a sajtónak és mindenkinek, aki segítségére volt az Egyesületnek a Budapest-Fürdővárosért kifejtett propagandában. Ezután következtek az üdvözlések. *Scholtz Kornél* államtitkár a belügyminiszter, *Tormay Géza* a kereskedelmi és pénzügyminiszter nevében, *Ilovszky János* a Baross-Szövetség képviselője, *Vámosy Zoltán* mint a Balneológiai Egyesület elnöke, dr. *Kossalka János* műgyemati tanár a Gellérthegy Barátainak Egyesülete, dr. *Tausz Béla* pedig a társadalmi idegenforgalmi szervezetek nevében üdvözölte a jubiláló királyi herceget.

Kitüntetés. A tartui Egyetemi Néprokorsági Egyesület 15 éves fennállásának emlékére november 12-én tartott jubileumi ülésén tiszteleti tagjául választotta dr. *Bán Aladárt* az észt-magyar irodalmi kapcsolat megalapítása körül szerzett érdemei elismeréséül.

Az észt államfő arcképét adományozta dr. Lukinich Frigyesnek. *Lukinich* Frigyes titkár, aki évek óta fáradozik a finn-ugor kapcsolatok kimélyítésén, az észt-magyar kapcsolatok kiépítése terén szerzett érdemei elismeréséül Észtország államfője: *Päts* Konstantin május hóban *sajátkezüleg dedikált fényképével* ajándékozta meg, melyet *Jöffert* Richárd észt követségi ügyvivő nyújtott át a kitüntetettnek.

Az V. finn-ugor kultúrkongresszus 1936 június havában lesz Tallinnban. A kongresszus előkészítését az állandó Finn-ugor Kultúrbizottság osztályai végzik. A magyar osztály, melynek elnöke *Csekey István* helyettes elnöke *Bán Aladár*, titkárai *Virányi Elemér* és *Lukinich Frigyes*, több ülésben foglalkozott a magyar részvétel ügyeivel. A kongresszussal kapcsolatban utazást külön bizottság rendezi, melynek tagjai *Csekey István* elnök s vitéz *Magy Iván*, *Lukinich Frigyes* és *Ury Dezső*. Itt említjük meg, hogy *Csekey István* 1935 június havában *Hóman Bálint* kultuszminiszter megbízásából Finnországba utazott s dr. *Kail Józseffel*, a helsinki magyar követség titkárával együtt résztvett a Finn-ugor kultúrbizottságnak június 28-i ülésén. Punkaharjuban, majd innen Sortavalába utazott, ahol a Kalevala-ünnepségen hazánkat képviselte és beszédet mondott. A Kalevala jubileumi kiadásának egy-egy díszpéldányát *Vikár Béla* megbízásából átadta Svinhufvud köztársasági elnöknek és Sortavala város könyvtárának. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett jelentésében alaposan ismertette az ülésen elhangzott indítványokat és közölte, hogy az V. finn-ugor kongresszus 1936 június második felében lesz Tallinnban. *Hóman* miniszter kilátásba helyezte, hogy a kongresszuson ő maga is személyesen részt fog venni.

József Ferenc kir. herceg ünneplése a Turáni Társaságban. A nagy nádor dédunokája, József Ferenc kir. herceg tíz éve áll a Turáni Társaság élén mint annak védnöke. Ez évforduló megünneplésére a Társaság április 6-án díszlakomat rendezett, amelyen nagy és előkelő társaság vett részt és melegen ünnepelte a kir. herceget. A Turáni Társaság nevében *Pekár Gyula* elnök nagy beszédben köszöntötte az ünnepeltet, pillantást vetve annak irodalmi és közéleti működésére, Budapest főváros kiépítésének felbecsülhetetlen propaganda-munkájában s részletesen vázolta a korszakalkotó tevékenységet, melyet mint védnök a rokonnépekkel való szorosabb kapcsolatok érdekében kifejtett. *Móricz Péter Anna* kir. hercegnőt éltette, *Bartos Róbert* a kultuszminiszter üdvözlését tolmácsolta, *Havas István* főtitkár a Petöfi Társaság nevében köszöntötte a kir. herceget, mint a költészet nagytehetségű művelőjét. Beszéltek még *Paikert Alajos*, *Cholnoky Jenő*, *Eöttevényi Olivér* és *Kállay Ubul*. A külföldi nemzetek képviselői közül *Talas Onni* miniszter, finn követ, *Saffet* bej török követségi titkár és *Biren Bonnerjea*, a bengáli nyelv lektora mondtak beszédet. *József Ferenc kir. herceg* francia, angol, német és magyar nyelven mondott válaszában meghatottan köszöntötte meg az üdvözléseket s kinyilvánította, hogy ezután működésében is a magyar nemzeti célokat óhajtja szolgálni és boldog lesz, ha e téren mennél többet használhat a hazának. A turáni eszmét egyik leghatékonyabb eszköznek tartja arra, hogy a magyar nemzetnek menél több jóbarátot szerezzünk a világ minden részén.

József Ferenc kir. herceg üdvözlése. Az idén töltötte be Védnökünk, József Ferenc kir. herceg negyvenedik évét. Ez alkalommal negyvenyolc egyesület kiküldöttei keresték fel őt, hogy üdvözzöljék. Az ünneplők nevében *Szász Károly* b. t. t. köszöntötte a királyi herceget meleghangú beszéddel, amelyben különösen a Palatinus-családról emlékezett meg, mint az uralkodóház magyar ágáról, amely mindig foglalkozott tudománnyal, művészettel és költéssel s egybe vannak forradva Magyarországgal, a magyar társadalomhoz számítjuk őket. *József Ferenc kir. herceg* meghatottan köszöntötte meg az ünneplést és válaszában munkatársainak nevezte a megjelenteket, megállapítva, hogy azok az egyesületek, amelyeknek élén áll mind kulturális és eredményekben gazdag, nemzetépítő, tudományos munkát végeznek. A továbbiakban a királyi herceg arról szólott, hogy a jövőt biztatónak látja s annak a reménynek adott kifejezést, hogy a magyar nép sorsa rövidesen jobbra fordul és szebb napok virradnak reánk a mostani nehéz idők után. Nem ronthatnak le annyit az ellenségeink — úgymond a királyi herceg —, amennyit mi kitartó munkával és összefogással, egymás megbecsülésével felépíteni ne tudnánk. A beszédek után a megjelent közel háromszázfőnyi ünneplő közönség az esti órákig együttmaradt.

A Kalevala jubileuma. Finn testvéreink ez évben ünnepelték nemzeti eposzuk első kiadásának 100. évfordulóját. Az egész évet Kalevala-évnek nevezték el. Az országos ünnepségek a fővárosban zajlottak le február 28-tól március 3-ig. Erre a finnek minden államból meghívtak egy-két oly egyént, akik a finn népköltéssel irodalmilag foglalkoztak vagy a Kalevalát lefordították. Hazánkból *Vikár Béla* és *Bán Aladár* kaptak meghívást, de, sajnos, nem utazhattak ki egészségi állapotukra való tekintetből. *Bán A.* a finn bizottság kérésére elküldte két finn-nyelvű dolgozatát, amelyek közül a Kantaletárról szólót (l. jelen számunkban) egyik ünnepi alkalommal a helsinki egyetem magyarnyelvi előadója, dr. *Weöres Gyula* olvasta fel, a másikat (A finn-ugor rokonság tudata hazánkban) pedig a finn rádió mutatta be. — A megnyitó ünnep feb-

ruár 28-án este volt, mintegy 4000 főnyi hallgatóság előtt, melyen a finn társadalom minden rétege képviselve volt. A köztársaság elnökének megnyitó szavai után a különböző nemzetek szónokai — többnyire finn nyelven — mondták el lelkes üdvözlő beszédüket, magyar részről *nemeskéri Kiss Sándor* követ és *Weöres Gyula*. Nagy hatást keltett *O. Manninen* alkalmi költeménye, melyet *Faragó József* fordításában jelen számunkban közlünk. A négy ünnepi napot hangversenyek és felolvasások töltötték ki. Kimagasló esemény volt a Kalevala legjelesebb illusztrátorának, *Gallén-Kalleba* Akszel műveiből rendezett kiállítás.

A testvérnemzet öröméből mi magyarok is kivettük részünket. Legmaradandóbb emléke a mi ünneplésünknek *Vikár Béla* Kalevala-fordításának jubileumi kiadása (I. Irodalom rovatunkat). Ünnepségeinket február 27-én a *Székesfőváros Népművelő Bizottságának* fényesen sikerült, előkelő közönség előtt lefolyt finn hangversenye vezette be, melyen *Sibelius*, *Palmgren*, *Melartin*, *A. Järnefelt* és *T. Kuula* művei kerültek méltó zenei készséggel bemutatásra a Székesfővárosi Zenekar tolmácsolásában, *Fleischer Antal* vezénylével. Március 9-én ugyancsak a Népművelési Bizottság rendezésében folyt le a Kalevala-émlékünnepély, melyen *Liber Endre* alpolgármester magasszínvonalú megnyitója után *Kosztolányi Dezső*, a jeles író tartott finom megfigyelésekben gazdag előadást a Kalevaláról; ehhez csatlakozott *R. Simonffy Margot* művészi szavalata a Kalevalából. Végül *Vikár Béla*, a Kalevala jeles fordítója, az eposz művészi illusztrációit ismertette vetített képekkel. *Talas Onni* miniszter mondott köszönetet a szép ünnepséget. Ugyane hó 14-én a *finn követségen* volt fényes Kalevala-ünnepély. Itt az eposz jelentőségéről *Talas Onni* miniszter tartott az előkelő meghívott közönségtől lelkesen fogadott előadást. Majd *Avédikné Takács Alíz* hegedűművésznő adott elő három kompozíciót világhírű finn művészekről, dr. *Pándy* zongorakiséréte mellett. *Jean Nyysönen* követségi tanácsos pedig zongorán tolmácsolta három finn kompozíciót. A Budapesti Egyetemi Énekarok éneke zárta be az estét. Március 26-án a *Turáni Társaság* díszülésben áldozott a finnek géniuszának (I. Társasági Ügyek rovatunkat). A *Petőfi Társaság* április 14-i ülésén *Bán Aladár* tartott előadást, melyen a finn követség élén megjelent *O. Talas* miniszter is. A vidéken is többhelyütt volt Kalevala-ünnepség, ezek között kimagaslott a szegedi Tudományegyetem Barátainak ünnepélye (I. Társasági Ügyek). Megemlítjük, hogy az Orsz. Néptanulmányi Egyesületben március 13-án *Vikár Béla* tartott előadást a Kalevala-jubileumról.

Törökország nemzeti ünnepe. Törökország nemzeti ünnepén, október 29-én, *Behids bej* követ, meghatalmazott miniszternél fogadás volt, melyen nagy és előkelő vendégsereg jelent meg. Az üdvözlő beszédet török nyelven *Móricz Péter* és *Végh Jenő* mondták, melyre a követ szintén török nyelven válaszolt. A *Turáni Társaság* e hó 30-án díszülést tartott. Itt *Pekár Gyula* nagyszabású megnyitó beszéde után *Móricz Péter* török nyelven köszöntötte a török vendégeket, majd *Végh Jenő* tartott adatokban gazdag előadást Törökország ötévi iparosítási tervéről.

A **finn-ugor rokonsági nap** 1935-ben október 19-én volt. Mindhárom független fgr. nép megünnepelte e napot. A *Turáni Társaság* díszülést tartott, melyen megjelent a finn és az észk követség *Talas Onni* és *Jöffert Richárd* vezetésével s a Budapesten tartózkodó finnek és észtek. *Pekár Gyula* francia és magyar nyelven üdvözölte a megjelenteket s bemutatta a *Suomalaisunden Liitto* (Finnség Szövetsége) magyarnyelvű üdvözlő táviratát. Utána *Bán Aladár* emlékezett meg a rokonnépek költőirtórekvéseiről s kegyeletes szavakkal ecsetelte az év folyamán el-

húnyt három nagy tudós: Setälä E., Donner K. és Gombocz Z. munkásságát. *Virányi* Elemér „A finn-ugor néprokonság eszméje az irodalomban” című értekezését mutatta be. Szegeden a Ferenc József Egyetem Barátságainak Egyesülete rendezett ez alkalomból ünnepélyt, melyen *Csekey* István elnök beszámolt a nyári Kalevala-ünnepségekről Finnországban, hol ő Magyarországot képviselte, mint a Finn-ugor Kultúrbizottság elnöke. Ezután *Virányi* Elemér előadása következett „A Kalevala száz év távlatából” címmel.

Finnországban a Finnség Szövetsége országos jelentőségű ünnepet rendezett e nap estjén a helsinki Zeneművészeti Akadémia dísztermében. Bevezetésül a tallinni ifjúsági zenekar észtlalokat adott elő *Verner Nerep* vezetésével. A megnyitó beszédet *V. A. Heiskanen* professzor mondta, megemlékezvén a még orosz elnyomás alatt szenvedő rokon törzsekről. *Anna-Liita Luukkonen* finn dalai után *Oskar Loosits* tartui professzor nagyszabású ünnepi beszédében történeti és néprajzi tanulmányok alapján fejtegette a fgr. népek csekély lélekszámának okait s ezeket nem a faj gyöngeségében, hanem a körülmények mostohaságában kereste. *A Polytechnikusok Zenekara* finn kompozíciókat adott elő. Ezután *Kyösti Kallio*, a nagytekintélyű államférfi a finn népköltészet jelentőségéről és a fgr. rokonnépek nehéz helyzetéről tartott előadást s végül *nemeskéri Kiss* Sándor magyar és *Rebanen* észtl követ tolmácsolták kormányaik üdvözlését.

Észtország fővárosában, Tallinnban, az Észtl-finn-magyar Szövetség rendezett október 19-én rokonsági estét a következő műsorral: 1. Elnöki megnyitó: *K. Jürgenson*. 2. A finn, magyar és liv himnusz, énekkar. 3. *V. Viilup*: „Az észtl és a finn szellemi kultúra.” 4. *P. Härm*: Észtl és finn dalok. 5. *V. Alumäe* hegedűművész: Hubay: Kremonai hegedűs; Brahms-Joachim: Magyar tánc. 6. *Mari Lang*: Észtl dalok. 7. Zeneszámok (*P. J. Hannikainen*, *Börenius*, *Révfy Géza*). 8. *G. Ollik*: Zárszó. 9. Észtl himnusz.

Ünnepi fogadás a finn követségen. A finn nemzeti ünnep alkalmából december 6-án délután *Onni Talas* finn követ, meghatalmazott miniszter fogadó délután rendezett a követségen. A követség tisztviselőin kívül a fogadáson megjelent dr. *Imrédy* Béla pénzügyminiszter is. *Onni Talas* követ üdvözölte a fogadáson megjelent előkelőségeket, örömeinek adva kifejezést, hogy a testvér magyar nemzet együttérez a felszabadulását ünneplő finn néppel, amely tizenhat évvel ezelőtt vívta ki magának függetlenségét. Ezután *Lemmikki Raivio* finn énekművész finn dalokat adott elő *A. Sovijärvi* zongorakiséréttel, a Budapesti Egyetemi Énekkarok kamaraegyüttese pedig *Vaszy* Viktor vezetésével finn és magyar kompozíciókat énekelt. A finn nemzeti ünnep alkalmából a rádió is finn-estet rendezett, melynek keretében dr. *Bán Aladár* tartott érdekes előadást a finn és a magyar nemzet rokonságáról. Az előadás után *Onni Talas* finn követ mondott üdvözlő beszédet finn nyelven.

Kannisto Artúr, a világhírű finn nyelvtudós, a vogul-osztják népnek és nyelvnek *Munkácsi Bernát* mellett legjelesebb ismerője, az idei őszön hosszabb időt töltött hazánkban. Mint Finnország képviselője, *Talas* *Onni* követtel együtt résztvett a Pázmány-egyetem 300 éves ünnepén. Az említett egyetem, valamint a debreceni egyetem is dísztudorrá avatta a nagy tudóst, aki nyelvünket bámulatos tisztán beszéli; az Orsz. Néptanulmányi Társaság pedig tiszteleti tagjává választotta őt.

Észtl összejövetel. A Budapesten élő észtl február 24-én, Észtlország függetlenségének 17. évfordulója alkalmából, a Park-szálló különtermében sikerült műsoros táncestélyt tartottak.

Yrjö Liipola, a hosszú ideig nálunk élt kiváló finn szobrászművész, a vaasai szabadságszobor pályázatán októberben az első díjat — 25.000 finn márkát — nyerte el s valószínűleg ő kap megbízást az emlékmű elkészítésére is. Megemlítjük, hogy Liipolát a Finn Művészegyesület október 24-én elnökévé választotta.

Järventaus Arvi, a kiváló finn regényíró, aki immár harmadik magyartárgyú regényén dolgozik, szeptember 29-én tartotta székfoglaló előadását a Petőfi Társaságban „a magyar és a finn költészet szellemi rokonságáról”. Mind az előadás, mind Pekár Gyula elnök költői üdvözlő beszéde mély hatást tett a közönségre, melynek soraiban a Társaság tagjain kívül ott volt a budapesti finn követség tisztikara *Talas O.* miniszter vezetésével és *Vikár Béla*, a La Fontaine Társaság elnöke. Järventaus hosszabb időt töltött hazánkban, anyagot gyűjtve készülő Rákóczi-regényévé.

Ann Déry, a jeles finn előadóművésznő, aki a magyar nemzet iránti szeretetének és nagybecsülésének jeléül magyar nevet vett föl. Turkuból a fővárosba költözött s ott fokozott mértékben tevékenykedik a szavalóművészet és az esztétikai irodalom terén. Mint a 46. évfolyamát élő „Pyrkijä” (Törekvő) című folyóiratban olvassuk, *Ann Déry* 1934 szeptember 8-tól 20-ig szavalókar-tanfolyamot tartott, amelyen a művésznő fővonalakban a következő ismeretkörökbe vezette be hallgatóit: beszédművészet, lélekzés, szavalás, tárgyválasztás, analízis, arcjáték és lélektan alapvonalai. A záróünnepen, mely egyúttal vizsgálat is volt, *Aarne Aulanko* mondott köszönetet a művésznőnek, kit hallgatói virágokkal és emléktárgyakkal tiszteltek meg. Déry Anna pár évvel ezelőtt hazánkban is járt tanulmányúton.

Nyári egyetemek. A Debreceni Nyári Egyetemen dr. *Weöres Gyula* helszinki magyar lektor a Kalevaláról, a finnek nagy nemzeti eposzáról tartott a Kalevala százéves évfordulója alkalmából előadást. A hallgatóság soraiban megjelent *Artturi Kannisto* finn egyetemi tanár, a jeles nyelvész, aki a Debreceni Nyári Egyetem rendes hallgatója. Ott voltak az előadáson természetesen a tanfolyamok finn hallgatói is. Az előadás közönsége lelkes ünnepléssel adózott a testvér finn nép nagy művészi alkotásának és mély költészetének.

Nemzetközi Egyetemi Dalünnepély. Megragadó jelenettel kezdődött a Zeneakadémia nagytermében június 7-én este a Budapesti Egyetemi Énekkaroknak és a helszinki finn egyetemi énekkarnak, a „Yioppilas-kunnan Laulajat”-nak hangversenye. Mindkét énekkar diákvezére kölcsönösen üdvözlő szavakat mondott: a magyar fiú finnül, a finn magyarul. „Mi is bizunk szebb magyar jövőben” — hangzott meggyőzően a finn fiú ajkáról. A hangverseny műsora nemes vetélkedés volt a két egyetemi énekkar között. A finn énekkar finn szerzők kórusait énekelte, többek közt *Palmgren* csodálatosan szép dalait — a „Bölcsődal”-t kétszer is meg kellett ismételnük —, a magyar fiúk pedig magyar kórusokat mutattak be, így a műsor díszül *Kodály* újabb kórusait. A finnek gyönyörű hangú kórusával, amely egyénenkint is csupa elsőrangú fajsúlyú hangokból tevődik össze, a magyar kórus nehezen versenyezhetett. *Turunen Martti* karnagy együttese talán egész Európában versenyen kívül áll. De azért a magyar kórusnak sem volt mit szégyenkeznie. Ahogy *Vaszy Viktor* nagyszerű lendületével *Kodály* kórusait énekelte velük, az valóságos hősi teljesítménye az új magyar kóruskultúrának. A termet színlüktő közönség egész este szeretettel ünnepelte az itthoni és a vendég egyetemi dalosokat. A hangversenyt a Turáni Társaság rendezte.

Turáni előadások. A mult év folyamán Társaságunk kebelén kívül is több turáni tárgyú előadás hangzott el. 1934 december 16-án a La Fontaine Irodalmi Társaság a nagy finn író, Aleksis Kivi születése centennáriumának tiszteletére ünnepi ülést tartott. Targyisorán szerepeltek: *Weöres Gyula*: A. Kivi, a költő és ember; *Bán Aladár*: Kivi költeményeiből (műfordítások); *Faragó József*: Kivi mint színműíró; *Vikár Béla*: Kivi „Eljegyzés”. — Január 19-én a ceglédi Nemzeti Egység Pártja ifjúsági körében *Bangó János* a finn-ugor és török-tatár nyelvrokonságról tartott előadást. — Február 11-én *Mezey István* a Magyar Nemzeti Szövetség Pestszentlőrinci Szervezetében „Japán és Mandzsukuo” címen értekezett. — Február 20-án *Virányi Elemér* a Szegedi Pedagógusok Körében előadást tartott „A közoktatásügy szervezete Finn- és Észtországban” címmel. — Március 13-án az Orsz. Néptanulmányi Egyesületben *Vikár Béla* „A Kalevala százéves jubileuma” és *Fuchs D. R.* „Megemlékezés Setälä Emilről” címen értekeztek. — Május 4-én a M. Nemzeti Szövetségben *Czvetkov Lázár* Bulgária fürdőit ismertette. — 1935 október 22-én *Szilvay Gyula* „A turáni népek gazdasági kapcsolatairól” tartott előadást.

Finnország szabadságünnepé. 1935 december 6-án volt tizennyolc éve, hogy finnország évszázados elnyomás után visszanyerte függetlenségét. Ez alkalomból Társaságunk díszülést rendezett, melyen számos előkelőség, köztük *Talas Onni* finn követ és neje, *Jean Nyysönen* finn követségi tanácsos, *Jöffert Richárd* észt ügyvivő, *Nemeskéri Kiss Sándor*, Magyarország finnországi követe, *L. Kettunen* és *Csekey István* egyet. tanárok, *Paikert Alajos* államtitkár stb. vettek részt. *Pekár Gyula* elnöki Megnyitója után *Talas Onni* finn követ ismertette a finn függetlenségi mozgalmat. Utána *Bán Aladár* a finn kultúra alapjairól tartott előadást, főképp a gazdasági élet és az oktatásügy fejlődéséről. Vitéz *Nagy Iván* miniszteri titkár a finn-észt-magyar kulturális kapcsolatok lehetőségét fejtegette. Végül *Faragó József* saját fordításában bemutatta *Manninen Ottó* „Örök hatalom” c. költeményét. Különös érdekességet adott az estnek, hogy *Helge Virkkunen* finn énekművész rádióelőadását az ülés hallgatói is élvezhették.

Finn-észt túristák látogatása. A Turáni Társaság finn-észt intézetének közbejöttével a mult nyáron két nagyobb — egyenként körülbelül 50 főből álló — finn-észt csoport jött hazánkba, hol megismerkedtek a Turáni Társaság törekvéseivel is. A csoportok kalauzolásának irányítását dr. *Lukinich Frigyes* titkár végezte. Az első csoport június 5—17 között tartózkodott nálunk s a fővároson kívül megismerkedett az Alföld (Bugac) szépségeivel s kirándulást tettek Balatonfüredre, Tihanyba, Budafokra, Mezőkövesdre, Egerbe, Esztergomba és Visegrádra. A második csoport augusztus hó második felében ismerte meg hazánk fővárosát és annak nevezetesebb vidékeit; ez alkalommal 10 napot töltöttek nálunk. Tiszteletükre augusztus 26-án a Turáni Társaság a Park-szálló dísztermében néprokonsági estét rendezett, amelyen többek között megjelentek *Järventaus Arvi* finn regényíró, *Kannisto Artur* finn professzor, *Eyssen Tibor* min. osztálytanácsos. Műsor után *Pulkkinen Eila* csere-tanuló a finn, *Pásztor Lilla* csere-tanuló pedig a magyar tanulók nevében mondott köszönetet a kultuszminisztériumnak és a Turáni Társaságnak, a finn-magyar nyaraltatási csereakció megrendezéséért. Utána vitéz *Galánthay-Glock Tivadar* üdvözölte a finn és az észt vendégeket, majd *Nyysönen J.* követségi tanácsos elismerő szavakkal méltatta *Viralt (Dunckel)* Erik és *Lukinich Frigyes* érdemeit a csereakció megrendezésé

körül. A két látogatás nagymértékben hozzájárult a finn-észti-magyar vendégjárás fejlesztéséhez.

Főkonzuli kinevezés. A kormányzó *Mart Raud* észti állampolgárt, tallinni m. kir. tiszteletbeli konzult, november hóban tallinni m. kir. tiszteletbeli főkonzullá nevezte ki.

Vaszy Viktor és felesége Észtországban. *Vaszy Viktor* a kiváló kar-nagy és felesége, *Kovács Ilona* énekművésznő 1935 novemberében nagy sikerrel vendégszerepelt a balti államokban. Rigában a Nemzeti Operában és a rádióban; Tallinnban pedig az Estonia-hangversenyteremben arattak szép sikert.

Plakett a Kalevala százévfordulója alkalmából. A Kalevala-Társaság (Kalevalan Seura) művészi plakettet adott ki a Kalevala első megjelenésének százados ünnepe alkalmából. A Társaság Magyarországra is megküldötte az érmekezt azoknak, akik a Kalevala körül érdemeket szereztek. Így megkapta elsősorban *Hóman Bálint* kultuszminiszter, aki lehetővé tette a Kalevala jubileumi magyar kiadásának megjelenését, azután *Vikár Béla*, a Kalevala művészi átköltője, továbbá *Bán Aladár*, a finn népköltés bűvára, *Kosztolányi Dezső*, a La Fontaine Társaság elnöke, mivel a jubileumi kiadást a La Fontaine Társaság végezte és *Kosztolányi* a külön kötetben megjelent Magyarázatokhoz érdekes bevezetést írt, végül *Csekey István* egyetemi tanár, aki a nyár folyamán résztvett Finnországban a Kalevala jubileumi ünnepségein.

Csekey István kitüntetése. A finn köztársaság elnöke *Csekey István* egyetemi tanárnak a Fehér Rózsa-rend parancsnoki keresztjét adományozta, melyet *Talas O.* finn követ december 6-án ünnepélyesen nyújtott át a kitüntetettnek.

Észt követéség Budapesten. Örömmel jelentjük, hogy Észtország követségét alapított Budapesten s annak vezetésével *Jöffert Richárd* ügyvivőt bizta meg. *Jöffert* őszinte barátja a magyar nemzetnek s nyelvünket is beszéli, minthogy egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A követség hivatala Nádor-utca 21. sz. alatt van. Itt említjük meg, hogy *Zsilinszky Gábor* eddigi észti konzul a „főkonzuli“ címet kapta.

Magyar cserkészek Finnországban. *Bálint Béla* vezetésével július hóban 24 magyar cserkész utazta be Finnország legszebb vidékeit s a Finn Rádióban előadást is tartottak. Finn testvéreik nagy szeretettel fogadták őket mindenütt.

Magyar újságírók Finnországban. *Dr. László Bertold* közvetítésével augusztus hóban tizenegy magyar hírlapíró utazta be Finnország legnevezetesebb városait és legszebb tájait s benyomásairól a sajtó útján számoltak be a magyar közönségnek. Így például *Boros László* egyik tartalmas cikkében erre a megállapításra jut: „A magyarbarátság, amely komoly és mély élménye a finn népnek, valósággal megható. Nem beszéltem finn férfival, vagy nővel, aki nem ismerte volna a finn-magyar közös származás történetét és ne tudta volna, hogy melyek azok a finn szavak, amelyek hasonlítanak a magyarra.“ (*Esti Kurír*, 1935 VIII. 13. szám.)

Finn-magyar diákesere. Az idei nyáron a finnek kezdeményezésére és *Szily Kálmán* államtitkár és vitéz *Haász Aladár* min. tanácsos segítségével megvalósult a többször hangoztatott rokonnépi diákesere. A Turáni Társaság finn-észti osztálya készséggel vállalkozott az akció vezetésére, melynek technikai lebonyolítását *dr. Lukinich Frigyes* társulati titkár és *dr. vitéz Nagy Iván* min. titkár nagy buzgalommal és szakértelemmel végezték. Mind magyar, mind finn részről 14—14 tanuló vett

részt az utazásban, mely nagymértékben gyarapította ismereteiket és elültette lelkükbe a rokonnépek iránt való szeretetnek és megbecsülésnek később bizonyára gazdagon gyümölcsöző érzelmeit. A magyar csoport úti vezetője *Garam Lajos* evang. lelkész volt, aki lelkiismeretes gondnal végezte felügyelő és oktató munkáját. Jelentése szerint a finn családok meleg szeretettel gondoskodtak a magyar fiúkról és leányokról egy óra terjedő tartózkodásuk alatt. Ugyanezt mondhatjuk az illető magyar családokról is. Reméljük, hogy a szép akciót jövőre az észtrépre is kiterjeszhetjük.

Bolgár tanárok és tanítók tanulmányútja Magyarországon. A bolgár közoktatásügyi kormány felhívására március hóban *háromszázötven tanár és tanító érkezett Magyarországra* a magyar középfokú intézetek és a magyar kulturális élet tanulmányozására. A tanulmányutat dr. *Fehér Géza* c. egyetemi tanár szervezte és vezette. A tanulmányi csoportban résztvettek: *Markoff Jordan* bolgár kultuszminisztériumi helyettes osztályfőnök, *Ivanoff Christo*, a bolgár kultuszminiszter személyi titkára, *Georgieff Ljuban*, a bolgár tanáregyesület elnöke, valamint több tanfelügyelő és igazgató s nagyszámban tanárok és tanítók. A magyar kultuszminisztérium részéről dr. *Szily Kálmán* államtitkár fogadta a tanulmányi csoport küldöttségét, akiknek nevében *Georgieff* elnök meleg szavakkal köszönte meg a magyar társadalom és az iskolaintézmények szívélyes fogadtatását s jelezte, hogy útjuk célja a magyar iskolaügyi tanulmányozása és a tapasztalatoknak a bolgár közoktatásügy terén való értékesítése és szavaiban a bolgár-magyar kapcsolatok és a két nemzet közti barátság kimélyítését hangsúlyozta. A küldöttség vezetőjének szavaira dr. *Szily Kálmán* államtitkár válaszolt. A tanulmányi csoport elsősorban a Testnevelési Főiskolát látogatta meg, ahol évenként nyolc bolgár tanuló s a végzettek közül már többen testnevelési felügyelőkké lettek Bulgáriában. Itt dr. *Szukováthy Imre* igazgató üdvözölte a vendégeket. Meglátogatták a vendégek az OTI Képességvizsgáló Intézményét, a Pedagógiai Szemináriumot, több középiskolát és elemi iskolát s szakjuk szerint több más intézményt is, így a Képzőművészeti Főiskolát, az Iparművészeti Iskolát, azonkívül megtekintették Budapest látnivalóit és testületileg tisztelegtek a Hősök-emlékénél is. Budapesti útjuk befejezése után két napra Debrecenbe utaztak az ottani kulturális és oktatási intézmények megtekintésére. A vendégek teljes megalégedésüknek adtak kifejezést és annak a reményüknek, hogy az itt látottakat otthon minden irányban hasznosítani fogják s további kiküldöttek fogják a magyar intézményeket szakszerűen, behatóan tanulmányozni.

Munkácsi Bernát és Kunos Ignác 75 éves. Ez év folyamán két ritka születésnapot ünnepelt az ural-altáji nyelv- és néptudomány. Dr. *Munkácsi Bernát*, a finn-ugor tudomány nagy és fáradhatatlan művelője március 12-én lépte át a negyedik századnegyed küszöbét teljes testi és szellemi frissességében. Műveinek hosszú sora hirdeti lankadatlan munkabírását. Mint nyelvész és folklorista, nemcsak hazájában, hanem az egész tudományos világon — főképp az ural-altáji népek körében — kimagasló helyet tölt be. Alapvető művei közül legkimagaslóbb csodás gazdagságú „Vogul népköltési gyűjteménye”. Kívánjuk, hogy a most megkezdett negyedszázadban is megőrizze szellemének erejét és munkakedvét. — Dr. *Kunos Ignác* szeptember 22-én töltötte be 75. évét. Főképp a törökség kutatásával foglalkozik. Folklorisztikai és nyelvtudományi művei sok becses adattal gazdagították tudományos irodalmunkat. Érdemeit nemcsak hazánkban, hanem külföldön is sok elismerésben részesítették. Reméljük, hogy még sok értékes művel ajándékozza meg a magyar irodalmat.

Finn etnográfus Budapesten. Albert *Hämäläinen* tanár, a helsinki egyete metnográfiai tanszékének vezetője, a finn-ugor népismeret elsőrangú szakértője, európai körútján júliusban Magyarországra érkezett és Budapesten meglátogatta a múzeumokat. Magyarországi tanulmányútjának célja az volt, hogy néprajzi adatokat gyűjtsön a Finnországban a magyarokról és Magyarországról tartandó előadásaihoz. A Turáni Társaság nevében dr. *Lukinich* Frigyes titkár kísérte adatgyűjtő látogatásain.

Észt és finn orvosok Budapesten. A budapesti központi gyógy- és üdülöhelyi bizottság meghívására és rendezésében 1935 július hóban észt, szeptemberben pedig finn orvosok tanulmányozták a budapesti gyógytényezőket s a legjobb benyomásokat szerezték. Látogatásuk bizonyára nagy mértékben hozzá fog járulni hazánk idegenforgalmának fellendítéséhez. Az észt küldöttséget dr. A. *Lübeck*, az észt orvosszövetség elnöke vezette s tagjai voltak: dr. E. *Saareste* tartui professzor s dr. E. *Habel* és dr. Th. *Asu* alelnökök. A finn delegációt dr. M. *Mustakallio* vezette s tagjai voltak még: dr. Y. *Meurman*, dr. J. *Kivimäki* és U. *Aaltonen* orvosok. — A vendégorvosok szakszerű kalauzolásáról dr. *Jeney* Endre egyet. tanár, a Turáni Társaság orvosi szakosztályának elnöke és dr. *Gaskó* Dezső előadó gondoskodtak.

Mannerheim köszönete v. Galánthay-Glock Tivadarnak. Mult számban beszámoltunk arról, hogy vitéz G.-*Glock* Tivadar tábornok megfestette és Társaságunknak ajándékozta a finn szabadságharc fővezérének, báró *Mannerheim* Gusztáv tábornagnak arcképét. A festményről finnországi követünk, *nemeskéri* Kiss Sándor meghatalmazott miniszter fényképeket adott át a tábornagnak, aki azt nagy örömmel fogadta el s a művésznek újból legmelegebb köszönetét fejezte ki azzal a reménnyel, hogy személyesen is megtekintheti a képet a Turáni Társaság termében.

Finn-észt gazdasági kapcsolataink. Vitéz *Ury* Dezső tagtársunk a Turáni Társaság november 14-i igazgatósági ülésén jelentette, hogy a mult év folyamán örvendetesen gyarapodtak gazdasági kapcsolataink Finn- és Észtországgal. Így júniusban nálunk időzött W. *Hilbert* finn gazdasági megbízott, aki a Baross Szövetséggel létesített kiviteli összeköttetést. Itt járt V. *Hirva* is, a „Hankkija“ nevű finn fogyasztási szövetkezet agilis titkára s ezenkívül több finn és észt gazdasági szakember, akik *Ury* Dezső útmutatásai alapján igyekeztek a rokon népek gazdasági kapcsolatait fellendíteni.

Sven Hedin, a világhírű ázsiautató december 7-én és 8-án tartott Budapesten két rendkívül érdekes előadást, főleg legutóbbi nagy kutatóútjairól Közép-Ázsiában. A magyar közönség méltán a legnagyobb tisztelettel és szeretettel ünnepelte az illusztris tudóst, aki sokszor kutatta át sokszor életveszedelmek között, mélyreható tudományos felkészültséggel a Turáni sikságokat, földrajzi, néprajzi, őstörténeti és egyéb szempontból. Társelnökünk: *Cholnoky* Jenő mint a Földrajzi Társaság elnöke vezette be Sven Hedin előadását szokott lendületével és kiváló hozzáértéssel. *Pekár Gyula* elnökünk köszönté őt fel a tiszteletére adott estebéden a Magyar Külügyi Társaság, *Paikert Alajos* alapító elnökhelyettesünk pedig a Turáni Társaság nevében. Utóbbi Sven Hedinnel legközelebbi középázsiai expedíciójáról beszélgetve, megemlítette mily hasznos volna, ha abba egy fiatal magyar tudós is bekapcsolódhatnék, amit Sven Hedin is helyeselt s ennek megvalósítására hajlandónak mutatkozott.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Előadássorozatunk 1934—35-ben.

Társaságunk ismeretterjesztő és tudományos előadásait a mult tanév folyamán is saját helyiségében tartotta a Székesfevárosi Népművelő Bizottság támogatásával, mindig nagyszámú, figyelmes hallgatóság előtt. A megnyitó előadás, mely egyúttal a finn-ugor rokonsági napjának megülvése volt, október 20-án volt. *Pekár Gyula* elnöki megnyitója után *Bán Aladár* a finn-ugor népek körében a mult év folyamán előfordult kulturális eseményekről számolt be, végül *Vaszy Viktor* „Tapasztalataim a finn és az észti zenei élet köréből” című előadásában rajzolta észti rokonaink magas zenei fejlettségét és kiváló zeneszerzőik működését. — Október 30-án volt a török nemzeti ünnep. Bevezetésül az Egyetemi Énekkarok *Vaszy V.* vezényletével elénekelték a török és a magyar himnuszt, majd *Pekár Gyula* francianyelvű köszöntőszavaiban *Kemál pasa* munkáját ismertette, aki, midőn hazájának függetlenségét és nemzetét katonailag biztosítva látta, a kardot letéve, az építés és alkotás munkájához fogott. *Hasszán Dsevad* bej a törökség nevében francia nyelven köszöntö meg az üdvözlést. *Erődy-Harrach Tihamér* a TESz és a Török-magyar Társaság nevében köszöntötte a Gázit. Ezután *Móricz Péter* ügyvezető-elnökhelyettes tartotta meg előadását a tatár kivándorlásról, bevezetőjében ismertette a tatár nép és név eredetét. Ezután a tatárok történelmét és fejlődését s helyzetüket az orosz elnyomás alatt vázolta, valamint az orosz elnyomás elől kivándorolt tatárok földrajzi elhelyezkedését és ottani kulturális életét. Az előadást vitéz *Galánthay-Glock Tivadar* értekezése követte, aki ez alkalommal a Gázit nem mint katonát, hanem mint kultúrpolitikust mutatta be. Ismertette pénzügyi, oktatásügyi és telepítésügyi munkáját. Végül *Pekár Gyula* leleplezte *Kemál pasa* arcképét, amelyet vitéz *Galánthay-Glock Tivadar* festett és ajándékozott a Turáni Társaságnak. — November 8-án *Cholnoky Jenő* tartott előadást „Megváltozott-e az éghajlat a történelmi idők folyamán?” címmel. Előadásában szembeszállt azzal a sokszor hangoztatott állítással, hogy Ázsia rombatemetett városai a megváltozott éghajlat (desiccatio) következtében pusztultak volna el. A föld történetéből vett megdönthetetlen adatokkal bizonyítja, hogy Ázsia belseje sivatag volt. A föld többi részén a jégkorszak elmúta óta klímaváltozás nem történt, pedig annak tulajdonítják azt is, hogy a zsidók Palesztinából kivándoroltak. Ezt az elméletet tudományos formában először *Kropotkin orosz geográfus* állította föl 1905-ben a londoni Földrajzi Társaság előtt tartott tudományos előadásában. Az előadó 1909-ben a genfi földrajzi kongresszus előtt elsőül szállt sikra ezzel a felfogással, kimutatván, hogy

a népvándorlások oka nem a *dessicatio* volt. Utána 1914-ben a legkitűnőbb angol geográfus, Gregory, szintén a londoni Földrajzi Társaságban, az előadóra hivatkozva, igen részletesen megokolta Szíria és Palesztina, valamint a Földközi-tenger többi vidékének a történelmi időkben való klímaállandóságát. Ujabbán Stein Aurél és Almásy László utazásai szintén kitűnő tapasztalatokat tettek közzé, amelyek a klíma változatlanóságáról tanuskodnak a történelmi időkben. Stein Aurél csak Beludzsisztánból hozott haza olyan híreket, mintha ott a prehisztorikus kor óta valóban kiszáradás történt volna. A történelmi időkben ő sem tapasztalt égaljváltozást. Ugyane hó 15-én *Paikert* Alajos tartott előadást „Az ébredő Ázsia” címen (egész terjedelemben megjelent a Turán 1934. évfolyamában). — November 22-én két előadásunk volt. Elsőnek dr. *Missura* Jenő v. egyetemi tanársegéd észtországi tanulmányútjáról számolt be vetített képekkel és tartalmas magyarázatokkal ismertetve Észtország gyógy- és üdülőhelyeit. Utána dr. Gaskó Dezső, a Turáni Társ. Orvostud. Szakosztályának előadója számolt be ugyanily tapasztalatairól (megjelent a Turán 1934. évf.). — November 29-én *Novák* József Lajos tartott előadást Attila sírjának legvalószínűbb helyéről. Arra a következtetésre jutott, hogy a hún király fapalotájának legvalószínűbb helye a mai félegyházi Jakabszállás határának Nagyszállás nevű dombján lehetett. A népvándorláskori és honfoglaláskori síroknál egy új elmélet szerint meg lehet állapítani a temetkezés idejét, s ez alapon Attila sírját valószínűleg a Csongrád megyében fekvő Csanytelek és a Tisza mai medre között levő területen, vagy ennek környékén kell keresni. — December 7-én volt finn nemzeti ünnepünk, mely alkalommal *Pekár* Gyula megnyitó beszéde után *Bán* Aladár tartott beszédet a finn nép hősi küzdelmeiről, bemutatva néhány Runeberg-költeményt saját fordításában. Végül *Magyar* Dezsőné a finn nőmozgalmat ismertette adatokban gazdag előadásban s szavait szebbnél-szebb kiadványok bemutatásával illusztrálta. Ugyane hó 14-én elnökünk, *Pekár* Gyula, ismertette Attila korát, párhuzamot vont a három világnagyság: Nagy Sándor, Julius Caesar és Napoleon között és arra az eredményre jut, hogy méltóképpen csatlakozik Attila személye e három nagy hódítóhoz. Majd ismertette Attila hódító célját: világbirodalmat teremteni a mérsékelt égőv alatt. Attila a későbbi korokban feledésbe merült, de nekünk magyaroknak kötelességünk Attila alakját való színében és nagyságában állítani be, s jóvátenni azt az igazságtalanságot, amelyet a történelem vele szemben elkövetett. — Január 24-én *Felvinczi-Takács* Zoltán „A török művészet jelentőségéről” készült vetített képek kíséretében. Kifejtette, hogy a török művészet készséggel vette át az iráni és hellenisztikus, valamint a bizánci formakincset. Amit azonban átvett, azt átdolgozta saját érzése szerint. Ebben az érzésben pedig benne volt a hatalmas óászsiai elem, amely Kínától Mezopotámiáig lényegében ugyanaz. Ha a török mesterek nem is érik el azt a finomságot, amely tanítóikat, a perzsákat jellemzi, vagy nem is mutatkoznak olyan böleseknek, mint a kínaiak, a gondolat egyszerűsége és ereje feltétlenül javunkra válik. — Február 7-én *Mihók* Béla a „Törökfajú turáni népekről” tartott előadást. Előadó Turán földjét néprajzi gyűjtés céljából be is járta s így előadásában személyes tapasztalatai és élményei alapján ismertette e népeket. Hallgatóságát végigvezette a kazár kirgizek földjén, színes leírásával érzékeltette a steppét és a steppei élet varázsát. Bemutatta Turán paradicsomát, Szogdiánát és Ferganát, megismertette az üzbégeket, akik között mint tanár működött. Majd elvezette hallgatóit a karakirgizek hazájába, a Pamirra és onnét az Oxus-folyón végig a félelmetes és felejthetetlenül impozáns Karakum-

sivatag sátoros pásztornépéhez. A világ egyik legvitézebb népét, a turkománokat ismertetve mutatta be Turán földjét és rajtlakó törökfajú népek életét. — Február 15-én dr. *Lukinich* Frigyes tartott előadást testvéreinkről, a csángó népről, akik Bukovinában és a romániai Moldvában, a Prut- és Szeret-folyók vidékén, az egykori Etelközben laknak és számuk mintegy százezer. A román tenger közepén sok évszázadok óta, leszakadva a magyar törzsről, él itt magányosságban és elszigetelten a csángó nép. Nem törődött velük senki, még olyan lelkipásztorokat sem kaptak, akik érték anyanyelvüket. A továbbiakban az előadó aggodalommal állapította meg, hogy a régi csángó magyarok közül, főleg a mostoha nemtörődőség miatt mind jelentősebb rétegek hullanak bele a románságba. Utána *Bókay* Ferenc színművész csángó balladákat adott elő, majd *Sonkoly* István tanár a csángó és liv népdalokról, továbbá az oroszországi turáni népek zenéjéről tartott zenei bemutatásokkal kísért előadást. Az előadás végén *Palóczy* Edgár tanár bemutatta az első ősmagyar rovásírással készült könyvet, verpeléti Kiss Dezső alkotását, aki az ősmagyar rovásírás gyakorlati feltámasztását tűzte ki életcéljául. — Február 25-i felolvasóülésünket az észti nemzeti ünnepnek szenteltük. Az elnöki megnyitó után dr. *Csekey* István egyet. tanár „Észtország a rendi alkotmány felé” címmel tartott előadást Észtország újabb belpolitikai fejlődéséről, melynek egyik főcélja a köztársasági elnöki méltóság bevezetése Finnország példájára. Utána *Bán* Jolán adott elő nagy művészettel néhány észti költeményt *Bán* A. fordításában. — Befejező előadásunk március 8-án volt dr. *Mezey* István „A japáni nép új útja” címmel tartott előadást. Az ülésen *Móricz* Péter elnökhelyettes megnyitóbeszédjében rámutatott arra az egész Japánra kiterjedő lelkes propagandára, amely a Japáni Turáni Társaság és a tokiói Nippon-Magyar Társaság Magyarországra érdekében kifejt, valamint a két nemzet közti kulturális kapcsolatok öröndetes fejlődésére. Majd dr. *Mezey* István élénk színekkel ecsetelte azt a nagy reformmozgalmat, mely Japánt teljesen modern állammá alakította át. Kiemelte, hogy napjainkban radikális irányváltozás állott be Japán orientációjában. A japáni nép, mely eddig tekintetét egyoldalúan Nyugat felé fordította, kezdi ismét önmagát megtalálni. Szembeállította az előadó azon különbségeket, melyek a japáni és az európai népszellem között vannak. Az európai társadalmi alakulatok fővonásaikban individuális alapokra voltak fektetve, míg Japán két alapelemével: az állammal és a családdal kezdettől fogva olyan szervezet volt, hol a szociális jelleg az egyénnel szemben abszolút fölényben van. A japáni nép új útja ma visszatérés a régi tradíciókhoz, belpolitikában visszaállítása a tekintélyállamnak, a külpolitikában pedig mindinkább eltolódás az európai politikától és önálló keletázsiai politikai és szövetséges rendszer kialakítása. Befejezésül két kedves japáni klasszikus népdal: a cseresznyevirágzás és tokiói dal hangzott el hanglemezen.

B. A.

A Turáni Társaság külön előadásai.

Előadásorozatunkon kívül Társaságunk az idén két díszelőadást rendezett. 1935 március 26-án volt a *Kalevala* centenáriuma alkalmából tartott ünnepség, melyen Finnországot *O. Talas* meghat. miniszter és *J. Nyüssönen* követési tanácsos képviselték. *Paikert* Alajos francia- és magyarnyelvű megnyitóbeszédében rámutatott a finn-magyar irodalmi és gazdasági összeköttetések fontosságára, majd *Bán* Aladár a *Kalevala*-ról érkezett (l. jelen számunkban) s ifj. *Szász* Károly a *Kalevala*

V. énekét adta elő a jelenlevő illusztris folklorista: *Vikár Béla* remek fordításában. A B. Egyetemi Énekkarok *Vaszy Viktor* vezetésével a finn és a magyar himnusz énekelték. — Április 6-án *II. Rákóczi Ferenc* emléke iránti kegyeletből diszülés volt, melyen *Pekár Gyula* költői szárnyalású beszéde után *Móricz Péter* „II. Rákóczi Ferenc fejedelem és bujdosó társai törökországi tartózkodása” címen ecsetelte a rokon török nép szeretetteljes vendégszeretetét, melyet nagy száműzöttünk iránt tanusított. Végül *Bán Aladár* előadta alkalmi költeményét (I. a Turán jelen számában). — Március 1-én *Móricz Péter* elnöklete alatt *Geleta József* érkekezett „Mongólia feje és szíve” címmel a mongolokról. Hosszas ottani tartózkodása alatt szerzett tapasztalataira támaszkodva világot vetett a lámák szerepére a mongolok életében. Kifejtette, hogy csak az, aki — mint ő — képes eltekinteni az európai kultúra sokszor vitatható fölnyétől és képes a sárgabőrű mongolban is felebarátját nemcsak elismerni, hanem tisztelni is, tudja megismerni a lámaság pozitív értékét. Az ülés *Móricz Péter* üv. elnökhelyettes zárószavaival ért véget, aki megemlékezett az előadó nagy érdemeiről, amelyeket a Kelet kikutatása terén szerzett magának. November 26-án dr. *Pogrányi Nagy Félix* tartott igen érdekes előadást a szumír és az etrusz nyelv kutatás mai állásáról. Kiváló tudósok vizsgálódásai nyomán kimutatta, hogy e két ősrégi nyelv rokonságának kérdése a turáni nyelvcsoporthoz még nincs eldöntve, de megvan a lehetősége annak, hogy igenlő eredményre fog vezetni. Az előadásért *Paikert Alajos* mondott köszönetet.

Turáni tanfolyam.

Tanfolyamunk az idén október 16-án nyílt meg. A megnyitóbeszédet *Cholnoky Jenő* egyet. tanár, tanárelnök mondotta. Az előadások okt. 17-től márc. 23-ig megszakítás nélkül folytak, s a szakelőadók a tantervi anyagot befejezték. A záróvizsgálat március 23-án volt. Az év elején beiratkozott 83 hallgató, látogatási bizonyítványt kapott 22. A finn nyelvet 35, a törököt 31 és a kínait 27 hallgatta. Az évszáró konferencián *Bán Aladár* köszönetet mondott a Népművelő Bizottságnak, különösen *Novágh Gyulának*, a Bizottság felügyelőjének az anyagi és erkölcsi támogatásért, melyben a tanfolyamot ez évben is részesítette.

Turáni est.

Társaságunk társadalmi és ifjúsági szakosztálya 1935 november 30-án a Tisztviselő-Kaszinó helyiségében műsorral egybekötött „turáni táncestét” rendezett, amelyen a Társaság vezető személyiségein kívül megjelent *Talas Onni* finn követ családotstul, *Kettunen Lauri* finn egyetemi tanár, a Budapesten időző finn és észt ifjúság s nagy és előkelő közönség. *Paikert Alajos* elnöki megnyitójában üdvözölte a megjelenteket, főképp a finn és észt vendégeket. A műsoron szerepeltek: dr. *Lukinich Frigyes*, *Sonkoly István*, *Regőczy Jenő*, *Szabó János*, *Primusz István* és mások.

Közgyűlés.

A Turáni Társaság 1934-ben, december 17-én tartotta rendes évi közgyűlését *Pekár Gyula* elnöklete alatt. Megjelentek még: *Móricz Péter* és *Paikert Alajos* elnökhelyettesek, továbbá *Bán Aladár*, *Marzso Lajos*, *Lukinich Frigyes*, *Pongrácz Jolán*, *Balogh Andor*, *Kulin István*, *Thegze-Gerber Ferenc*, *Podhorszky Vilmos*, *Kovács-Karap Ernő*, *Eöttevényi Olivér*, *Zsivanovits Béla*, *Zsedényi Béla*, *Víg Albert*, *Rüblein Richárd*, vitéz *Csécsi Nagy Imre*, *Lorántházi Loránth Dénes*, *Bakonyi*

István, Mazgon Mária, Kovács Tódor, Wágnerné Riszdorfer Elza, vitéz Marzsó Ferenc és Németh István.

Pekár Gyula megnyitóbeszédében rámutatott a Társaság jövőbeli feladataira— főképen a rokonnépi kapcsolatok fejlesztésének szükséges voltára. Utána Móricz Péter tett jelentést a Társaság, valamint a török intézet működésének főmozzanatairól. Köszönetet mondott védnökünk, József Ferenc kir. herceg jóindulatú támogatásáért, valamint az elnökség és az igazgató-tanács tagjainak. Majd bővebben kifejté a rokonnépekkel való érintkezések alapelveit s különösen az újabban erősen fellendült japáni kapcsolat eredményeit hangsúlyozta. A török nemzettel kulturális téren szintén sűrű volt az érintkezés, végül Pekár Gyula „Attila” című regényének nagy hatását méltatta.

Bán Aladár alelnök a finn-észt intézet működését, a turáni tanfolyam és a Turán folyóirat ügyeit s Orvosi Szakosztályunk megalakulásának körülményeit behatóan ismerteti.

Marzsó Lajos főtitkár jelentésében részletesen rajzolja a Társaság ezévi tevékenységét, elparentálja halottait s ismerteti előadássorozatunkat és igazgató-tanácsunk üléseinek lefolyását.

Majd Thegze-Gerber Ferenc, a pénzügyi és számvizsgáló-bizottság elnöke tesz jelentést a Társaság anyagi helyzetéről, bemutatja a zárószámadást és a jövőévi költségvetést, mire a közgyűlés a bizottságnak köszönetet szavaz és az előterjesztést elfogadja.

A megejtett tisztújítás eredménye a következő: elnök: Pekár Gyula; elnökhelyettesek: Móricz Péter ügyvezető és Paikert Alajos alapító; társelnökök: Cholnoky Jenő, Hóman Bálint, Darányi Kálmán és Szily Kálmán; alelnökök: Bán Aladár, id. Erődi Harrach Béla, Kovács-Karap Ernő, Pröhle Vilmos, Vig Albert és Zsedényi Béla; főtitkár: Marzsó Lajos; pénzügyi bizottság: Thegze-Gerber Ferenc, Podhorszky Vilmos és Rüblein Richárd; az igazgató-tanács tagjai: Gévai-Wolff Nándor, vitéz Galanthay Glock Tivadar, Kállay Ubul, Lechner Jenő, Pataky Tibor, Péch Aladár, Szentgáli Antal, Felvinczi-Takách Zoltán, Wiegand Ede, báró Villáni Lajos és a p. ü. bizottság tagjai; póttagok: Ozoray Frigyes, Péterffy Lajos és Greczer Béla.

Új tagok.

Az 1934/35. évben a következő tagok vétettek fel. *Rendes tagok:* özv. dr. Kurtz Gusztávné, dr. Missura Jenő v. egyet. tanársegéd, vitéz dr. Nagy Iván kultuszminiszteri titkár, dr. Olay Ferenc min. osztálytanácsos, dr. Pogrányi-Nagy Félix min. titkár és Watanabe-Metzger Nándor (Yokohama). *Pártoló tagok:* Bangó János rendőrségi tisztviselő (Hegyeshalom), Ilyés Sándor szabó, dr. Frank Miklós főorvos, Berényi István főisk. hallg. (Kispest), Lomniczi István ny. Ksod titkár (Szentes), dr. Olescher Loránd ügyvéd, Lipták Dezső főmérnök (Kispest), almási Balogh Pál, a Rádió rendezője, Czinn Sándor m.-tisztv., Ditrói Puskás Kálmánné ny. min. tan. neje, Troll Ferenc magánzó (Siklós), Sipos Jenő főisk. hallg., Pusztaszeri Sándor közs. tanító (Pusztaszer), Cser Gábor mérnök (Kispest), Karácsony Gyula tanárjelölt, Zostvák Lajos kereskedő, Kovács Vilma, Garam Lajos ev. lelkész (Eger), Albrecht Pál m.-hiv., Barcsay Károly gyógyszerész (Szeged), Géressyné-Ujfalussy Ilona banktisztv., dr. Goldmann Oszkár szálloda-igazgató, Pusztaszeri Ferenc tvszéki szakértő, dr. Sággy Ferenc egyet. m. tanár, dr. Illyefalvi Lőte József ny. egyet. orvostanár, dr. Pávai Vajna Ferenc főbányatanácsos, Pázdán Lajos szig. közigazda, Szalay Márta iparművész, Palla Gyula diák, Pap Opra János fõv. hivatalnok, özv. Pillitz Ignácné, Lukács László m.-tisztviselő, Lehotzky Ferenc tanuló, Toldy Miklós joghallgató.

Résumé du contenu de la 1935. année du „Turán“.

Le premier article: „La Kalevala centenaire“, écrit par le Dr. *Aladár Bán*, est voué à la commémoration de la date de la publication de cette épopée, laquelle date fut fêtée en Finlande le 28 Février 1935. L'auteur décrit, d'abord, les circonstances de la naissance de l'épopée, son réentissement dans la littérature mondial, le grand effet qu'elle a exercé sur la civilisation finnoise, passe ensuite à son appréciation esthétique en indiquant sa place parmi les épopées naïves. Enfin, il souligne la richesse étonnante de la poésie populaire finnoise. — Dans son ouvrage portant le titre „Le Moine Julien“, le professeur Dr. *Jenő de Cholnoky* donne une description du voyage — d'importance universelle du point de vue géographique — du célèbre moine dominicain Julien, qui, dans la première moitié du XIIIème siècle, fut chargé par le roi de Hongrie André II de retrouver les Hongrois restés en Asie. Le résultat de ce voyage réfuta — du point de vue géographique — l'avis de Ptolomée. L'exploration des contrées situées autour de la mer d'Azov et de la mer Caspienne commença aussitôt. Il n'y a pas de doute: Julien doit être rangé parmi les plus grands pionniers du monde. — Le Dr. *Elemér Virányi* nous montre dans son étude: „L'idée de la parenté ethnique finno-ougrienne dans la littérature“ l'effet exercé sur la littérature des trois nations par l'idée de la parenté de langue et de race découverte vers la fin du XVIIIème siècle en décrivant l'activité des écrivains et des poètes se rapportant mutuellement aux trois nations par la voie d'oeuvres originales et de traductions. — Sous le titre „Le rôle des Turcs dans l'islam“, le Dr. *Jules Germanus* nous donne une description de l'origine de la puissance turque, de son épanouissement, puis de sa décadence et — en connexion avec tout cela — y traite du caractère du peuple turc et des mérites que celui-ci s'est acquis parmi les peuples mahométans comme facteur destiné à un rôle dirigeant. Il finit son étude ainsi: „Le Turc fut le plus vaillant soldat et champion de l'islam pendant des siècles; aujourd'hui, il remplit le même rôle dans le monde de l'islam; et les peuples de l'islam le suivront 'mutatis mutandis' aussi à l'avenir“.

Le Dr. vitéz *Iván de Nagy*, secrétaire au Ministère des Cultes et de l'Instruction Publique, explique dans son ouvrage: „Nos rapports culturels avec la Finlande et l'Esthonie“ les possibilités qui s'offrent, dans la vie culturelle des nations hongroise, finnoise et esthonienne à ces trois nations pour faire avancer mutuellement leur progrès intellectuel et pour résoudre, dans le domaine des sciences, les questions qui leur incombent en raison de leur origine commune. Dans le dernier article: „Nos trois grands morts“, le Dr. Aladár Bán écrit un panégyrique des philologues finnois Emile Nestor Setälä et Kai Donner et du linguiste hongrois Zoltán Gombocz en donnant des détails sur leur activité scientifique et de vie publique. Dans les petites communications, nous trouvons, d'abord, une étude émanant de la plume du Dr. Aladár Bán et traitant la traduction hongroise du recueil de poésies populaires finnoises intitulé „Kanteletar“, puis des renseignements sur le féminisme en Finlande, données par Madame Dezső de Magyar, et sur les rapports culturels hongro-japonais, donnés par Etienne Mezey.

TURÁNI TÁRSASÁG

Alapítatott: 1910-ben. — Székhelye: Budapest, Országháza.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal ezekkel a népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége elsősorban tudományos és oktatásügyi; kizárja a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, aki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni kész.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, aki a társaság céljaira 150 pengőt adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 300 pengő.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismeréséül az igazgató tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. A *pártoló tagokat* a végrehajtó bizottság veszi fel s évi 5 pengő tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s ha a harmadik év végéig kilépésüket be nem jelentették, a tagság kötelezettsége a következő évre is fennáll.

IV. *Tiszteletbeli tagok* az igazgató tanácstól megválasztott kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság rendezte előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményül kapják a társaság folyóiratát.

A társaság védnöke: *vitész dr. József Ferenc* főherceg, elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Alapító elnökhelyettes: *Paikert Alajos*. Ügyvivő elnökhelyettes: *Móricz Péter*. Felelős szerkesztő és a Finn-észt Intézet vezetője: *dr. Bán Aladár* alelnök. Főtitkár: *dr. Marzsó Lajos*. Titkár: *dr. Lukinich Frigyes*.

Telefon: Aut. 13-7-77., 40. mellékállomás.

TAGTÁRSAINKHOZ.

Felhívjuk t. Tagtársaink figyelmét arra, hogy mintegy 1200 kötetet magában foglaló könyvtárunk minden hétköznap 11—13 óra között rendelkezésükre áll. Könyvet hazavinni csak a becsérték letétbehelyezése mellett lehet.

Kalevipoeg

az észtek nemzeti éposza. — Észtből fordította és bevezetéssel ellátta

Bán Aladár

A 336 lapra terjedő mű ára a Turáni Társaság tagjainak fűzve 3 pengő, díszes vászonkötésben 4 pengő.

A LÍV FÖLD ÉS NÉPE

Írta Dr. LUKINICH FRIGYES. Illusztrálta vitéz GALÁNTHAY-GLOCK TIVADAR

● Kapható a Turáni Társaságban is. Ára fűzve 3 pengő, kötve 4 pengő

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában a következő kiadványok kaphatók:

Turán 1913. évfolyam	2— P
„ 1917. „	3— P
„ 1918. „ (1—2. szám elfogyott)	2— P
„ 1921. „ (elfogyott).	
„ 1922. „	3— P
„ 1923. „ (a 3—4. szám elfogyott)	3— P
„ 1924. „	2— P
„ 1925. „	2— P
„ 1926. „	2— P
„ 1927. „	2— P
„ 1928. „	2— P
„ 1929. „	2— P
„ 1930. „	3— P
„ 1931. „	3— P
„ 1932. „	3— P
„ 1933. „	3— P
„ 1934. „	3— P
Szentgály Antal: Szibéria	—60 P
Posta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben	—60 P
Paikert Alajos: A turáni eszme politikai vonatkozásai	—30 P
— — Magyar lehetőségek Keleten	—30 P
— — Ázsia ébredése	—30 P
Márkl Sándor: A turáni népek története	—30 P
— — Kapcsolatok a turáni népek történetével	—30 P
Dr. Lechner Jenő: A turáni népek művészete	—30 P
Dr. Bán Aladár: A százéves Kalevala	—30 P
Dr. Horváth Jenő: A modern Kelet	1— P
Isirkoff: Bulgária. Fűzve 1-20 P, kötve	2— P

Kiadó: a Turáni Társaság, Budapest, Országháza. 23.093. — Kir. Magy. Egyetemi Nyomda. (F.: Thiering R.)